

The background of the cover is a textured yellow-gold color. It features a faint, repeating pattern of various archaeological artifacts, including what appears to be a spearhead, a bone tool, a pottery fragment, and a metal object, arranged in a vertical column on the left side.

Muinais 4 2003 tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Muinaisjäännösten hoito

Rautakauden,
yhteisötutkimuksesta

Arkeologiaa Irlannissa

Muinais futkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Vastaava toimittaja:

Hanna-Maia Pellinen, Varsinais-Suomenk. 18 A 4, 20740 Turku.
hanna-maria.pellinen@archaeologist.com

Toimituskunta:

Pirjo Hamari,
pirjo.hamari@nba.fi
Eero Muurimäki,
Eero.Muurimaki@saunalahti.fi
Jouko Pukkila
joukopukkila@hotmail.com
Eeva Raike, Eeva.Raike@nba.fi

Käännökset ruotsiksi:

Anna Wickholm,
annawickholm@hotmail.com

Toimitus: Muinaistutkija, Suomen arkeologinen seura, Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki

Muinaistutkijan hinnat:

Vuositilaus Suomeen 22 €
Vuositilaus ulkomaille 25 €
SARKS:n jäseniltä 12 €

Irtonumeromyynti: Akateeminen kirjakauppa, Helsinki

Ilmoitusten hinnat: takakansi 68 € (½ sivua 34 €), takakannen sisäpuoli 60 € (½ sivua 30 €), sisäsivut 50 € (½ sivua 25 €)

Muinaistutkija on vuonna 1982 perustetun Suomen arkeologisen seuran julkaisema lehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 550 kpl. ISSN 0781-6790. Taitto Jouko Pukkila. Kannen suunnittelu Mikael E.T. Manninen. Dark Oy, Vantaa 2003.

Lehteen tuleva aineisto on jätettävä vastaavalle toimittajalle viimeistään 15.1. 2003 (no. 1/04) ja 31.3. (no. 2/04). Lisätietoja Suomen arkeologisen seuran internet-sivuilla osoitteessa <http://rontti.helsinki.fi/sarks/muinaist.htm>

Sisällys

- Päivi Maaranen* 2
Pienmaiseman hoidon suunnittelusta ja toteuttamisesta: esimerkkinä arkeologiset kulttuuriperintökohteet
- Sami Raninen* 13
Länttä, etelää, itää - hajapohdintoja rautakaudesta
- Anu Kehusmaa* 29
Arkeologiaa Irlannissa
- Keskustelua:* Kuinka maisterista tohtori? 34
Näkökohtia jatkokoulutuksen lyhyeen historiaan ja epävarmaan tulevaisuuteen.
Mika Lavento
- Keskustelua:* Eväitä arkeologian jatko-opiskeluun. Helsinkiläisen postdoktorandin reflektointia. 43
Minna Lönnqvist
- Keskustelua:* Pörnüllbacken- ett brandgravfält eller brandgropsgravar? 47
Anna Wickholm
- Keskustelua:* Suomalaiset, baskit ja foinialaiset Euroopan esihistoriassa. 52
Jukka Luoto
- Arvostelu:* Baltian väkivaltainen käännytys 55
1200-luvulla – ja aikalaiskuvauksia myöhemmästä arkeologisesta aineistosta.
Markus Hiekkänen
- Ajankohtaista:* Valtionarkeologi Paula Purhonen - henkilökuva ja haastattelu. 58
H. - M. Pellinen

Lokakuussa 2003 pidettiin Turussa kansanuskon tutkimuksen metodiikkaa ja teoriaa käsittelevä symposium. Paikalla olivat lähes kaikki Suomen uskontotieteen professorit, ulkomaisia professoreita ja tutkijoita, yliopisto-opettajia, jatko-opiskelijoita ja muita asiasta kiinnostuneita. Seurattuani tapahtumaa arkeologin näkökulmasta, kaksi seikkaa kiinnitti erityisesti huomioni. Suomalaiset teoreettiset puheenvuorot olivat sangen korkeatasoisia ja kertoivat selvästi tieteellisestä ympäristöstä, jossa teorialla on itsestään selvä osuutensa oppiaineen opetuksessa, opiskelussa ja tutkimuksessa. Toinen mieleen jäänyt asia oli spontaanin väittelyn syntyminen. Koska olette viimeksi kuulleet kahden arkeologian professorin väittelevän syvällisesti seminaaritalaisuudessa?

Rakentavaa kritiikkiä ei ole helppo esittää ja huonoa kritiikkiä on erityisen vaikea ottaa vastaan. Silloin tällöin arvosteluissa tapahtuvat ylilyönnit ja niistä aiheutuvat katkeruuden tunteet voivat heijastua pitkään koko tutkijayhteisössä. Alussa mainitsemani uskontotieteellinen symposium herätti ajatuksen, olisiko uusien arkeologisukupolvien perusteellisemmalla teoriakasvatuksella jotain tarjottavaa myös keskustelu- ja väittelykulttuurin kehitykselle suomalaisessa arkeologiassa.

Tänä vuonna Muinaistutkijassa on julkaistu lähes kaikissa numeroissa mielipidekirjoitus. Voin tyytyväisenä todeta, että tässä lehdessä keskustelu jatko-opiskelusta saa vihdoinkin vastineita kahden arkeologian tohtorin puheenvuorolla. Kirjalliselle(kin) mielenpitemvaihdon syntymiselle näyttää edelleen olevan melko korkea kynnyks, mutta kahvipöytäkeskustelujen tasolle jäävä mielipiteiden vaihto ei juuri hyödytä tulevia sukupolvia. Olisiko aika nostaa kissa pöydälle ja aloittaa tieteellinen keskustelu esimerkiksi Susiluolan tutkimuksesta?

PIENMAISEMAN HOIDON SUUNNITTELUSTA: ESIMERKKINÄ ARKEOLOGISET KULTTUURIPERINTÖKOHTEET

Päivi Maaranen

Aiheen taustaa

Tämä artikkeli perustuu Lepaalla 5-8.8.2003 järjestetyssä viidennessä kansainvälisessä ympäristöestetiikan konferenssissa Pellon estetiikka pidettyyn esitelmään *Elämyksellisyys, esteettisyys, hyödynnettävyys vai tutkimusarvot: mitä tavoitella kulttuuriperintökohteen maisemahoidolla?* Esitelmässä pohdittiin pienmaisemien hoitoon liittyviä kysymyksiä hyödyntämällä työn kautta saatua käytännön kokemusta kulttuuri-perintökohteiden hoidosta sekä käytöstä. Pienmaisematermillä tarkoitettiin Ympäristöministeriön (1992: 48) mietintöä mukailien pienialaisia alkutuotannon tai muiden varhaisten elinkeinojen ja niihin liittyvien toimintojen muovaamia maisematyyppejä. Taustan esitelmälle sekä tälle artikkelille muodostaa myös oma maiseman muutokseen liittyvä tutkimustyö ja sen kautta saatu tietämys maiseman kehityksestä siinä vaikuttavine tekijöineen. Esitelmää on artikkeliksi muokattaessa hieman laajennettu arkeologisten kulttuuriperintökohteiden hoidon perusteiden kuvauksella.

Käsitteistä ympäristö ja maisema

Ympäristö muodostaa kokonaisuuden, mikä sisältää kaiken aineellisen ja siihen

liittyvät prosessit ympärillämme, niin näkyvät kuin näkymättömät. Se on ihmisen määritelmistä riippumaton mutta ihmisvaikutuksen mahdollinen kohde, missä ihmisen ja luonnon toiminta ovat merkittäviä muutosvoimia. Ympäristö on olemassa koko ajan ilman että ihmisen tarvitsee sitä erikseen määritellä tai nimetä. Maisema sen sijaan on ihmisen määrittelemä ja rajaama osa ympäristöä, joten sen sisältö riippuu määrittelijästä sekä hänen tarkoituseristään (esim. Cosgrove 1985: 45; Raivo 1997: 193-194).

Maisemaa ei ole olemassa ilman ihmistä eli maiseman havainnoijaa. Havainnoijan tarve määritellä tai nimetä maisema riippuu hänen viitekehystään ja tavoitteistaan, joten paikallisen asukkaan tai matkailijan käsitys maisemasta ja sen ominaisuuksista voi poiketa tutkijan tai viranomaisen maisemäkäsityksestä. Käsitteenä maisema on pohjimmiltaan subjektiivinen, ja sille voidaan valita monia erilaisia sisältöjä. Tutkijalta ja viranomaiselta edellytetään kykyä eritellä, mitä hän käsitteellä maisema tarkoittaa sekä miltä pohjalta hän sen määrittelee. Esimerkiksi käsite kulttuurimaisema voi tarkoittaa eri toimijoille eri asioita kuten mm. agrarimaisemaa, rakennettua kulttuuriperintöä eli rakennusten muodostamia kokonaisuuksia, kaupunkimaisemaa, symbolista maisemaa tai arkeologisia näkymättömiä elementtejä sisältävää maisemaa (ks. esim. Lounatvuori &

Putkonen 2001).

Kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta tarkasteltuna ympäristö ja sitä kautta myös maisema ovat täynnä kulttuuriperintöä eri aikakausilta sekä erilaisen ihmistoiminnan tuottamana. Aineellisten eli fyysisten ihmistoiminnan jälkien lisäksi kulttuuriperintö voi olla aineetonta ja symbolista erilaisten merkitysten sekä uskomusten muodossa olevaa perintöä. Tämä tulee hyvin ilmi esimerkiksi pohjoisten saamelaisalueiden maisemaa tarkastellessa, missä ulkopuoliselle kävijälle maisema on lähinnä luonnonmaisema mutta saamelaiskulttuurin edustajalle kulttuurimaisema symbolisine ja uskonnollisine merkityksineen mm. seitapaikkojen sekä tärkeiden tunturilakien muodossa (esim. Bradley 2000 8-10; Andreassen 2001).

Maiseman määrittelyn kannalta tärkeää on aineellisten elementtien luoma visuaalinen vaikutelma, eri elementtien muodostama maiseman kokonaisuus ja elementteihin sekä niiden muodostamiin kokonaisuuksiin liittyvä henkinen ymmärrys/tietämys. Yhdessä nämä tekijät muodostavat kontekstin, missä maisema tulkitaan yhä uudestaan uuden kokijan kautta (esim. Karjalainen 1987). Jokainen sukupolvi luo ihannekuvan maisemasta tai määrittelee sen joko tutkimukseen pohjautuen tai kokemuksen kautta. Tällainen ihannekuva tai määritelmä sisältää vähintään impliittisesti myös ajatukset siitä, miten maisema on syntynyt ja muuttunut ajan kuluessa.

Arkeologiset kulttuuriperintökohteet maisemassa

Useimmat maiseman erilaisista elementeistä ovat ihmisen tavallisen arkisen toi-

minnan synnyttämiä tai sitä kautta merkityksensä saavia. Arkisen toiminnan lisäksi myös organisoituva hallintovalta ja sen manifestoituminen alamaisten näkyviin tuottaa merkkinsä maisemaan. Jo esihistoriallisesta perspektiivistä katsottuna tavallisten ihmisten elämä tuottaa enemmän kulttuuriperintöä maisemaan kuin vallanpitäjien, vaikka viime mainittujen vaikutus maisemassa näkyy yleensä voimakkaammin suurten yksittäisten elementtien eli monumenttien tai niistä koostuvien monumenttiryhmien muodossa.

Tavallisten ihmisten elämän jäljet ovat lukemattomat sekä laajalle levinneitä, kun taas valtaan liittyvät elementit ovat useimmiten keskittyneitä tai maastosijainniltaan näkyvillä paikoilla. Keskittyneet monumentaaliset kohteet ovat siten maisemassa yleensä sekä visuaalisesti että merkityksiltään havaittavampia ja ainakin näennäisesti helpommin tulkittavissa kuin usein fragmentaariset sekä vaatimattomat tavallisen ihmiselämän jättämät merkit. Monumentti saa siis maisemassa suhteessa enemmän huomiota, sillä näemme sen vaivattomammin ja miellämme helpommin merkitykselliseksi (esim. Skeates 2000: 11-12).

Maantieteellisestä näkökulmasta erilaisissa maisemissa on erilaisia kulttuuriperintökohteita, sillä ympäristöön vaikuttavat tekijät voivat vaikuttaa myös ihmistoimintaan joko sitä rajoittavina tai edistävinä. Liki kaikki Suomen maisemat ovat kuitenkin luokiteltavissa kulttuurimaisemiksi, jos kulttuurimaiseman peruskriteeriksi määritellään nyt tai jossain vaiheessa menneisyydessä tapahtunut ihmistoiminta (vrt. Karjalainen 2000: 13-15). Etelä-Suomessa monet kohteet sijaitsevat nykyisessä agraarimaisemassa, mutta keskisen ja pohjoisen Suomen alueella muinaisjäännös on usein metsässä. Maisematyyppistä riippumatta muinaisjäännös lähiympäristöineen muodostaa pien-

maisemakohteen, jonka luonne ja piirteet vaihtelevat eri maantieteellisillä alueilla.

Agraarimaisemissa sijaitsevista arkeologisista kulttuuriperintökohteista, jotka Ympäristöministeriön (1992: 48-49) luokittelussa lukeutuvat lähinnä ns. rakennettujen perinnemaisemien ryhmään, monet ovat viljellyn maan yhteydessä viljelyyn soveltumattomilla alueilla tai perinteisesti laitumina sekä heinäntuotantoon hyödynnetyillä alueilla. Tämä sijoittuminen viljelystoiminnan kannalta vähäarvoisille tai käyttökelttomille alueille on edesauttanut kulttuuriperintökohteiden säilymistä. Luonnon laitumilla ja heinäntuotantoon käytetyillä alueilla sijaitsevat muinaisjäännökset ovat kuitenkin vähitellen kätkeytyneet maisemaan, kun nämä aiemmin maatalouden kannalta tärkeät alueet ovat jääneet hyötykäytön ulkopuolelle. Osa vanhoista laitumista on myös kynnetty pelloiksi, jolloin muinaisjäännökset ovat osittain tuhoutuneet. Metsissä sijaitsevat muinaisjäännökset ovat myös voineet kätkeytyä maisemaan mm. humuksen kertymisen ja turvettumisen vuoksi. Niiden säilymisen kannalta metsätalouteen painottuva hyötykäyttö muodostaa riskin mm. metsämaan muokkauksen ja koneellistuneiden hakkuumenetelmien vuoksi. Myös laaja-alaisen päätehakuiden jälkeinen voimakas vesioittuminen voi aiheuttaa muinaisjäännöksen vähittäistä tuhoutumista.

Yhtenä ongelmana arkeologisten kulttuuriperintökohteiden säilyttämisessä osana maisemaa on niiden vaikea tunnistettavuus ja tulkittavuus (esim. Tuovinen 2000). Maan pinnan päälle näkyvät kohteet ovat asiaan vähemminkin perehtyneen henkilön tarkasteltavissa mutta maanalaiset muinaisjäännöstyypit ovat vaikeita havaita. Selkeitä ja näkyviä rakenteitakaan eivät välttämättä aina tunnisteta ihmisen tekemiksi, sillä kyky ymmärtää maisemaa

ja sen elementtien luonnetta voi puuttua. Ihmistoiminnan synnyttämien merkkien erottaminen ympäristössä edellyttää sekä tiettyä harjaantumista luonnon tuottamien elementtien tunnistamiseen että ympäristön tarkastelua erilaisten osien muodostamana kokonaisuutena. Maisematutkimukselle luonteenomainen monitieteinen lähestymistapa antaa kuitenkin perusvalmiuksia ympäristön muutoksen ymmärtämiseen ja maiseman tulkintaan.

Hoidon suunnittelu ja toteuttaminen

Arkeologisten kulttuuriperintökohteiden hoidon perustana on muiden pienmaisemien hoidon tapaan suunnitelmallisuus ja systemaattisuus (ks. hoidosta lisää esim. Tiitinen 1999; Maaranen 2001). Hoidettavan kohteen valinnan ohella kohteen hoidolle asettavat tavoitteet ovat ensisijaisia suunniteltaessa hoidon käytäntöjä. Hoitosuunnitelma perustetaan kohteesta saatuun tutkimustietoon, missä kaivauksin hankittu tieto ei ole riittävää vaan kohdetta on tarkasteltava kokonaisuutena esimerkiksi maisematutkimuksen näkökulmasta. Hoidon kannalta merkittävät asiat kirjataan kokonaissuunnitelmaan ja sen pohjalta johdetaan vuosittaiset hoidon toimenpiteet.

Pelkkä vuosittainen toimenpidesuunnitelma ei ole suunnittelujänteenä riittävä, vaan voi johtaa tempoilevaan hoidon toteuttamiseen. Tämä ei ole etu muinaisjäännöksen säilymisen, työn organisoiminnin eikä hoidon tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Pitkäkestöisen suunnitelman jänneväli on yleensä 3-5 vuotta, ja vuosikohtainen työ suunnitellaan sen pohjalta kunakin työvuonna sekä myös raportoidaan arkistoihin talletettavaksi pitkäkestöisen hoitosuunnitelman tapaan. Koska vuosittain toteutetut työt muuttavat kohteen tilaa vähitellen, on pitkäkestöinen

suunnitelma tarpeen päivittää aika ajoin ottamalla huomioon muuttunut tilanne.

Suunnitteluvaihetta seuraa toteuttamisvaihe, joka koostuu kolmesta eri osaluokasta: maisemanhoidosta, rakenteiden kunnostamisesta ja kohteen varustamisesta. Maisemanhoidossa keskitytään kasvillisuuden käsittelyyn ja sen yhteydessä poistetaan mm. rakenteita vaurioittavat puut sekä pensaat. Lisäksi toteutetaan tarvittavat metsänhoidolliset toimenpiteet ja huomioidaan erillisten kasvillisuusyhteisöjen edellyttämät erityistoimet. Esimerkiksi uhanalaiset kasvi- ja eläinlajit sekä niiden erityistarpeet on huomioitava maisemanhoidon toimenpiteitä toteutettaessa (ks. esim. Ympäristöministeriö 2000: 54-62). Myös luonnon monimuotoisuuteen liittyvät seikat otetaan huomioon, vaikka ensisijaisena olisivatkin maisematilojen muokkaamiseen liittyvät tavoitteet. Maisemanhoidon avulla turvataan pääsääntöisesti se, että erilaiset tärkeät elementit maisemassa säilyvät eivätkä kulttuuriperintökohteen rakenteet vahingoitu kasvillisuuden vaikutuksesta.

Rakenteiden kunnostamisen avulla sekä korjataan jo tuhoutuneita rakenteita että ehkäistään rakenteiden hajoamista. Jo tuhoutuneita rakenteita kunnostettaessa rakenteet voidaan restauroida olemassa olevaa tietoaineistoa hyödyntäen tai luoda uudestaan kunnostamalla alkuperäistä todennäköistä vastaavaan tilaan. Yleensä riittää kuitenkin ennaltaehkäisevä konservointi eli tuhoutuneen kohdan tukeminen ja vahvistaminen siten, että rakenne ei enää hajoa lisää. Paitsi jo tuhoutuneiden osien vahvistamisessa, ennalta ehkäisevän konservoinnin näkökulma on tärkeä rakenteita ja niiden kuntoa yleisestikin seurattaessa. Muinaisjäännöksen kannalta proaktiivinen eli ennaltaehkäisevä toiminta on aina parempi ratkaisu kuin jälkikäteen ongelmia korjaava reaktiivinen toiminta (esim. Stovel 1998: 20-24).

Kohteen varustamisen avulla helpotetaan kohteen käyttöä ja ohjataan sitä siten, että kohde ei vaurioidu käytön vaikutuksista. Pitkällä tähtäimellä varustamisella ja siihen liittyvällä käytön koordinoinnilla on merkittävä vaikutus kohteen säilymisen kannalta. Erityisesti tämä pätee sellaisissa kohteissa, joissa käy tai joihin on tarkoitus ohjata runsaasti kävijöitä. Varustamiseen liittyy mm. parkkipaikkojen rakentaminen ja opasteiden asentaminen. Lisäksi osa siitä on polkureittien laatiminen, erilaisten kulkua helpottavien siltojen sekä portaiden asentaminen ja informaatiotaulujen pystytys. Varustamisen avulla kehitetään myös kohteen saavutettavuutta eli tehdään se sekä ymmärrettäväksi että helposti löydettäväksi. Kuten kaikissa kohteissa ei ole välttämätöntä kunnostaa rakenteita, ei kaikkia kohteita tarvitse myöskään varustaa, vaan nämä hoidon osa-alueet toteutetaan tapauskohtaisesti.

Erittäin tärkeä osa hoidon suunnittelua ja toteuttamista on tulosten eli hoidon ja käytön vaikutuksen arviointi. Ilman seuranta- ja sitä hyödyntävää arviointia ei saada käsitystä erilaisten toimenpiteiden tai käytäntöjen vaikutuksesta kohteeseen. Evaluoinnin kautta saatava tieto on erittäin merkittävää kohteen pitkäkestoisen suunnittelun pohjana, sillä tehokas suunnittelu ei voi perustua kohdetta ja sen hoitoa koskeviin luuloihin tai mielipiteisiin. Kohteen ja seuranta-tulosten analyysi ovat osa hoidon tutkimusta, mikä luo puolestaan pohjan suunnittelulle ja hoidon käytännöille sekä niiden kehittämiseksi.

Hoitokohteiden valinta

Kohteiden valinnassa vaikuttavat monet tekijät kuten kohteen luonne, sijainti ja käytettävissä olevat resurssit. Lopullista valintaa tehtäessä taustalla vaikuttavat

HOIDON PÄÄTAVOITTEET	Sisältö	"Arvoperusta" <i>(Vilka 1993, O, Neill 1997; Rolston 1997)</i>
1. ANTIKVAARINEN	- kulttuuriperintökohteen säilyttäminen niin alkuperäisenä kuin mahdollista	- arvokas sellaisenaan (-> lähellä luontokeskeistä ajattelua "painotetaan kulttuuriperinnön oikeuksia ja hyvinvointia") - kulttuuriperintö itseisarvona
2. TIETEELLINEN	- tutkimukseen liittyvät tavoitteet - tiedonhankkimiseen liittyvät tavoitteet - tiedon tallettamiseen liittyvät tavoitteet	- arvokas tutkimuksen kohteena (-> lähellä tuotantokeskeistä ajattelua "kulttuuriperintö tuotannon ja raaka-aineiden varastona") - kulttuuriperintö välinearvona
3. HYÖDYNNETTÄVYYS	- käytettävyyteen liittyvät tavoitteet - elämyksellisyyteen liittyvät tavoitteet - tiedon välittämiseen liittyvät tavoitteet	- arvokas taloudellisesti tai tiedonvälittämiseen liittyvänä kohteena (-> lähellä ihmiskeskeistä ajattelua "kulttuuriperintö palvelee ihmisen sivistymistä ja kasvua") - kulttuuriperintö välinearvona

yleensä myös ne erilaiset tavoitteet, mitä kohteen hoidon kautta nähdään tärkeiksi saavuttaa. Valinnassa vaikuttavat etenkin näihin tavoitteisiin liittyvät arvot ja arvostukset, toisin sanoen mitä asioita nähdään tärkeiksi tavoitella. Valintojen arvoperustaa voidaan hahmottaa esimerkiksi ympäristöfilosofian avulla, miltä pohjalta valintaa ohjaavat arvot voidaan jaotella kolmeen pääryhmään (kaavio).

Antikvaarinen päätavoite on kulttuuriperintökohteiden säilyttäminen tuleville sukupolville niin alkuperäisinä ja koskemattomina kuin mahdollista. Antikvaarisen päätavoitteen arvoperustana on ajatus siitä, että kulttuuriperintökohteet ovat arvokkaita sellaisinaan. Tämä ajattelutapa on lähellä ympäristöfilosofian luontokeskeistä ajattelua, mistä johdatellen antikvaarisen päätavoitteen ideana on painottaa kulttuuriperinnön "oikeuksia ja hyvin-

vointia" ihmisen tarpeista riippumattomana (esim. Vilka 1993: 38, 128-134; O'Neill 1997: 266-273). Tämän tapaisessa ajattelussa lähdetään siitä, että kulttuuriperinnöllä on itseisarvo.

Tieteellinen päätavoite painottaa tutkimukseen, tiedon hankkimiseen ja tallentamiseen liittyviä tavoitteita. Tällöin kulttuuriperintökohteella on ensisijaisesti välineellistä arvoa ja se on arvokas tutkimuksen potentiaalisena kohteena tai tutkimuksessa saatujen tulosten vuoksi. Ajattelutapa on lähellä ympäristöfilosofian tuotantokeskeistä ajattelua, missä kohde eli tässä tapauksessa kulttuuriperintö nähdään tuotannon ja raaka-aineiden varastona (esim. Vilka 1993: 134-137; Rolston 1997: 211-213). Tuotantokeskeisessä ajattelussa kulttuuriperintö ei itsessään ole välttämättä tärkeää vaan sen arvo määritellään suhteessa sen tutkimukselle tuottamaan

hyötyyn.

Hyödynnettävyyteen liittyvä päätavoite painottaa käytettävyyden ja elämyksellisyyden tavoittelua. Tällöinkin kulttuuriperintökohteella on ensisijaisesti välinearvoa ja se nähdään arvokkaana taloudellisesti tai tiedonvälittämisen näkökulmasta. Ympäristöfilosofisessa ajattelussa tällainen ajattelutapa liittyy ihmiskeskeisiin ajatteluun, missä kohde on arvokas palvellessaan ihmisen sivistymistä ja kasvua (esim. Vilka 1993: 347, 134-135; Rolston 1997: 210-211; 213-215). Hyödynnettävyys päätavoitteena rinnastuu siis arvoperustaltaan tieteelliseen päätavoitteeseen, mutta abstraktimpaa tutkimusta palvelevan näkökulman sijaan siinä painottuu konkreettisempi ihmistä palveleva näkökulma.

Harvoin kohteen hoidon perusteluna on vain yksi tavoite, sen sijaan eri tavoitteilla on suunnitteluvaiheessa erilainen painoarvo. Tiettyjen kohteiden osalta painotetaan esimerkiksi tutkimushistoriallista merkitystä hoidon perusteluna ja toisia hoidetaan hyödynnettävyyden tarjoamien mahdollisuuksien vuoksi. Peruslähtökohdana painottuu kuitenkin aina antikvaarinen päätavoite, kohteiden säilyttäminen, sillä se juontuu Muinaismuistolain (1963/295) kautta ensisijaiseksi hoitoa sääteleväksi ja ohjaavaksi tavoitteeksi. Muinaismuistolain hengessä muinaisjäännökset ovat yhtä arvokkaita suhteessa toisiinsa iästä ja luonteesta riippumatta. Tämän vuoksi sekä kohteiden valinnassa että hoidon suunnittelussa ja toteuttamisessa on aina huomioitava muinaismuistolain antama perusta, missä ensisijaisena on säilyttäminen ja kajoamattomuus, toissijaisena tutkimus ja käyttö erilaisen hyödyn saavuttamiseksi.

Kohteiden valinta voi teoriassa tapahtua objektiivisesti eli kohteesta riippumattomana ja kantaa ottamattomana toimintana. Tällöin painottuu ainoastaan antikvaari-

nen päätavoite, missä jokainen kohde on kunnostaan tai luonteestaan riippumatta yhtä arvokas ja voi olla yhtä lailla hoidon kohteena. Kohteiden lopullinen valikoituminen hoitoon voi tapahtua tällöin esimerkiksi satunnaisotannan tai vaikkapa muinaisjäännösrekisterin juoksevan numeroinnin mukaan. Täysin objektiivinen kohteiden valintatapa on kuitenkin mahdotonta, sillä hoidon rajallisten resurssien vuoksi on tehtävä aktiivista ja tietoista valintaa.

Käytännössä hoidettavien kohteiden valitseminen on aina subjektiivista toimintaa, ts. subjektiivisemmilla tekijöillä kuten kohteen hyödyntämiskelpoisuudella, hallinnollisesti määritellyllä arvokkuudella ja suunnittelijan omilla arvostuksilla on merkittävä vaikutus valintaprosessissa. Valintaprosessi voi kuitenkin joissakin tapauksissa olla näennäisesti objektiivinen, esim. tutkimuksellisiin tekijöihin tai käytössä oleviin resursseihin nojautuva, koska kohteiden arvottaminen, eri ominaisuuksien vertailu tai omien arvostusten esiintuominen valinnan perusteena voidaan kokea vaikeana. Subjektiivisempien tekijöiden painottaminen valinnassa on vaikeampaa myös sen vuoksi, että osa niistä mielletään hyvin henkilö- ja kulttuurisidonnaisiksi asioiksi.

Esteettisyys hoidon tavoitteena?

Kohteen hoidolle asetetut tavoitteet vaikuttavat merkittävästi hoidon toteuttamiseen. Ensinnäkin tavoitteiden saavuttamiseen tähtäävä toiminta kohdistuu sekä itse kulttuuriperintökohteeseen että sen ympäristöön ja maisemaan muuttaen sitä. Muutoksen ennakointi edellyttää tavoitteiden ja toimenpiteiden vaikutuksen välisen kytköksen ymmärtämistä. Toiseksi tavoitteiden ja toteuttamiseen valittavien keinojen valinnassa vaikuttavat suunnittelijan henkilökohtaiset arvostukset, eli mitä

suunnittelija arvioi tärkeäksi tavoitella tai mitä hän henkilönä arvostaa. Omien arvostusten tiedostaminen mahdollistaa valintaprosessin arvioinnin ja valintojen selkeän perustelemisen.

Arvostuksiin ja arvoihin liittyvistä subjektiivisemmista tavoitteista erityisesti esteettisyys pienmaiseman hoidon tavoitteena voidaan kokea vaikeaksi. Koska esteettisyys mielletään henkilö-, hetki- ja tilannesidonnaiseksi asiaksi, sen ajatellaan olevan myös epämääräinen ja jopa arvostelua herättävä hoidon tavoitteena. Esteettisyyden merkityssisältö voi olla myös vaikeasti ymmärrettävissä, minkä vuoksi se voidaan torjua ainakin näennäisesti ja vähätellä sen merkitystä. Esteettisyys ymmärretäänkin liian usein vain taidehistoriallisen tradition pohjalta kauneudeksi tai taiteelliseksi aistillisuudeksi (von Bonsdorff 8.8.2003).

Esteettisyyden merkityksen ymmärtäminen pinnallisena ja taidehistoriallisen tradition pohjalta heijastuu hyvin esimerkiksi julkaisun Hiidenkiuas ja tulikukka, opas arkeologisen kulttuuriperinnön hoitoon otteessa: *“... Museoviraston organisoima muinaisjäännösten hoito alkoi vuonna 1998... Toiminnan alkuvaiheessa hoito edelleen käsitettiin rajatulla alueella tapahtuvaksi kasvillisuuden poistoksi... Useimmiten hoidon tavoitteet olivat lähinnä esteettisiä: pyrittiin luomaan kaunis ja muodollisesti ehyt kokonaisuus, joka sulautuu mahdollisimman hyvin ympäristöönsä. Viime vuosina hoidon tavoitteita on viety aktiivisesti eteenpäin. Koska esteettiset elämykset ovat aina sidoksissa aikaansa ja ne muuttuvat ajan myötä, ei niitä voida muinaisjäännösten hoidossa pitää kestävinä. Estetiikkaan perustuvat hoitotoimenpiteet ovat muinaisjäännöksen kannalta käytännössä turhia ja lisäksi niitä on vaikea ylläpitää.”* (Tiitinen 1999: 8-9). Ote julkaisusta voi kuvastaa paitsi sitä, että toiminnan kehittyessä sen vaikuttimia aletaan pohtia tarkemmin, myös sitä että

vaikeasti hahmotettava ja ymmärtämistä edellyttävä vaikutin saatetaan helpommin hylätä toiminnan motiivina kuin analysoida sen merkitystä ja mahdollisuuksia tietoisesti.

Esteettisyydellä on kuitenkin (torjuttunakin) todennäköisesti melkoisesti merkitystä pienmaisemien ja siten myös muinaisjäännösten hoitoa toteutettaessa. Tilavai-kutelmaa arvioitaessa ja maisematiloja luotaessa päätökset nimittäin viimekädessä perustuvat henkilökohtaisiin arviointeihin siitä, mikä on tavoiteltava visuaalinen lopputulos. Kukaan suunnittelija tuskin myöntää tuottavansa “rumia” maisemia vaikka hän kieltäisikin tavoittelevansa esteettisyyttä eli “kauneutta”. Ja ei-miellyttäväksi koettu kokonaisuus muokataan itseä miellyttäväksi, vaikka henkilö ei tietoisesti esteettisempää tulosta myöntäisikään tavoittelevansa. Esteettisyys ei siten liity pelkästään maiseman kauneuteen ja rumuuteen, vaan mielikuvaamme siitä miltä maiseman tulee näyttää.

Kulttuuriperintökohteen hoidossa esteettisyys-sana kannattaa lakata rinnastamasta yksiselitteisesti vain kauneus-sanaan, sillä se johdattaa harhaan. Estetiikka kulttuuriperintökohteen hoidossa sitoutuu pikemminkin harmonian, tasapainon sekä miellyttävyyden yhteyteen ja on osa ihmiselle luonteenomaista toiminnan tarkoitushakuisuutta. Tästä näkökulmasta esteettisillä tekijöillä on osansa elämyksellisyydessä ja paikan kokemisessa. Niillä on siis suuri merkitys hoidetulla kohteella käyville henkilöille, sillä esteettisyys vaikuttaa suoraan elämykseen ja paikan myönteiseen kokemiseen. Esteettiseen elämykseen liittyy myös itsen ja arkipäivän unohtaminen, mikä tarjoaa uuden ja erilaisen näkökulman asioihin (vrt. Berleant 1999: 15-19). Vierailijoiden kannalta pelkkä antikvaarinen ja tieteellinen näkökulma eivät välttämättä ole niin kiinnostavia vaan kohteen tuntemiseen, kokemiseen ja

ihailmiseen liittyvät tekijät voivat ohittaa ne. Myönteinen kokemus lisää kohteen arvostamista, mikä välillisesti vaikuttaa myös ihmisten haluun säilyttää kohteita ja suojella niitä osana ympäristöään.

Esteettisen elämyksen näkökulmasta arkeologisen kulttuuriperintökohteen ei tarvitse olla muokatulla ja tuotetulla tavalla kaunisteltu, vaikka kasvillisuuden käsittely ja rakenteiden kunnostaminen vaikuttavat merkittävästi muinaisjäännöksen ulkoasuun (vrt. Sepänmaa 1999: 189-192). Hoidettu kulttuuriperintökohteeseen ympäristöineen lähenee pikemminkin montaasia, missä erilliset elementit yhdistyvät mielekkääksi ja hahmotettavaksi kokonaisuudeksi (vrt. Valkola 1999: 11, 113-114, 233). Kulttuuriperintökohteen hahmotaminen on siten havaitsemisen ja ymmärtämisen vuorovaikutukseen liittyvät prosessi, ja sitä kautta elämyksellinen aistien, tunteiden ja järjen tasolla vaikuttava ilmiö.

Montaasin käsitteen näkökulmasta menneisyyden kokeminen tapahtuu prosessoidulla kulttuuriperintökohteen välittämää informaatiota kokonaisuutena eikä vain yksittäisten elementtien tarkastelun kautta. Erityisesti montaasimainen kokeminen korostuu tutustuttaessa kulttuuriperintökohteeseen taitavan oppaan avulla, joka välittää kohteen tarinana vierailijalle. Tarina kuullaan samaan aikaan korvin ja nähdään silmin, mutta aistitaan myös hajuliike- ja tuntoaistin avulla. Tarina täydentää kokemusta ja antaa siihen lisää aineksia, jotka kuulija liittävät aiempaan tietämykseensä ja kokemuksiinsa persoonallisella tavalla.

Lopuksi

Valintojen, niiden perustan ja niihin liittyvien arvostuksien pohdiskelu voi helposti

tuntua saivartelulta. Tavoitteiden sekä niistä johdettavien toimenpiteiden pohtimisella on kuitenkin merkitystä sen vuoksi, että suunnittelijan on osattava selkeästi analysoida toimintaansa ja tiedostettava valintojensa merkitys. Tämä on tärkeää myös siitä syystä, että kohteiden valinta, tavoitteiden asettaminen, hoidon suunnittelu ja käytännön toimenpiteiden toteuttaminen ovat keino luoda kuvaa menneisyydestä ja välittää sitä eteenpäin.

Hoidettu kulttuuriperintökohteeseen vaikuttaa mielikuviimme siitä, miltä menneisyys on näyttänyt. Hoidetulla kohteella vierailevat ihmiset voivat omaksua tämän menneisyydestä luodun kuvan, lisätä siihen ehkä jotain omista ajatuksistaan ja välittää kuvaa eteenpäin. Kohteen hoidosta vastaava suunnittelija ja kohteella käyvä vierailija tuottavat siten koko ajan uutta kuvaa menneisyydestä tulkitsemalla siitä jo luotuja kuvia. Samoin maisematutkimuksen avulla tuotetut kuvaukset menneisyydestä - niin kuvalliset kuin kirjalliset esityksetkin - ovat vain menneisyydestä tulkitsemalla luotuja kuvia (vrt. esim. Häyrynen 2000: 39-44). Koska autenttisen menneisyyden tavoittaminen on mahdotonta, on tietoisesti pohdittava millaista menneisyyttä tuotetaan tai kuvitellaan tuotettavan tätä päivää ja tulevaisuutta varten.

Kriittinen suhtautuminen hoidon tavoitteiden asettamiseen, käytettyihin menetelmiin ja saavutettuihin tuloksiin antaa mahdollisuuden arvioida menneisyydestä luotua kuvaa sekä kehittää pienmaisemien hoitoa. Menneisyyden uusintamisen tulos ja mahdollinen näkyvä vaikutus maisemakokonaisuudessa edellyttävät suunnittelijalta tietoista ennakkointia, sillä muilla toimijoilla voi olla erilaisia tai suunnittelijan ajatusten kanssa ristiriitaisia odotuksia maiseman muutoksen suhteen. Menneisyyden maisemaa erilaisine piirteineen ei voida aidosti palauttaa, joten on pohdittava millaisia maisemia nykyinen hoito

tuottaa ja minkä vuoksi. Oleellista on myös niiden arvojen ja ihannekuvien tiedostaminen sekä arviointi, joita hoidon prosessin kautta todennetaan.

Maisemantutkimuksen näkökulmasta on todettavissa, ettei ole olemassa mitään autenttisia menneisyyden maisemia, joita voidaan tuottaa nykyisen maisemahoidon keinoin. Tämä johtuu ennen kaikkea modernin hoitoon tähtäävään maankäytön ja traditionaalisen elannon saamiseen tähtäävän maankäytön tavoitteiden eroavuudesta. On kuitenkin tiettyjä elinkeinotyyppisiä, joissa maiseman hoidon ja elannon hankkimisen tavoitteet lähenyvät toisiaan. Tällaisesta esimerkiksi käy mm. luomuviljelypohjainen maatalous, missä viljely painottuu pelloille, laiduneläimet tuottavat tarvittavan lannan ja laidunnus painottuu luonnonniityille sekä perinnebiotoopeille. Toimilla nykypäivässä ei mennyt maisema ole siten lopulta palautettavissa nykyhetkeen eikä nykyinen säilytettävissä tulevaisuuteen, mutta hoidolla voidaan ohjata maiseman kehitystä ja säilyttää siinä joitakin merkittäviksi arvioituja piirteitä.

Abstrakt:

Planeringen och verkställandet av smålandskapens skötsel: de arkeologiska kulturarvsmålen som exempel.

Artikeln baserar sig på ett föredrag som hölls på den femte internationella konferensen kring miljöestetik i Lepaa den 5.-8.8. 2003. Bakgrunden till denna artikel ligger i min egna forskning kring landskapets förändring samt i de erfarenheter jag fått via mitt arbete av de arkeologiska kulturarvsmålen skötsel. Artikeln tar upp bl.a. begreppen miljö och landskap, kriterierna kring skötseln och valen av de arkeologiska kulturarvsmålen. Dessutom behandlas förhållandet mellan det estetiska och innehållet i upplevelsen samt deras betydelse i de arkeologiska kulturarvsmålen. Det är viktigt att begrunda syftet med skötseln och de utförda åtgärderna, eftersom den som utför skötseln måste kunna analysera sitt eget arbete och vara på det klara med betydelserna kring sina beslut. Artikeln tar också upp hur skötseln av kulturarvsmålen formar vår bild av forntiden. Eftersom forntiden är omöjlig att nå via forskningen eller skötseln är det viktigt att fundera över hurdan bilden av forntiden är samt hur den produceras idag och i framtiden. Det finns inget autentiskt forntida landskap och det går inte heller att produceras genom den moderna landskapsskötseln. Åtgärder som görs i landskapet idag kan inte återge det forntida landskapet och vi kan inte heller bevara det nuvarande landskapet för framtiden. Men genom skötseln av landskapet kan vi styra dess utveckling och där bevara de drag vi anser vara viktiga.

Suulliset tiedot:

Professori Pauline von Bonsdorff totesi Lepaalla 8.8.2003 esitelmästä *Elämyksellisyys, esteettisyys, hyödynnettävyys vai tutkimusarvot: mitä tavoitella kulttuuriperintökohteen maisemanhoidolla?* käydyssä keskustelussa, että esteettisyys ymmärretään vielä nykyäänkin usein liian kaapeasti vain kauneuteen rinnastuvana asiana taidehistorian tradition pohjalta.

Kirjallisuutta:

- Andreassen, L. 2001: Makten til å kategorisere, Samepolitikk og vern av natur. Diedut 2/2001. Nordisk Samisk Institutt.
- Berleant, A. 1999: On Getting Along Beautifully: Ideas for a Social Aesthetics. Julkaisussa von Bonsdorff, P. & Haapala, A. (toim.): *Aesthetic in the Human Environment*. International Institute of Applied Aesthetics Series vol. 6, 12-29.
- Bradley, R. 2000: *An Archaeology of Natural Places*. Routledge, London.
- Cosgrove, D. 1985: Prospect, perspective and the evolution of the landscape idea. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 10:1, 45-62.
- Häyrynen, M. 2000: Kansakunta kaleidoskoopissa: suomalaiskansallinen maisemakuvasto. Julkaisussa Saarinen, J. & Raivo, P. J. (toim.): *Metsä, harju ja järvi: näkökulmia suomalaiseen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 776, 35-46.
- Karjalainen, P.-T. 1987: Ympäristön eletty mieli. Joensuun yliopisto, kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen julkaisuja 2.
- Karjalainen, P.-T. 2000: Konkreettinen kävely abstraktissa maisemassa. Julkaisussa Saarinen, J. & Raivo, P. J. (toim.): *Metsä, harju ja järvi: näkökulmia suomalaiseen maisematutkimukseen ja -suunnitteluun*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 776, 13-24.
- Lounatuori, I. & Putkonen, L. 2001 (toim.): *Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja*. Ympäristöministeriö, Museovirasto, Rakennustieto. Hämeenlinna.
- Maaranen, P. 2001: Puuistutuksia ja piikkilankaa: arkeologisten kulttuuriperintökohteiden hoidon historiaa ja nykypäivää Uudenmaan perspektiivistä. *Muinaistutkija* 1/2001, 34-46.
- Muinaismuistolaki 17.6.1963/295. <http://finlex/edita.fi>
- O, Neill, J. 1997: Itseisarvon lajit. Julkaisussa Oksanen, M. & Rauhala-Hayes, M. (toim.): *Ympäristöfilosofia*. Ss. 266-281. Gaudeamus, Tampere.
- Raivo, P. J. 1997: Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. Julkaisussa Haarni, T. et al. (toim.): *Tila, paikka ja maisema, tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Ss. 193-210. Vastapaino, Tampere.
- Rolston, H. 1997: Arvot luonnossa. Julkaisussa Oksanen, M. & Rauhala-Hayes, M. (toim.): *Ympäristöfilosofia*. Ss. 205-224. Gaudeamus, Tampere.
- Sepänmaa, Y. 1999: Ecological Aesthetics and Humanism. Julkaisussa von Bonsdorff, P. & Haapala, A. (toim.): *Aesthetic in the Human Environment*. International Institute of Applied Aesthetics Series vol. 6, 186-194.
- Skeates, R. 2000: *Debating the Archaeological Heritage*. Duckworth Debates in Archaeology. London.
- Stovel, H. 1998: *Risk Preparedness: a Management Manual for World Cultural Heritage*. ICCROM, UNESCO, ICOMOS, WHC.
- Tiitinen, T. (toim.) 1999: *Hiidenkias ja tulikukka, opas arkeologisen kulttuuri-perinnön hoitoon*. Museovirasto.
- Tuovinen, T. 2000: Löytö toteuttaa etsijän tahtoa. Julkaisussa Maaranen, P. & Kirkinen, T. (toim.): *Arkeologinen inventointi, opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen*. Museovirasto.
- Valkola, J. 1999: *Kuvien havainnointi ja montaasin estetiikka: taide- ja mediakasvatuksellinen näkökulma audiovisuaalisen kerronnan teoriaan ja analyysiin*. JULPU, Jyväskylä.
- Vilka, L. 1993: *Ympäristöetiikka: vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista*. Yliopistopaino, Helsinki.

Ympäristöministeriö 1992. Maisemanhoito.
Maisema-alue työryhmän mietintö I.
Mietintö 66/1992. Ympäristöministeriö,
Ympäristönsuojeluosasto.

Ympäristöministeriö 2000: Perinnebiotoop-
pien hoito Suomessa. Perinnemaisemien
hoitotyöryhmän mietintö. Suomen
ympäristö 443. Helsinki.

*Päivi Maaranen
Museovirasto
Arkeologian osasto
PL 913
00101 Helsinki
paivi.maaranen@nba.fi*

*FL Päivi Maaranen työskentelee tutkijana
Museoviraston arkeologian osastolla ja on
Helsingin yliopiston jatko-opiskelija.*

LÄNTTÄ, ETELÄÄ, ITÄÄ - hajapohdintoja rautakaudesta

Sami Raninen

Taas Luistari!

Rautakautisiin yhteiskuntajärjestelmiin kohdistuva tutkimus on syntynyt hauta-arkeologiasta ja näyttää myös jatkuvasti palaavan hauta-arkeologiaan asuinpaikkatutkimusten edistyksestä huolimatta. Suomessa laajin (sikäli kuin tiedän myös ensimmäinen ja julkaistujen monografioiden joukossa ainoakin) sosiaaliarkeologinen kalmistoanalyysi on edelleen Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilanderin väitöskirja *Luistari III: A Burial-ground Reflecting the Viking Age Society* (1982). Kirjoitelmani alkajaisiksi keskityn muutamiin kalmistoanalyysien tulkinnallisiin ongelmiin, joita on helppo havainnollistaa Luistari III:a kampaamalla.

Lehtosalo-Hilander ilmaisi väitöskirjansa tavoitteeksi tutkia yhden viikinkiaikaisen yhteisön sosiaalista kerrostumista, väestöolosuhteita, "yhteisön olemusta" sekä sen suhteita laajempiin sosiaalisiin kokonaisuuksiin (Lehtosalo-Hilander 1982: 7). Sosiaaliseen kerrostumiseen liittyvä problematiikka nousee näistä keskeisimmäksi. Lehtosalo-Hilander vertaili systemaattisesti kalmiston tuohon mennessä kaivettuja viikinkiaikaisia hautoja. Käytössä oli hyvin monta eri muuttujaa: kivirakenteet tai niiden puuttuminen, erilaiset puurakenteet haudoissa, eläinjännösten ja keramiikan esiintyminen haudoissa, haudoista löydetyt metalliesineet sekä hautojen spatiaalinen sijoittuminen kal-

mistossa. Toisin sanoen vertailussa oli niin massiivinen määrä informaatiota, että nykypäivänä sitä tuskin käsiteltäisiin ilman tietokonetta. Tällaisten apuneuvojen puutteessa Lehtosalo-Hilander joutui tyytymään yksinkertaisiin, valikoiviin ja johdatteleviinkin taulukko- ja levintäkarttavertailuihin.

Vertailun lähtökohtana oli hautojen jakaminen viiteen kronologiseen ryhmään, vainajan oletetun sukupuolen perusteella miehen- ja naisenhautoihin (eli käytännössä ase- ja koruhautoihin; lisäksi erotettiin pieni lastenhautausten ryhmä) sekä puurakenteiden perusteella kammiohautoihin, muita puisia rakenteita sisältäviin ja rakenteettomiin hautoihin. Hautojen "varallisuutta" Lehtosalo-Hilander vertaili omaperäisellä tavalla. Jokaiselle yksittäiselle metalliesineelle sekä "uhrieläinten" jäänteille arvioitiin arvo vertailuyksikkönä. Vertailuyksiköiden yhteenlaskettu summa hautaa kohti oli hautauksen kokonaisarvo. Rohkeaa kokeilua ei voi pitää kovin onnistuneena. Vertailussa käytetyt arvot perustuvat toisaalta suureen joukkoon sekalaisia historiallisia lähteitä, joista yksikään ei tunnu viikinkiajan Suomesta puhuttaessa erityisen relevantilta, toisaalta subjektiivisiin arvauksiin. (Ks. Lehtosalo-Hilander 1982:37-44).

Lehtosalo-Hilander jätti tutkimuksensa johdantoon joitakin järkeviä varauksia: kalmiston "rikkain" hauta ei välttämättä

kuulu yhteisön rikkaimmalle jäsenelle, vaan mahdollisesti henkilölle, jolla on esimerkiksi runsaasti kerskailunhaluisia sukulaisia tai joka oli eläessään taitava kiristämään lupauksia (Lehtosalo-Hilander 1982: 21). Ensin mainittua ajatusta kalmistoarkeologiassa kehiteltiinkin 1980-luvun jälkipuoliskolla, jolloin syntyi yhä ajanmukainen teesi rikkaista hautauksista sosiaalisen kilpailutilanteen indikaatioina (Suomessa esim. Pihlman 1990: 267, 268; Schauman-Lönnqvist 1996: 131, 132). Jälkimmäinen vaihtoehto viittaa vainajien ja heidän omaistensa yksilöllisyyteen sekä kuolemaan ja hautajaisiin liittyvään emotionaaliseen paineeseen. Tämä näkökulma on kehittynyt heikosti ns. interpretiivisenkin arkeologian (postprosessualismi) piirissä (Meskell 1999: 18 - 36; Nilsson Stutz 2003: 9 - 10, 57 - 67). Lehtosalo-Hilander esitti myös varsin oivallisen huomion, jonka mukaan viikinkiajalla moni asia voitiin tehdä vain siksi, että niin on tehty aina ennenkin (Lehtosalo-Hilander 1982: 21).

Tekemistään varauksista huolimatta Lehtosalo-Hilander ei tulkinnessaan pääsyt irti tuolloista arkeologiaa vaivanneesta tavasta nähdä kalmisto jonkinlaisena muinaisen yhteiskuntarakenteen peilikuvana. Hänen pääasiallisen kiinnostuksensa kohteena oli sosiaalinen stratifikaatio. Vertailun lopputulos oli, että hautausten väliset varallisuuserot olivat melko pieniä ja että ne vähentyivät viikinkiajan lopulla huolimatta siitä, että varallisuuden keskiarvo kalmistossa kasvoi. Erityisen huomionarvoista oli se, että naisten hautauksissa varallisuus kasvoi samalle tasolle miestenhautausten kanssa (Lehtosalo-Hilander 1982: 46). Johtopäätökseksi muodostuu helposti, että Luistariin vainajiaan haudannut yhteisö oli suhteellisen tasa-arvoinen ja että varallisuuserot sen sisällä vähentyivät samalla kun yhteisö kokonaisuutena ottaen vaurastui viikinkiajan loppuvaiheessa. Naisten sosiaalinen asema olisi

varsinkin viikinkiajan lopulla hyvä. Tällaista tulkintamallia on luonnehdittu ”kirjaimelliseksi tulkinaksi” (Pihlman 1990: 258).

Näkökulmia kalmistoon

Kalmisto ei kuitenkaan koskaan suoraan heijasta siihen haudanseen ihmisyhteisön sosiaalista rakennetta. Tämä johtuu siitä, että esihistoriallisetkaan ihmiset eivät olleet zombiolentoja, jotka läheisiään maan poveen kätkiessään eivät tunteneet, tahtoneet tai ajatelleet mitään muuta kuin oman yhteisönsä rakenteen ilmentämistä. Emme myöskään löydä esihistorian hämäristä sitä sosiologi-shamaania, joka olisi objektiivisesti määrittänyt yhteisönsään vallinneet sosiaaliset erot ja sitten laskenut, miten ne voidaan ilmaista solkien tai keihäänkärkien lukumäärällä. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteivätkö esihistoriallisetkin ihmiset hyvin usein läheisiään haudatessaan olisi ajatelleet sitä, mitä me nimitämme ”yhteisön/yhteiskunnan rakenteeksi” tai jollakin saman sukuisella termillä. Muinainen ihminen ei kuitenkaan hahmottanut maailmaansa ”objektiivisesti” kuten emme mekään omaamme. Kysyttäessäkin esihistorian eläjä ei olisi osannut kertoa yhteisöstään kuin enintään oman vilpittömän käsityksensä, joka olisi saattanut erota radikaalistikin jonkun toisen yhtä vilpittömästä versiosta.

Silti kalmisto tuskin heijastaa edes kenenkään vilpittömää käsitystä ihmisyhteisön sosiaalisesta rakenteesta. Enintään se voi heijastaa *vilpillistä* käsitystä. Yksi esimerkki tästä on ”kerskailunhaluisten sukulaisten” halu erottautua naapureistaan liioitellun voimakkaasti. Mutta vilppi voi toimia toiseenkin suuntaan: eroja saatetaan myös kätkeä ja peitellä. Yhden meidän yhteiskuntamme

jäsenen omaisuus voidaan hyvinkin määrittellä miljoona kertaa suuremmaksi kuin jonkun toisen. Rikkaan ja mahtavan hautakivi ei silti länsimaisella nykyaikaisella maalla useinkaan ole miljoona kertaa suurempi tai arvokkaampi kuin köyhän ja maineettoman. Tämän estää osaltaan jo tilanpuute, mutta ennen kaikkea kulttuurimme käsitys siitä millainen pröystäily hautausmaan kaltaisessa, herkkiä tunteita herättävässä tilassa on sallittua tai tarpeellista. Mistä tiedämme, ettei asia ollut samoin jo viikinkiajalla? Naamioiko Luistarin tasa-arvoinen yleisilme jyrkästi kerrostuneen yhteisön, jonka perinteet eivät kuitenkaan mahdollistaneet hierarkian näkyvää ilmentämistä kalmistokontekstissa - tai jossa eliitti oli kyllin juonikasta tiedostaakseen, että joissakin tilanteissa voi olla strategisesti viisasta olla korostamatta eroa yhteisön vähäosaisempiin jäseniin nähden?

Kuitenkin myös lause kalmistosta "vilpillisen" (tarkoitushakuisen, vääristävän) yhteiskuntakäsityksen tai -ideaalin heijastajana kannattaa kyseenalaistaa. "Vilpillisyydestä" puhuminen tuottaa manipulatiivista ja laskelmoivaa esihistoriallisen ihmisen kuvaa. Rautakauden mies, nainen tai muun sukupuolen edustaja (ks. Price 2002: 214 - 216, 301 - 303) ei ollut zombi eikä runebergiläinen pölkypää vailla kykyä analysoida tai kritisoida sitä sosiaalista todellisuutta jossa hän elää. Mutta hän ei ollut myöskään psykoottinen machiavelisti, joka hautauksen ja kuoleman kriittisessä ympäristössäkään vain laskelmoi rationaalisia intressejään ja niiden edistämistä symbolisella manipulaatiolla.

"Heijastaako" hautaus tai mikään muukaan esineellinen kulttuurin osa oikeastaan yhtään mitään? Heijastamisesta puhuessamme annamme ymmärrä, että on olemassa jotakin mitä heijastetaan - siis jotakin, mikä on autenttisempaa ja primarisempaa kuin itse heijastus. Tällöin löy-

dämmekin itsemme lopulta Platonin ideaopin seurasta. Esineellistä kulttuuria ei kuitenkaan voi enää nähdä vilpittömien tai vilpillisten ideoiden passiivisena peilinä. Ihminen ei vain ajattele ideoitaan, hän myös kokee, toimii, sisäistää ja muistaa. Sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden kokeminen, toiminnassa toteuttaminen, sisäistäminen ja muistaminen taas tapahtuu mitä suurimmassa määrin esineiden välityksellä. Ihmiset ja esineet rakentavat toisiaan loputtomassa vuoropuhelussa (esim. Chapman 1998: 29 - 37). Ongelmaksi jää löytää lähestymistapa, jossa yksilön kyky luovuuteen, aktiivisuuteen, taktikointiin ja soveltamiseen on tasapainossa kollektiivien ja rakenteiden määräämien rajojen ja suuntautumisten kanssa (Meskell 1999).

Nämä ajatukset ovat luonnollisesti oleellisia myös kalmistoarkeologian kannalta. On huomautettu, että osanotto rituaalissa voi vaikuttaa osanottajien minuuksiin, kokemusmaailmoihin ja suhteisiin voimakkaasti silloinkin, kun osanottaja ei tiedä rituaalin artikuloitua "ideaa" (Nilsson Stutz 2003: 49 - 54). Voimme etsiä myyttistä selitystä vaikkapa polttokenttäkalmistolle ja lähteä esimerkiksi siitä vaihtoehdosta, että polttokenttäkalmisto oli kaskimaan metafora (Hirviluoto 1987). Mutta riippumatta siitä löydämmekö polttokenttäkalmiston myyttistä ideaa vai emme, meidän ei ehkä tarvitse pitää itsestään selvänä, että se olisi ollut kaikille polttokenttäkalmistoon hautaajillekaan tuttu. Hautausrituaalien syistä kysyttäessä osa heistä olisi kukaties vastannut, että "näin vainajille vain kuuluu tehdä, näin on aina ennenkin tehty". Tästä huolimatta rituaali saattoi rakentaa osanottajiensa käsitystä todellisuudesta: toiminta kalmistoissa ja muissa rituaalisissa konteksteissa tuotti keskeisiä kollektiivisuuden ja sosiaalisuuden kokemuksia (Nilsson Stutz 2003: 41 - 54; Svanberg 2003: 141 - 149).

Miekkamiehiä ja vapaita naisia

Sosiaalisesti kerrostunutta yhteiskuntaa kaipaavat löytävät sellaisen ehkä merovingiajalta. Merovingiaajan ja erityisesti sen alku- ja keskivaiheen hauta-aineistoihin sisältyi Suomessakin löytöjä, jotka ovat innostaneet arkeologeja puhumaan jopa aristokratiasta. Sitä mitä "aristokratia" tai vastaavat käsitteet missäkin yhteydessä tarkoittavat, on harvemmin yritetty eksplisiittisesti määritellä. Lehtosalo-Hilander ei usko Luistarista löytyvän *viikinkiaikaisia* "aristokraatteja" siitä(kään) syystä, että miehenhautauksiin sisältyy siellä viikatetta (Lehtosalo-Hilander 1982: 49). Ilmeisesti hän siis käsittää aristokraatin etuoikeutetuksi henkilöksi, jonka ei tarvitse tehdä ruumiillista työtä niityllä. Pihlman puolestaan on määritellyt *kansainvaellusajan* sosiaalisen eliitin "suurtalonpojiksi", mihin termiin voi assosioida ajatuksen ruumiillisen työn tekemisestä (Pihlman 1995). Väliin jää siis merovingiaika. Kuuluisin merovingiaajan "aristokraattisista" haudoista on ehkä se, joka tavattiin vuonna 1936 Euran Pappilanmäestä (Salmo 1952: 251, 252, 459, 460). Hautaukseen ei tietävästi sisällynyt viikatetta, mutta kylläkin miekka, joka kieltämättä antaa varsin aristokraattisen vaikutelman mannermaalaisittainkin ajateltuna. Vaihtoiko tämäkin vainaja silti miekan viikatteeseen ja lähti heinäntekoon? Lehtosalo-Hilander ainakin arveli, että jopa merovingiajalla mahtavimmankin miehen oli kaikesta huolimatta tartuttava omakätisesti jouseen hankkiakseen riistaa pöytään (Lehtosalo-Hilander 1982: 48 - 49). Metsästys on toki ollut aina aristokraattien huvi, mutta tässä tulkinnassa merovingiaajan miekkamiehet ilmeisesti lähtevät metsälle toimeentulon vuoksi - mikä kieltämättä kuulostaa vähemmän aristokraattiselta.

Paljonko arkeologien pohdintoihin ovat vaikuttaneet kansallisromanttiset stereo-

typiat tasaväkisestä suomalaisesta talonpoikaisyhteisöstä ja sen "kalevalaisista" juurista? Syvällisiin analyysihin tästä aiheesta eivät aika ja kunto tässä yhteydessä riitä. Suomessa (kuten muissakin pohjoismaissa) arkeologiatiede kuitenkin kehittyi aikakautena, jona kansallisen identiteetin peruspilarien joukkoon nostettiin työteliäisyyden, urheuden ja vaatimattomuuden perikuvaksi tyypiteltä "leivänkasvattaja", joka oli alkanut oppia myös poliittisen vaikuttamisen tavoille. Vastaitsenäistyneen Suomen poliittinen olemus määrittyi pitkälle suojeluskuntaan kuuluvista ja maalaisliittoa äänestävistä maanviljelijöistä, joiden asenne (ruotsinkielistä) yläluokkaa kohtaan ei useinkaan ollut hempeä. 1930-luvulla Helmer Salmon väitöskirja kuvasi merovingiaajan suomalaiset hampaisiin asti aseistautuneeksi kansaksi, joka muodosti Pohjois-Euroopassa "merkittävän sotilaallisen voiman" ja jonka alueella mikään vieras valta ei saanut pysyvää jalansijaa (Salmo 1938: 336, 337). Salmo myös korosti Etelä-Pohjanmaan asutuksen yhteenkuuluvuutta suomalaiseen kulttuurialueeseen siinä missä suomenruotsalainen arkeologi Nils Cleve nähtävästi oli vakuuttunut sen "ruotsalaisuudesta" (Salmo 1938: 329, 330; Cleve 1943: 216). Merovingiaajan suomalaisen yhteiskunnan Salmo kuvasi talonpoikien ja erämiesten maailmaksi, jossa ei ollut "aristokratiaa" vaan suurtalonpoikainen johtokerros (Salmo 1938: 336: 1952: 459, 460, 464). Helmer Salmon poliittisista kannoista minulla ole tietoa, mutta hänen rautakautensa tuntuu hieman liioitellen sanottuna suojeluskuntien ja seuratalojen rautakaudelta.

Vielä suuremman ja melko omalaatuisen rinnastuksen muinaisten ja nykyisten talonpoikien välillä Salmo teki *Satakunnan rautakaudessa*, jossa hän arvelee vain rautakautisten suurtalonpoikien yltäneen "nykyisen talonpoikaissäätymme" elintasoon (Salmo 1952: 464). Suora rinnastus

oli läsnä myös Lehtosalo-Hilanderin määrätietoisessa yrityksessä etsiä "isäntien" haudat Luistarista (Lehtosalo-Hilander 1982: 54 - 56). Etsittävä kukaties löytyikin, saattaahan patriarkaalin talonpäämiesinstituutio palautua Suomessakin todella aikojen taakse. Rautakautisten "isäntien" olemassaolon näkisi kuitenkin mieluummin tutkimuksen tuloksena kuin sen perustelemattomana lähtökohtana. Sama voidaan tietysti sanoa emännistä. Yksi vahvimista pohjoismaiden myöhäisrautakautteen liittyvistä mielikuvista on naisten hyvä ja vahva asema. Luultavasti tämäkin käsitys pitää jollakin tavoin paikkansa, mutta kannattaa silti selvittää mitä muitakin perusteita sille on kuin romanttiset visiot Pohjolan ikaikaisesta vapaudesta (vrt. Lehtosalo-Hilander 1982: 46). Naisten runsasesineiset haudat viikinkiajan lopulla voisi ehkä tulkita muutenkin kuin todisteeksi esihistoriallisesta emansipaatiosta. On ajateltavissa, että ankaran patriarkaalinessakin yhteisössä naisten koristaminen ja hautaaminen voi olla miesten keino kilpailla keskenään tai määrittellä naisten alisteista ja rajattua asemaa: "kannat minun antamiani koruja; minä olen siis antanut sinulle asemasi ja identiteettisi". Tämä ajatushan löytyy sovinnistisen ideologian ytimeä nykyisinkin.

Toisaalta voidaan ajatella, että merovingiaikaisten naistenhautojen niukkalöytöisyyden ei tarvitse todistaa huonosta asemasta. Jos lähdetään siitä nykyisin jo sovinnaisesta tulkintamallista, että runsasesineinen hautaus liittyy sosiaalisten suhteiden epävakaisuuteen, on ajateltavissa että naisten status oli merovingiajalla vakaa ja muuttui viikinkiajan kuluessa tavalla tai toisella problemaattiseksi (Korkeakoski-Väisänen & Pihlman 1997: 42). Lopulta voi miettiä miten relevantti koko länsimaisen moderniteetin mies/nainen-dikotomia on rautakautisissa yhteyksissä (Herva 2001).

Ukkoja ja akkoja

Sukupuolen ohella myös fyysinen ikä lienee varsin yleisesti keskeinen elementti yksilön toiminnan, identiteettiprosessien ja suhteiden muodostumisen kannalta. Kaikkien ikäryhmien keskuudessa on myös jonkin verran kuolettaavuutta, joten elämänsä eri vaiheiden voisi olettaa näkyvän tavalla tai toisella myös kalmistoissa. Tämän asian suhteen suomalainen arkeologia on tietysti heikossa asemassa osteologisen aineiston laadun ja tutkimustilanteen johdosta. Asiaan kannattaa kuitenkin kiinnittää huomiota. On mahdollista, että sellainen kalmistoaineistojen variointi, jonka me helposti yhdistämme vainajien pysyvään, "elinikäiseen" statukseen tai varallisuuteen, usein liittyikin siihen ikävaiheeseen, jossa kuolema tapahtui. Tätä ongelmaa valaisevat hyvin Guy Halsallin kuuluisat tutkimukset Koillis-Ranskassa sijaitsevan Metz'n alueen frankkilaisista merovingiajan kalmistoista. Siellä pienten lasten haudat olivat antiimien suhteen niukkoja ja "sukupuolineutraaleja". Sukupuoliero ilmaantui hautauksiin vasta murrosikäisten tyttöjen kohdalla. Korujen suhteen kaikkein runsaimmat hautaukset kuuluivatkin avioitumisikäisille tytöille. Varttuneempien, otaksuttavasti jo naitujen ja perheellisten naisten (n. 20 - 40 v.) tapauksessa korujen määrä oli pienempi, mutta hautoihin sisältyi keramiikkaa ja muuta esineistöä, jonka voi ajatella liittyvän "emännyyden" ja kotitalouden piiriin. Korkeassa iässä (yli 40 v.) kuolleet naiset, joiden lapset olivat todennäköisesti jo ehtineet aikuistua, saivat antiimien suhteen vaatimattomat hautaukset (Halsall 1995: 255 - 257).

Miesten hautauksiin "sukupuolisidonnaiset" tunnusmerkit ilmaantuivat vasta noin 20-vuotiaiden yksilöiden kohdalla. Nuorten miesten haudat sisälsivät ennen kaikkea aseita: sodankäynti lankesi tässäkin

kulttuurissa nuorukaisten osaksi. Selkeitä varallisuuseroja nuorten miesten haudoissa ei ollut. Varttuneempien, otaksuttavasti jo perheellisten ja omaa talouttaan isännöivien miesten (n. 30 - 60 v.?) haudoissa mukaan oli tullut muuta, ehkä isännän rooliin viittaavaa esineistöä. Erot "rikkaiden" ja "köyhien" miehenhautauksien olivat selkeimmillään tässä vaiheessa. Iäkkäiden (yli 60 v.), aktiivisen isännyytensä otaksuttavasti jo luovuttaneiden miesten hautaukset olivat niukkaesineisiä, joskin niihin saattoi sisältyä yksittäisiä aseita ja muita maskuliniteetin tunnuksia (Halsall 1995: 255 - 257).

Halsallin tulkinnan havaintojen runsas-esineisimmät hautaukset suotiin niille yksilöille, jotka ikäryhmänsä puolesta kuuluivat yhteisössä näkyviin ja aktiivisiin ryhmiin: avioliittoikäiset tytöt ja nuoret emännät, nuoret "soturit" sekä omaa talouttaan ja lapsiaan hallitsevat isännät. Toisin sanoen runsasesineinen haudaus suotiin korkean sosiaalisen "näkyvyyden" omanneille yksilöille. Tässäkin lähtökohtana on ajatus kalmistosta sosiaalisen kilpailun areenana yhteisössä, jossa suhteet ovat epävakaita ja perheet joutuvat jatkuvasti ylläpitämään ja vahvistamaan statustaan stabiiliin hierarkian puuttuessa (Halsall 1995: 252 - 253). Halsallinkin arkeologia on ehkä enemmän muinaisten "machiavellistien" kuin tuntevien ja surevien ihmisten arkeologiaa, mutta hänen tulkintansa olenaiset osat ovat silti uskottavia. Kiinnostavaa on tietysti sekin, että Halsallin tulkinnassa Frankiasta ei ennen 600-lukua löydy kovin vakiintuneita aristokratiaita ja eliittejä, joita edellä yritettiin sovittaa Luistariinkin (tästä aiheesta vielä lisää tuonnempana).

Rautakauden Suomesta puhuttaessa 500-luvun frankit eivät liene paras mahdollinen analogia. Halsallin havainto korujen ja naimaikäisten tyttöjen yhteydestä on kuitenkin kiinnostava suomalaiseltakin kan-

nalta. Frankit eivät varmastikaan olleet ainoita, joiden keskuudessa korujen yksi ilmeinen tarkoitus oli tytön attraktiivisuuden korostaminen avioliittomarkkinoilla. Asiaan varsinaisesti paneutumattakin olen törmännyt tietoon samantapaisesti ilmiöstä Volgan suomalais-ugrialaisten marien keskuudessa (Lehtonen 1979: 10 - 13). Suomessa rikkaat naisenhaudat runsaine koruineen mielletään kuitenkin usein "mahtiemäntien" haudoiksi, mikä tarkoittaa ajatusta kypsässä iässä kuolleesta naisesta sosiaalisen asemansa huipulla. Euran puvun huomiota herättänyt käyttö itsenäisyyspäivän juhlallisuuksissa vahvistaa mielikuvaa. Tulisiko meidän kuitenkin harkita vaihtoehtoa, jossa runsaimmin varustetut naisenhaudat ovat kuuluneet niille nuorille tytöille, joihin kohdistettiin suurimmat odotukset miehelään menon suhteen? Niukemmin varustetuissa haudoissa lepäävät varttuneemmiksi eläneet naiset, jotka olivat jo ehtineet lahjoittaa korujaan tyttärelleen? Ja lopulta vanhat naiset, joiden kuolema ei enää ollut sosiaalisesti merkittävä tapaus, vielä "köyhemmissä" haudoissa? Hautauksen runsasesineisyyttä hallitsisi tällöin vainajan "julkisuusarvo" (Purhonen 1996: 128). Naisen ehkä huomattavakin asema, rooli ja valta kotitalouden piirissä ei välttämättä tulisi hautauksessa näkyviin. Viimeksi mainitun asian korostaminen on tarpeen myös siksi, ettemme halua kirjoittaa seksististä esihistoriaa, jossa naisen kiinnostavuus määräytyisi nuoruuden ja naimakelpoisuuden perusteella!

Samaa pitää kysyä tietysti miehenhautaus-tien suhteen. Ero "rikkaan" ja "köyhän" miehenhaudan välillä perustuu yleensä ennen kaikkea aseiden lukumäärään ja laatuun. Jos oletetaan, että aseita kantoivat ja käyttivät ensisijaisesti nuoret miehet ja että tämä ilmeni jollakin tavoin myös hautauksessa, johtopäätös olisi, että rikkaimmin varustetut miehenhaudat kuuluivat nuorena kuolleille. Tällaisille oletuksille on

esitetty osteologista tukea ainakin Liettuassa (Kurila 2002). Voitaisiin esimerkiksi spekuloida, että "täydellinen" aseistus miekkoineen ja kilvenkupuroineen kuului useimmin nuorelle vainajalle, kun taas vanhempien, sotaisten aktiviteettien kannalta jo marginaalisen iän saavuttaneiden miesten haudoissa voitiin tyytyä esimerkiksi yhteen keihäänkärkeen gendersymbolina.

Miksi suurin julkisuusarvo tai muu tarve tehdä erityisen runsasesineinen haudaus olisi miehistäkin puhuttaessa liittynyt nuoriin? Lienee turhaa ryhtyä etsimään selitystä ilmiölle, jota ei ole edes vielä havaittu. Mutta jos se havaittaisiin, selityksessä luultavasti korostettaisiin, ettei rikkaimmin haudattu ole välttämättä yhteiskunnassa määräävässä asemassa - määräävät asemathan kuuluvat keski-ikäisille miehille, vai mitä? Tai olisiko meidän sittenkin jätettävä mahdollisuus myös sellaiselle esihistoriakuvalle, jossa nuoret miehet omaavat jonkinlaisen sosiaalisen dominanssin muihin yhteisön jäseniin, myös varttuneempiin miehiin, nähden? Tällaisen todellisuuden miettiminen ei enää 32-vuotiaanaakaan tunnu miellyttävältä. Mielekkäämpi joskin suomalaisilla aineistoilla ehkä mahdollon projekti voisi olla nuoruuden, keski-ikä ja vanhuuden esihistoria, joka kartoittaisi eri ikäryhmien statusta, toimintaa ja voimavaroja yhteisössään. Neljännen ikävaiheen, lapsuuden, esihistoria onkin jo alulla (Lehtosalo-Hilander 1982: 44 - 46; 2000: 221 - 226; Söyrinki-Harmo 1992).

Kansallisen esihistorian kaavoja

Visiot aitosuomalaisesta talonpoikaisesta kansasta sankaruuden ja vapauden vahvana peruskalliona olivat kaiketi tarpeellisia aikana, jona itsenäisyys ja demokraattinen valtiojärjestelmä olivat vielä jotakin

uutta ja ihmeellistä. Nykyisen historiankirjoituksen sivuilla vanha talonpoikaisyhteisö ei kuitenkaan enää vaikuta ainakaan miltään vapauden ja harmonian tyysijalta (Ylikangas 1999, 2000). Arkeologian puolella mm. virolainen Priit Ligi ja norjalainen Dagfinn Skre ovat halunneet heittää ajatukset rautakauden talonpoikaisesta tasa-arvosta ja vapaudesta kokonaan romulaariin (Ligi 1995; Skre 1996, 2001). Maamiesten ja vapauden sijaan oma aikamme näyttää usein kaipaavan esihistoriasta kartanoita, kuninkaita ja kullan kimallusta (Widgren 1998: 281).

Mitä kuninkaisiin ja kartanoihin tulee, niin arkeologien käsityksiä Suomen rautakautisesta yhteiskunnasta luonnehditaan joskus minimalistiksi, yltyövarovaisiksi tai suorastaan vähätteleviksi. Näin tekevät varsinkin innokkaat harrastajat, jotka ovat lukeneet saagojen maininnat "suomalaiskuninkaista" tuntematta lainkaan tähän aineistoryhmään liittyviä monimutkaisia lähdekriittisiä ongelmia (joista ks. Häme 1992). Hämmennystä ja pahaa mieltä näyttää usein aiheutuvan myös siitä, että Suomen rautakautiset yhteiskuntaolot kuvataan niin paljon yksinkertaisemmiksi ja alkeellisemmiksi kuin Skandinavian tai Keski-Euroopan (esim. Taavitsainen 1990; 2000). Eihän julkinen elämä Suomessa nykyisinkään ole sen alkeellisempää kuin muualla Euroopassa - miksi näin olisi ollut rautakaudellakaan?

"Minimalismille" on kuitenkin perusteensa. Tiedämme, että keskiajallakin Suomi oli periferia-aluetta monen sellaisen ilmiön kannalta, joiden perusteella sosioekonomista "kompleksisuutta" yleisesti arvioidaan. Kaupunkilaitos oli Suomessa varsin kitulias ja rällsimaan osuus vähäinen jo Ruotsinkin keskusalueisiin verrattuna. Tämän perusteella taloudellisen tuotannon ylijäämä sekä sosiaalisen hierarkian ja "työnjaon" volyymit olivat Suomessa suhteellisen niukat. On realistista olettaa, että

keskiajalla havaittavat erot joissakin määrissä ja muodoissa palautuivat jo myöhäisrautakauden sosiaalisiin ja taloudellisiin oloihin. Vaikkei mikään erityinen ympäristödeterministi olisikaan, on helppo uskoa että ympäristösyillä oli tässä suhteessa suuri merkitys. Harva asutus, pitkät välimatkat ja vaikeasti kontrolloitavat maasto-olosuhteet eivät suosineet kovin monimutkaisten sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten järjestelmien kehittymistä.

Toisaalta voidaan kyllä kysyä, onko aineellisten olosuhteiden tarvinnut ainaakaan Varsinais-Suomessa ja Ala-Satakunnassa tarvinnut olla suunnattoman paljon yksinkertaisempia kuin Itä-Ruotsin ytimessä, Määlärin alueella. Sille mitä Uplannista löydetään, on usein myös jonkinlainen vastine Suomen lounaisrannikon alueelta: Roomalaisajalla roomalaisia tuontiesineitä, asehautauksia, kultaa; merovingiajalla rengasmiekkvoja, eläinornamentiikkaa ja venehautauksia; viikinkiajalla hopeaa, keskiajallakin kaksi kaupunkia, joista toinen Ruotsin valtakunnan tiettävästi toiseksi suurin. Ruotsin puolella mainitut ilmiöt on tulkittu todisteiksi yhä kompleksisempien sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten suhteiden kehityksestä Määlärin alueella rautakauden kuluessa. Termiä "valtio" käytetään usein jo vendelajasta (=merovingiajasta) puhuttaessa (esim. Hyenstrand 1996: 81 - 85, 166). Miksi samantapaiset ilmiöt eivät Suomen puolella todista muusta kuin pienestä kuhinasta hajanaisten ja yksinkertaisten yhteisöjen keskuudessa? Yksityiskohtiin mentäessä alkaa luultavasti paljastua merkittäviä eroja Ruotsin ja Suomen välillä, mutta systemaattinen vertailu on tekemättä.

Tällaisia pohtiessamme putoamme kenties teleologiseen sudenkuoppaan. Tänä päivänä Ruotsi ja Suomi ovat monessa suhteessa erillisiä entiteettejä, joiden saavutuksia monella eri alalla myös

kernaasti vertaillaan. Rautakaudella "Suomea" ei ollut, tuskin "suomalaisiakaan" edes etäisesti siinä merkityksessä kuin nykyisin. Ei ollut myöskään "Ruotsia": Määlärin alueella rautakaudella kehittyvä sosiopoliittinen muodostuma oli yksinkertaisesti jotain aivan *muuta* kuin myöhempinä vuosisatoina hahmottuva Ruotsi. Mitä me siis oikeastaan vertailemme, kun puhumme rautakaudesta? Kyse on kahdesta toistensa lähellä sijaitsevasta alueesta, jotka varmasti myös vaikuttivat toistensa kehitykseen. Yleensä me kaiketi käsitämme ne rautakaudellakin kahtena kokonaisuutena, joiden välillä on intensiteetiltään vaihteleva vuorovaikutussuhde, mutta jotka kuitenkin jollakin kuuluvat kahteen erilliseen historialliseen jatkumoon. Mutta jospa tekisimme ajatusleikin ja yrittäisimme nähdä Määlärin alueen ja Lounais-Suomen *saman* kokonaisuuden osina? Esineellisen kulttuurin lukuisat erot merovingi- ja viikinkiajalla eivät tällaista ajatusleikkiä millään tavoin estä, tuovat vain siihen lisäulottuvuuden pohdittavaksi.

Aivan uusihan tämä ei ajatus ei ole. Jo useita vuosia sitten Marianne Schauman-Lönnqvist tarttui Vainionmäki-julkaisun artikkelissaan saksalaisen arkeologi Heiko Steuerin teoriaan, jonka mukaan ns. rengasmiekat 500- ja 600-luvuilla olivat germaanisen aristokratian (taas tämä sana!) keskuudessa uskollisuussuhteen symboleja (Steuer 1989; Schauman-Lönnqvist 1996; myös 1992, 1999). Ruhtinas lahjoitti rengasmiekan asemiesseuruensa tai kannattajaverkostonsa jäsenelle merkiksi molemminpuolisesta lojaalisuudesta. Muutaman skandinaavitutkijan esittämiä ajatuksia seurailen Schauman-Lönnqvist esitti, että rengasmiekkvoja niin Määlärin alueelle kuin Suomeen jakoivat kuninkaat, jotka haudattiin Gamla Uppsalaan tai muihin alueen suurhautakumpuihin (*storhögar*). Rengasmiekkvojen kanssa

haudatut vainajat yhtä lailla Vendelin ja Valsgården venekalmistoissa kuin vaikkapa Laitilan Vainionmäessä tai Euran Pappilanmäessä olisivat tällöin paikallista "yläluokkaa", joka oli liitto- ja alamaisuhteessa Määlarin alueen kuninkaisiin. Tulkinta on jännittävä, vaikka muutamia huomautuksia toki voidaan esittää (Wickholm & Raninen 2003: 9; Raninen *käsikirjoitus*).

Nämäkin ajatukset saattavat herättää hämmennystä. Yritetäänkö "Ruotsin valtaa" puskea ajassa taaksepäin ja suomalaisen "heimoitsenäisyyden" aikakausi lyhentää mitättömäksi? Joko meille kohta opetetaan, että ruotsalainen herrakansa isännöi Suomea alusta saakka? Tällaiset pelot saattavat naurattaa akateemisia arkeologeja, mutta monen esihistoriasta kiinnostuneen maallikon kannalta ne liittyvät välittömästi identiteetin ja kotiseutuympäyden kannalta kipeisiin ja keskeisiin ongelmakohtiin. Vaasan seudun rautakausi ja sen kiistellyt kieliolosuhteet (suomalaisia vai germaaneja?) on tästä kaikkein ilmeisin esimerkki. Millaisia realistisia mahdollisuuksia arkeologialla edes on ottaa kantaa esihistoriallisten väestöjen puhumiin kieliiin? Tieteellisissä puheenvuoroissa törmää vieläkin kohtuuttoman yksinkertaisiin näkemyksiin keramiikkatyylien, kalmistomuotojen ja muiden esineellisten ilmiöiden yhteydestä kieliolosuhteisiin. Ja sitten on vielä *etnisyys* - sana jota kaikki käyttävät, mutta jonka merkitystä kovin harva näyttää Suomessa vakavasti pohtivan (yhtenä poikkeuksena Lavento 2001: 159 - 167; Raninen *käsikirjoitus*; Trigger 1994; Werbart 2002). Mitä "etnisyys" tarkoittaa esihistoriassa? Kieliryhmää vaiko ryhmää, jolla on *tietoinen* ja artikuloitu identiteetti? Nehän ovat vallan eri asioita.

Huoli "Ruotsin vallasta" on joka tapauksessa aiheeton. Rautakautinen todellisuus oli toisenlainen kuin se maailma, jonka

kuvaamisessa valtio-opilliset itsenäisyys- ja autonomiakäsitteet ovat mielekkäitä. Sosiopoliittinen muodostuma (arkainen "valtio"), josta vendel/merovingiajalla puhutaan, oli aivan toisenlainen kuin keskiaikainen kuningaskunta. Keskiajalla - viimeistään vuoden 1300 tienoilla jo Lounais-Suomessakin - voidaan jossain määrin jo puhua alistavan, säätelevän ja käskevän keskushallinnon olemassaolosta. Merovingiajan kontekstissa keskushallintoa tuskin oli, ainoastaan auktoriteetti, jonka kanssa paikalliset ryhmät ja yksilöt saattoivat muodostaa erilaisia "symbioottisia" vuorovaikutussuhteita. Suhteet olivat tietenkin epäsymmetrisiä, hierarkkisia, mutta osanotto niissä oli pakostakin varsin erilaista kuin elämä keskiajan valtio-organisaation ja kirkon osallisuudessa. Vuorovaikutussuhteet vallanpitäjän ja paikallisryhmien välillä saattoivat tietysti olla epävakaita ja ailahtelevia. Ne saattoivat muuntua, välillä löystyä tai katketa pitkiksikin ajoiksi, välillä johtaa konfliktiin. Kontaktit Itä-Ruotsin ja Lounais-Suomen välillä olivat tietysti muinaistakin muinaisempi ilmiö. Vallan, väkivalan ja hierarkian kieltä niiden yhteydessä alettiin puhua ehkä roomalais-ajalla (Schauman-Lönnqvist 1992).

Oma lukunsa taas ovat Lounais-Suomen yhteydet Suomenlahden eteläpuolelle. Oma vaikutelmani on, että monella meistä on lähtökohtainen valmius mieltää muinaiset Itä-Baltia-kontaktit jotenkin tasa-arvoisemmaksi, tuttavallisemmaksi ja iloisemmaksi touhuksi kuin yhteydet skandinaavien kanssa - virolaisetahan ovat *veljeskansaa*. Taistelu muinaisruotsalaisia ja muinaisvenäläisiä vastaan on keskeinen osa rautakautteen liittyvää heroistista mielikuvamaailmaa (Fewster 1999), mutta mahdollisista sodista muinaisvirolaisia tai muinaislatvialaisia vastaan puhutaan paljon vähemmän. Toisaalta nyky-suomalaisille melko ominainen arroganssi ja epäluulo Itä-Baltian maita kohtaan

saattaa sekin värittää käsityksiämme. Rautakaudesta puhuttaessa nykyasetelmat kääntyvät päällelleen siinä mielessä, että Itä-Baltian alueen yhteiskunnat ilmeisesti olivat rakenteeltaan kompleksisempia (siis "kehittyneempiä") kuin Suomenlahden pohjoispuolella sijaitsevat. Suomen alue saattoi siis olla myös etelästä päin työntyvien ekspansiopyrkimysten kohde. Jo vanhemman roomalaisajan tarhakalmistot voi ehkä tulkita tässä valossa (Ligi 1995: 222 - 224).

Omaksi aihepiirikseen nousevat vielä keskisellä rautakaudella erottuvat itäiset, "permalaiset" impulssit. "Permalaista" rautakautta ei kovin moni suomalainen silti liene intensiivisesti tutkistellut sitten Tallgrenin aikojen.

Rautakauden vangit

Suomen rautakautteen liittyy kaikille tuttu kronologinen epäsuhtaisuus: meillä elettiin rautakautta jonnekin vuosien 1200 - 1300 tienoille, jolloin suuri osa Euroopasta oli määritelmistä riippuen elänyt keskiaikaa jo tuollaiset 600 - 900 vuotta. Määritelmän mukainen esihistoria (kirjoitustaidoton aika) tietysti kesti Suomessa myöhään eikä siitä mihinkään pääse. Voidaan silti miettiä, onko näihin abstrakteihin periodinimityksiin joskus tuijotettu liikaakin. Miten voimakkaasti arkeologinen terminologia johdattelee tulkintoja ja rajaa käsityksiä siitä, mikä on oleellista? Esihistoriallisen ja historiallisen arkeologian välinen rajaviiva on keskeinen osa muinaismuistohallinnon organisaatiota ja työnjakoa. Toisinaan myös yksittäisten arkeologioiden mielenkiinto ja asiantuntemus rajautuu melko yksiselitteisesti rajaviivan jommallekummalle puolelle. Rajaukset ja erikoistumiset ovat tietysti välttämättömiä, mutta koko esihistorian käsite on heterogeenisyytensä vuoksi usein kovin epäkäytännöllinen. Rautakausitutkimuksessa voi olla paljon

helpompaa löytää yhteisiä kysymyksenasetteluja keskiajan arkeologian tai jopa historian kanssa kuin vaikkapa Järvi-Suomen kivikauteen kohdistuvan tutkimuksen kanssa.

Sama asia kärjistyy silloin kun rautakautinen Suomi yritetään asettaa laajempaan eurooppalaiseen kontekstiin. Esihistorian loppuvaiheessa arkeologia tutkii Suomessa samaa aikaa, jota muualla maailmassa tutkivat jo tykkänään toiset tieteet: keskiajan arkeologia ja historia. Tämä on ehkä ollut yksi syy siihen, että tšekäläisistä opetussuunnitelmista harvemmin löytyy vaikkapa manner-Euroopan varhaiskeskiajan arkeologiaa. Mannermaiset impulssit ja monet yksittäiset löydöt muistetaan toki rautakausiluennoilla mainita, samoin se että kansainvaellus- ja merovingiajan tapaiset termit on lainattu mannereurooppalaisesta kronologiasta eivätkä ne kuvaa Suomen alueen tapahtumia. Tieto kuitenkin jää yksittäisiksi, sirpalemaisiksi, kontekstittomiksi välähdyksiksi. Turun Ristimäen miekassa on yhtymäkohtia karolingisen tyylin kanssa (Salmo 1938: 97, 98): hieno juttu sinänsä, mutta moniko tietää mitä ihmettä karolinginen tyyli oikeastaan oli? Julkaisuiissa ja luentomuistiinpanoissa rautakautinen Suomi ja Pohjois-Eurooppa elävät auvoisessa isolaatiossa, muusta maailmasta irrotettuina. Kyse lienee sinänsä opetusresurssien rajallisuudesta, jota ahkera arkeologinalku voi kompensoida seminaarikirjastossa maleksimalla. Isolationistinen tapa käsitellä esihistoriaa voi kuitenkin implisiittisesti vahvistaa mielikuvia muinaisuudesta jonkinlaisena kansallisen puhtauden aikakautena. Tämä ei ole leikin asia nykymaailmassa, jossa esihistorian tutkimus on taas politisoitunut vähemmistö- ja maahanmuuttajakysymysten tiimoilla (mistä lisää tuonnempänä).

On metkaa nähdä, miten EU-skandinaavinen arkeologia puolestaan pyrkii

määrätietoisesti murtamaan esihistoriallisen eristäytyneisyyden ja asettamaan pohjolan jo hyvin varhaisessa vaiheessa jonkin sellaisen entiteetin osaksi, jota voidaan nimittää Euroopaksi tai eurooppalaisuudeksi. Jo pronssikaudelta löytyy "eurooppalainen järjestelmä", jonka osana myös Skandinavian pronssikulttuuri omaksuu vaikutteita Aigean kulttuuripiiristä saakka (Kristiansen 1998). Roomalaisajalla pohjoinen maaseutu täyttyy puoliroomalaistuneista germaaneista, jotka Rooman armeijassa palveltuaan palaavat kotikonnuilleen Rooman kansalaisuus takataskussa ja pää täynnä keisarillista ideologiaa ja imageriaa, klassista sota-taitoa ja muuta mukavaa (Andersson & Herschend 1997). Kansainvaellus- ja merovingiajalla Skandinavia pysyy tiukasti "jälkiroomalaisen", kristillistyvän Euroopan vaikutuspiirissä ja ottaa suoraan osaa sikäläisiin sotiin ja muihin tapahtumiin (Hyenstrand 1996: 89 -123, Hårdh 2003). Ehkä jopa merovingeillä, frankkien kuningassuvulla, oli sittenkin jotain tekemistä pohjoismaidenkin kanssa! Skandinaavinen keski- ja myöhäisrautakausi on myös yritetty terminologisesti sitoa eurooppalaiseen keskiaikaan "muinaiskeskiajan" (*for-medeltid*) käsitteellä (Hyenstrand 1996: 9, 167; termin kehitti alun perin Carl-Axel Moberg). Dagfinn Skren mukaan "vapaan ja talonpoikaisen" rautakauden Pohjolan sekä kartanotalouden ja maaorjuuden leimaaman varhaiskeskiajan Euroopan välillä nähty fundamentaalinen ero on pelkkä kansallisromanttinen kuvitelma. Hän haluaakin puhua Skandinavian varhaiskeskiajasta tarkoittaen noin vuosia 400 - 1100 (Skre 1996; 2001).

Jos Skandinavia oli jollakin tavoin osa Eurooppaa jo ennen kristinuskon tuloa, oliko kenties Suomikin? Vastaus tähän kysymykseen riippuisi tietysti eurooppalaisuuden määritelmästä. Jos "eurooppalaisuuden" varhaiskeskiaikaiset määrittäjät löytyvät jostain Länsi- ja Keski-Euroo-

pasta, on Suomi tietysti niihin nähden Skandinaviaa syrjemmässä. Miten voimakkaasti tärinä ja järinä mannermaalla olisi vaikuttanut enää Suomen olosuhteisiin? Joissakin tulkinnoissa sen merkitystä on kyllä korostettu: Unto Salo on esimerkiksi halunnut kytkeä vanhemman ja nuoremman roomalaisajan vaihteeseen Suomessa osuvan niukkalöytöisen kauden Tonavan alueella käytyihin markomannisotiin, jotka katkaisivat Veikselin kauppareitin (Salo 1968: 239 -246; 2001: 72). Mannermaiset impulssit askarruttivat myös Helmer Salmoa, joka mm. esitti Suomen viikinkiajan vaihtoehtoiseksi periodinimeksi karolinkiaikaa (karolingiaika - Salmo 1952: 305) Toinen asiaan liittyvä kysymys on skandinaavisen tai mannermaisen historiallisen analogian soveltuvuus Suomen rautakautta koskevissa tulkinnoissa. Varhaiskeskiajalla esimerkiksi ritualisoitu lahjojenvaihto sekä herruus- ja suojelusinstituutiot olivat tärkeä osa sosiaalista ja kulttuurista käytäntöä (Skre 1996: 23 - 30). Voisiko ne sovitella osaksi Suomen rautakauden kuvaa?

Aiheeseen kytkeytyvät myös kysymykset siitä, minkälaista esihistoriaa halutaan rakentaa identiteettiprojektien tarpeisiin. Suomalaisena olemiseen voi liittyä toisaalta tarve korostaa osallisuutta mystisessä eurooppalaisuudessa, toisaalta "suomalais-ugrilaista" erillisolemusta, jonka keskeiseksi osaksi kuvataan yleensä herooinen ja romantisoitu metsäläisyys (vrt. Ligi 1995: 185 - 187).

Rautakausi 2000-luvulla

Pohdinnat rautakaudesta on luontevaa päättää muutamaa mietteeseen rautakauden tutkimuksen suhteesta siihen todellisuuteen, jonka osia tutkijatkin ovat. Suomalaisen arkeologian aatehistoriaa on onneksi jo ryhdytty kirjoittamaan vaka-

vasti (Fewster 1999; Salminen 2003). On helppo nähdä, miten aikaisemmat sukupolvet maalasivat omia kuviaan esihistoriasta kansallis-idealisticen ideologian raameissa. Omana aikanamme ja omaan ajatteluamme vaikuttavia rakenteita on ymmärrettävästi usein vaikeampi ja ehkä epämiellyttävämpikin hahmottaa. Kuitenkin 1990-luvulta lähtien pohjoismaisen arkeologian kiinnostus esimerkiksi rautakautista sodankäyntiä ja rautakautisia eliittejä kohtaan kasvoi ilmeisen voimakkaasti: ei tarvitse olla mikään visionääri nähdäkseen tämän ilmiön yhteyden oman maailmamme uhkaavin värinöihin. Myös Euroopan integraatio on tuottanut omat arkeologiset reaktionsa.

Näiden aiheiden analyysin jätän kuitenkin itseäni pätevämmille arvioijille. Haluan sen sijaan esittää pari havaintoa populaarikulttuurin ja arkeologian monimutkaisesta ja harvoin analysoidusta suhteesta. Yksi populaarikulttuurin näkyvistä tämänhetkisistä ilmiöistä on ns. "keskiaikabuumi". Kyse on eskapistisesta ja romanttisesta joukkohurmaantumisesta, jota tunnetaan jännittäväksi ja lyyriseksi koettua menneisyyttä ja toiseutta kohtaan. Monisärmäinen ja tehokkaasti kaupallistettu ilmiö konkretisoituu muun muassa erilaisissa keskiaikatapahtumissa, historiallisen romaanin, sarjakuvan ja speaktaakkelielokuvan uudessa nousussa, viikinki-innoksessa, Japani- ja samurai-romantiikassa sekä historianelävöittämis- ja larppaamis-harrastuksissa. Siihen liittyy läheisesti länsimaisen suosituimmaksi kirjailijaksi nousseen J.R.R. Tolkienin jalanjäljissä syntynyt moderni fantasiakirjallisuus: pseudokeskiaikaisiin tai -rautakautisiin vaihtoehtomaailmoihin sijoittuvat (joskus kryptorasistiset, -kolonialistiset ja -fasistiset) seikkailutarinat. Fantasian ja keskiajan innokkaimmat harrastajat löytyvät tietyistä nuoriso- ja alakulttuureista, joiden keskuudessa (lukija huomatkoon, että tämä on kohtuuton yleisty!) eskapistinen

elämänasenne ja esimerkiksi yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta vieraantuminen eivät ole tuntemattomia. Yleinen muinaisromantiikka ja sen ympärillä toimivat alakulttuurit ovat arkeologian kannalta oleellisia sikäli, että niiden piiristä löytyy merkittävä osa arkeologiaa seuraavasta yleisöstä sekä toisaalta myös arkeologian opiskelijoista. Tämä pätee mitä suurimmassa määrin myös kirjoittajaan itseensä.

"Alakulttuuris-romanttinen" suhtautuminen menneisyyteen on luonteeltaan voimakkaasti eläytyvää, ekstaattista, joskus jopa palvovaa. Tietenkään ei ole aivan helppoa osoittaa, miten arkeologisen enkulturaationsa Tolkienin, roolipelien tai *Nightwish*-yhtyeen kautta aloittanut opiskelija tai harrastaja eroaa kollegastaan, jonka kiinnostus kaukaista menneisyyttä kohtaan on kehittynyt jostakin muusta virikkeestä. Sikäli kuin eroa on, sen ei tarvitse olla yksinomaan negatiivista. Itse olen ollut huomaavinani, että rautakauden kalmistoista ja sosiaalitarkeologiasta kiinnostuneet nuoren polven arkeologit ovat yleensä Tolkieninsa lukeneet eikä heidän tieteellinen ajattelunsa ole siitä kompromettoitunut. Ongelmaksi voi joskus muodostua ehkä se, että elämyksellinen asenne menneisyyteen on usein varsin valikoiva: mielenkiinto saattaa rajoittua melko eksklusiivisesti siihen tiettyyn aihepiiriin tai aikakauteen, jossa itse kukin uskoo näkevänsä kaipaamaansa draamaa, eksotiikkaa ja romantiikkaa. Joku voi uppoutua viikinkiaikaan eikä esimerkiksi poliittinen historia voisi vähempää kiinnostaa. Humanistisen yleissivistysihanteen kannalta tämä on tietysti arveluttavaa.

Arkeologia intressejä omaavien "alakulttuurien" ilmaantuminen on tuonut uusia haasteita arkeologis-tieteellisen establismentin ja yhteiskunnan väliselle kommunikaatiolle. Suomalainen arkeologia on

viime vuosina ilahduttavalla tavalla hakenut yhteyttä yleisönsä. Uusia menetelmiä tulisi silti yhä kehittää. On selvää, että esimerkiksi internet, "larppaaminen", tietokonepelit ja vaikkapa sarjakuvat tarjoaisivat arkeologiasta kertomiseen mahdollisuuksia, joita on toistaiseksi koeteltu vain nimeksi. Syynä tähän on varmaankin enemmän resurssien kuin ideoiden puute: onhan arkeologiyhteisöön jo integroitunut kaikkien em. harrastusten ystäviä. Joka tapauksessa olisi mukavaa, jos esimerkiksi arkeologian uusista tutkimustuloksista kyettäisiin tavalla tai toisella viestittämään nykyistä tehokkaammin ja monimuotoisemmin. Jos tutkimus ei tavoita kiinnostuneita maallikoita, on seurauksena väärinkäsityksiä sekä ei-akateemisten "vaihtoehoarkeologisten" diskurssien voimistuminen. Jälkimmäisten olemassaolossa ei tietenkään ole mitään vikaa sinänsä. Internet-aikakaudella akateemista arkeologiaa saattaa kuitenkin joissakin suhteissa uhata alakynteen jääminen. Informaatiota saa usein parhaiten levitykseen se, jolla on houkuttelevimmat nettisivut. Tässä kilpailussa museot ja yliopistot taas eivät tällä hetkellä ole erityisen vahvoilla.

Pahimmassa tapauksessa arkeologisen establismentin ja arkeologiaan suuntautuneiden alakulttuurien välille voi puhjeta avointa konfliktia. Epäluulot akateemisten arkeologien pätevyyttä ja motiiveja kohtaan eivät ole esihistoriaharrastajien keskuudessa aivan tuntemattomia. Kommunikaation puute tai antagonistinen suhtautuminen arkeologeja kohtaan voi lopulta yllyttää kaikkein radikaaleimmat esihistoriaharrastajat omavaltaisuuksiin. Kalmistoja saatetaan kaivella, irtolöytöjä pimittää, riimukirjoituksia tai kalliopiirroksia väärentää - kaikkea tätähän Suomessa on jo tapahtunut. Myös halua puhdistaa maisema "vihollisten" muinaisjäänöksistä voi esiintyä: tällöin varsinkin kristilliset monumentit tuntuvat olevan vaaravyöhykkeessä. Hieman eri-

laisena esimerkkinä voin mainita tapaamani kaikin puolin sympaattisen nuorukaisen, joka oli ystäviensä kanssa suunnitellut oma-aloitteisesti "kunnostavansa" kotikulmiensa pronssikauden-tyyppiset rauniot.

Kaikkein huolestuttavinta on ehkä kuitenkin esihistorian ja erilaisten etnisten jännitteiden kohtaaminen. Tämä ongelma on akuutein ehkä juuri rautakausitutkimuksen ympärillä. Rautakautteen takertunut sotaromantiikan ja "kansallisuuden" sankarihuuru takaa sen, että kyseinen aika-kausi vedetään yhä uudestaan ja uudestaan osaksi monenlaisia identiteetti-projekteja. Skandinaviassa uusnatsien ja eräiden muiden rasistiryhmien viikinkifiksaatiot ovat muodostuneet arkeologialle ja museotyölle konkreettiseksi rasitteeksi. Suomessa tilanne ei ole yhtä paha, mutta meiltäkin löytyy ääri-laidan pikkuklikkejä, joille "kalevalaisuus" ja "muinaisuusko" ovat ideologian tärkeitä osia. Torinvasara mielletään nykyisin natsiembleemiksi suomalaisessakin katukulttuurissa. Kysymyksiä rautakausitutkimuksen sosiaalisesta, kasvatuksellisesta ja poliittisesta vastuusta ei tällöin voi kiertää.

Uusnatsismi on pelottava ääriesimerkki, mutta arkeologinen tutkimustyö voi politisoitua maltillisempienkin ryhmien piirissä. Suomalaisista vähemmistö- ja kotiseutuidentiteetistä suomenruotsalaisuus on "arkeologisoitunut" voimakkaimmin. Arkeologi voi silti huomata astuneensa miinaan myös saamelaisuuden, Karjalan tai vaikkapa satakuntalaisuudenkin lähettyvillä liikkueensa. Rautakausitutkimuksen osalta tilannetta saattaa tosin rauhoittaa se, että näpertely "suomalaisuuden juurien" parissa on valtaosaltaan loikannut kivikauden puolelle.

Abstrakt:

Väst, syd, öst - sporadiska tankar om järnåldern

I artikeln diskuteras ett par problem inom järnålders samhällsforskningen vilka är centrala för skribentens forskning. I den finska arkeologin har det ofta framhövts att järnålderssamhället var både egalitärt och att det hade en allmogekaraktär. Till dessa åsikter har säkert bidragit 1800- och 1900-talens finska identitet och verklighet, där den politiskt aktiva agrara befolkningen hade en viktig roll. Järnåldersgravfälten har ofta fått spegla ett rätt homogent samhälle. Den jämlikhet som begravningsstederna visar har dock kunnat "maskera" de skarpare sociala skillnaderna än vad man tidigare har trott (t.ex. Lehtosalo- Hilander 1982; Meinander 1980). I den finska arkeologin finns ibland rätt enkla jämförelser mellan fenomen i den föremålsbaserade kulturen och mellan språkförhållanden/etnicitet. De nuvarande politiska gränserna, språkförhållandena eller självständighets och autonomi begreppen borde inte få påverka de tolkningar som görs av forntiden. Man kan diskutera ifall det finska området kunde ses som en del av den samma socio-politiska entitet som Mälardalen redan under järnåldern (Schauman- Lönnqvist 1996, 1999). I artikeln behandlas ytterligare möjligheten att de fluktuationer inom förmögenhetsskillnaderna som framkommer i gravfälten kunde ofta ha samband med den avlidnes ålder och inte med den avlidnes sociala eller ekonomiska status. Slutligen behandlas kort ifall forntidsromantiken och eskapismen som är vanlig inom den nuvarande populärkulturen har inverkat den arkeologiska forskningen.

Lähteet:

- Anderson, Kenneth & Heschend, Frands 1997: Germanerna och Rom. *Occasional Papers in Archaeology* 13.
- Chapman, John: *Fragmentation in archaeology. People, places and broken objects in the prehistory of South-Eastern Europe*. London and New York.
- Cleve, Nils 1943: Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulö I. *SMYA XLIV:1*.
- Fewster, Derek 1999: The Invention of the Finnish Stone Age. Politics, Ethnicity and Archaeology. *Dig It All. Papers Dedicated to Ari Siiriäinen*. Helsinki.
- Halsall, Guy 1995: *Settlement and social organization. The Merovingian region of Metz*. Cambridge.
- Herva, Vesa-Pekka 2001: Miinoja avioliittokentässä. Yksilö ja seksuaalisuus Suomen esihistoriassa. *Muinaistutkija* 3/2001.
- Hirviluoto, Anna-Liisa 1987: Päättävän rautakauden hautalöydöistä. *Muinaisrunot ja todellisuus. Historian aitta XX*.
- Häme, Mikko 1992: Saagoista ja muinaisista kuninkaistamme. *Faravid 15/91. Pohjois-Suomen Historiallisen Yhdistyksen Vuosikirja XV*.
- Hårdh, Birgitta 2003: The Contacts of the Central Place. Centrality - Regionality. The Social Structure of Southern Sweden During the Iron Age. *Uppåkrastudier* 7. Ed. Lars Larsson and Birgitta Hårdh.
- Korkeakoski-Väisänen, Kristiina & Pihlman, Sirkku 1997: Aseiden kalistelua jähmeässä yhteisössä. [Arvostelu teoksesta Vainionmäki - A Merovingian period cemetery in Laitila, Finland. Ed. Paula Purhonen]. *Muinaistutkija* 2/1997.
- Kurila, Laurynas 2002: Reflections Upon the Social Relations That Might Be Inferred From the Cremation Graves of the Burial Mounds of East Lithuania. *Archaeologica lituana* 3.
- Kristiansen, Kristian 1998: *Europe Before History*. Cambridge.
- Lavento, Mika 2001: Textile Ceramics in Finland and on the Karelian Isthmus.

- SMYA 109.
- Lehtinen, Ildiko 1979: *Naisten korut Keski-Venäjällä ja Siperiassa*. Helsinki.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1982: Luistari III. A Burial-ground Reflecting the Viking Age. *SMYA 82:3*.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 2000: Luistari IV. A History of Weapons and Ornaments. *SMYA 107*.
- Ligi, Priit 1995: Ühiskondlikest oludest Eesti alal hilispronksi ja rauaaajal. *Muinaisaja teadus* 3. Eesti arheoloogia historioograafilisi, teoreetilisi ja kultuuriajaloolisi aspekte. Toimetanud Valter Lang.
- Meskell, Lynn 1999: Archaeologies of social life. Sex, class et cetera in Ancient Egypt. Oxford. Nilsson Stutz, Liv 2003: Embodied rituals & embodied practice. Tracing ritual practices in Late Mesolithic burials. *Acta archaeologica lundensia* No 46.
- Pihlman, Sirkku 1990: Kansainvaellus- ja varhaismerovinkiajan aseet Suomessa. Typologia, kronologia ja käyttö ryhmästrategioissa. *Iskos 10*.
- Pihlman, Sirkku 1995: Vapenproduktion och socialgrupper i Finland under 400- och 500-talen. Produksjon och samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e.Kr. 2. nordisk jernalderssymposium, Granavolden 1992. Universitets oldssakssamling. *Varia 30*.
- Purhonen, Paula 1996: Mortuary practices, religion and society. *Vainionmäki - A Merovingian period cemetery in Laitila, Finland*. Ed. Paula Purhonen. Helsinki.
- Price, Neil S. 2002: The Viking Way. Religion and War in Late Iron Age Scandinavia. *Aun 31*.
- Raninen, Sami *käsikirjoitus*: Big Men on the river-banks. Some thoughts on Merovingian period weapon-burials in South-western Finland. *Ilmestyy Iskos-aikakauskirjan osassa 13 tai 14*.
- Salmo, Helmer 1938: Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland. *SMYA XLII:1*.
- Salmo, Helmer 1952: *Satakunnan historia II. Rautakausi*. Pori.
- Salo, Unto 1968: Die frühromische Zeit in Finnland. *SMYA 67*.
- Salo, Unto 2001: Suomi ja Häme, Häme ja Satakunta. *Hämeen käräjät I*. Toim. Jukka Palovirta.
- Salminen, Timo 2003: Suomen tieteelliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870 - 1935. *SMYA 110*.
- Schauman-Lönnqvist, Marianne 1992: Kontinentaler und skandinavischer Import als Indikator sozialer Strukturen der Kaiser- und Völkerwanderungszeit in Finnland. *Praehistorische zeitschrift* 67, Band 1992, Heft 2.
- Schauman-Lönnqvist, Marianne 1996: The Vainionmäki society. *Vainionmäki - A Merovingian period cemetery in Laitila, Finland*. Ed. Paula Purhonen. Helsinki.
- Schaumann-Lönnqvist, Marianne 1999: The West Finnish Warriors and the early Svea Kingship in the Merovingian period (AD 550-800). *Anglo-Saxon Studies in Archaeology and History* 10.
- Steuer, Heiko 1989: Archaeology and History. Proposals on the Social Structure in the Merovingian Empire. *The Birth of Europe. Archaeology and the Social Development in the First Millennium*. Analecta romana instituti danica supplementum XVI. Ed. Klavs Randsborg.
- Söyrinki-Harmo, Leena 1992: Children's graves of the Viking and Crusade periods in Finland. *Cultural Heritage of Fenno-Ugrians and Slavs*. Ed. Valter Lang & Juri Selirand. Tallinn.
- Skre, Dagfinn 1996: *Herredømmet. Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr*. Oslo.
- Skre, Dagfinn 2001: The Social Context of Settlement in Norway in the First Millennium AD. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 34, No. 1, 2001.
- Svanberg, Fredrik 2003: Decolonizing the Viking Age 1. *Acta archaeologica lundensia. Series in 8°, No 113*.
- Taavitsainen, J.-P. 1990: Ancient hillforts of Finland. Problems of analysis, chronology and interpretation with special reference to the hillfort of Kuhmoinen. *SMYA 94*.
- Taavitsainen, J.-P. 2000: Häme ja Satakunta

pakanuuden ajan lopulla. *Ristin ja Olavin kansaa. Keskiajan uskonto ja kirkko Hämeessä ja Satakunnassa.* Toim. Marja-Liisa Linder, Marjo-Riitta Saloniemi, Christian Krötzl. Tampereen museon julkaisuja 55.

Sami Raninen
towser71@hotmail.com

FM Sami Raninen on Turun yliopiston arkeologian oppiaineen jatko-opiskelija.

Trigger, Bruce G. 1994: Ethnicity - An Appropriate Concept for Archaeology? *Fennoscandia archaeologica* XI.

Ylikangas, Heikki 1999: *Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin.* Juva.

Ylikangas, Heikki 2000: *Aikansa rikos - historiallisen kehityksen valaisijana.* Juva.

Werbart, Bozena 2002: De osynliga identiteterna. Kulturell identitet och arkeologi. *Studia archaeologica universitatis umensis* 16.

Wickholm, Anna & Raninen, Sami 2003: Rautakautinen riesa - polttokenttäkalmistojen problematiikkaa. *Muinaistutkija* 2/2003.

Widgren, Mats 1998: Kulturgeografernas bönder och arkeologernas guld - finns det någon väg till en syntes? *Centrala platser, centrala frågor. Samhällstrukturen under järnåldern. En vänbok till Berta Stjernquist. Uppåkrastudier 1.* Red. Lars Larsson, Birgitta Hårdh.

Artikkeli on poistettu kirjoittajan pyynnöstä.

Kuinka maisterista tohtori? Näkökohtia jatkokoulutuksen lyhyen historiaan ja epävarmaan tulevaisuuteen

Mika Lavento

Johdanto

Sitä mukaa, kun yliopisto-opiskelijoiden ja samalla perustutkinnon suorittaneiden määrä maassamme on lisääntynyt, myös kysymys jatko-opinnoista ja niiden tilasta on tullut yhä ajankohtaisemmaksi. Niin kauan, kun pienissä laitoksissa valmistui väitöskirjoja 3 - 5 vuoden välein, ei tarvetta erityisen jatkokoulutuksen järjestämiselle ollut. Laitoksen tai oppiaineen professori tunki kirjoittajat ja heidän aiheensa hyvin; mahdollisuuksien sekä väitöskirjan kirjoittajan oman halun niin sallieissa hän saattoi kannustaa oppilaitaan lähtemään ulkomaille keräämään tutkimusaineistoja, oppimaan metodeita tai muuten vain hankkimaan kokemusta.

Kirjoitelmani on jatkoa turkulaisen jatko-opiskelijä Mervi Suhosen aloittamaan keskusteluun ja sen pääteema on jatkokoulutuksen järjestäminen ja siihen liittyvät ajankohtaiset ongelmat. Koetan valottaa, mitä jatko-opintoihin nykyisellään kuuluu ja mitä niihin pitäisi kuulua, pohtimalla erilaisia jo toteutettuja tai vasta alustavan suunnittelun tasolla olevia vaihtoehtoja. Edustan opettajan näkökulmaa, joka on muotoutunut tällaiseksi lähes viidentoista tutkijaseminaarissa viettämäni vuoden jälkeen. Paitsi opettajana, olen ollut tutkijaseminaarissa myös oppilaana, kirjoittanut ja pitänyt esitelmiä. Olen myös ollut

mukana järjestämässä erityyppistä jatko-opetusta – pienelle joukolle suunnattuja kurseja ja yhteisiä jatkokoulutusseminaareja eri yliopistojen kanssa. Olen siis saanut kunnian seurata millaisia muutoksia ala on kokenut sekä nähnyt millaisia tuloksia jatkokoulutuksen järjestäminen on tuottanut.

Viimeistään 1990-luvun alussa opetusministeriö ja valtioneuvosto havahtuivat huomaamaan, että maan kansainvälistä kilpailukykyä ja tieteen tasoa oli monella taholla syytä oleellisesti kohentaa. Yliopistoissa kuviteltiin vietettävän ummehdunutta elämää, joka ei voinut olla korkeatasoisen tieteen edellytys. Tällaisen ilmapiirin vaikutuksesta perustettiin ensimmäiset tutkijakoulut 1990-luvun puolivälissä. Laajan ja hieman jäsentymättömän innostuksen vallassa monet laitokset ja oppiaineet kokosivat hakemuksiaan ja uskoivat, että tutkijakoulujen avulla selvästikin puutteellisesti järjestetty jatkokoulutus voitaisiin hoitaa nopeasti kuntoon. Pettymys oli melkoinen, kun hakemusprosessin tulokset julistettiin: vain pieni osa tutkijakouluhakemuksista oli läpäissyt Suomen Akatemian seulan ja sai rahoituksen.

Jälkikäteen voi sanoa, että tutkijakoulut eivät monissakaan tapauksessa täyttäneet opetusministeriön ja valtiovallan toiveita eivätkä ratkaisseet yliopistojen ja korkeakoulujenkaan ongelmia. Ainakin niille

aloille, jotka rahoitusta eivät saaneet, ne tuottivat uusia ongelmia. Opetusministeriö asetti yliopistoille tulostavoitteet paitsi perustutkintojen myös jatkotutkintojen määrinä. Tällöin myös "sovittiin" yksiselitteisesti, kuinka monta maisteria ja tohtoria tiedekuntien ja laitosten tuli vuosittain "tuottaa". Ehkä opintojen organisoinnissa oli sittenkin jonkin verran ilmaa, sillä yliopistot ja korkeakoulut eivät pelkää saavuttaneet tavoitteita vaan miltei kaikissa tapauksessa ylittivät ne. Se, että näin kävi, ei kuitenkaan johtunut erinomaisesta suunnittelusta. Keskeisellä sijalla oli nuorten tutkijoiden valmius tehdä paljon työtä. Tämä on toisaalta luonnollista; välttämättömän luovuuden ohella ahkeruus ja työn tekeminen ovat kaiken tuoksellisuuden saavuttamisen perusedellytyksiä.

Arkeologian kirjavuus

Arkeologian erityispiirteisiin kuuluu se, että lähestymistavoiltaan hyvin monenlaiset tutkimukset voivat olla päteviä ja tieteellisesti hyväksyttäviä. Arkeologian metodologia ja kysymyksenasettelut ovat hyvin erilaisia. Tämä on alan rikkaus mutta samalla myös sen ongelma. Toisistaan poikkeavat metodiset lähestymistavat sekä aineiston kirjavuus vaikeuttavat jo käytännössä tutkimusten detaljoitua käsittelyä ja arviointia. Arkeologia meidän maassamme ei ole vain Suomen arkeologiaa, vaan sen alana on koko maailma. Myös vauhdikkaasti kasvava tutkimustiedon määrä tekee alan hallinnan kenelle tahansa vaikeaksi. Nämä ovat erityisvaikeuksia, jotka tulevat välittömästi näkyviin työohjauksessa, seminaareissa ja monesti myös opinnäytteiden tarkastuksen yhteydessä. Tilannetta luonnollisesti helpottaisi, jos arkeologia olisi sekä metodisesti että aineistollisesti tiukemmin rajattu tiede. Silloin myös spesialisoitu-

minen johonkin tiettyyn kapeasti rajattuun ongelmaan olisi helpompaa ja tieteen "oppineisuutta" painottava suunta saisi lisää tukea. Toisaalta näin menetettäisiin osa tieteen ja tutkimuksen vapautta. Paluu metodisesti vanhakantaisempaan arkeologiaan ja esimerkiksi maantieteellisesti rajatuille alueille (esimerkiksi pelkästään Suomeen ja Skandinaviaan) tai ajallisesti lyhempiin periodeihin (esimerkiksi vain esihistorialliseen aikaan), metodisista rajoituksista puhumattakaan, olisi liian kallis hinta maksettavaksi.

Miksi väitöskirja?

Arkeologia eroaa monen muun humanistisen "pienen" oppiaineen tavoin oleellisesti esimerkiksi lääketieteestä ainakin kahdessa mielessä. Jatkotutkinnon loppuunsaattaminen ei ole sittenkään kovin tavallista, vaikka varsinkin monet perus-tutkinnon suorittaneet suunnittelevatkin opintojen jatkamista elämänsä jossain vaiheessa. Useimmat pitävät ilmeisenä ongelmana sitä, että jatkotutkinnon tekeminen arkeologiassa on perinteisesti ollut hyvin aikaa vievää. Työ ei siis valmistu nuorella iällä vaan monesti vasta kypsässä keski-ikässä. Puhuminen hieman pejoratiiviseen sävyyn elämäntyöstä ei monenkaan kohdalla ole ollut kaukaa haettua. Syyt ongelmaan saattavat löytyä aineistoista, menetelmistä, ohjauksen puutteesta, taloudellisista ongelmista jne.

Väitöskirjan kirjoittamisen virallinen tavoite on saavuttaa riittävä taito tehdä tutkimusta. Vaikka usein toistetaankin ajatusta, että väitöskirja on vasta tutkijanuran alku, toive vain harvoin toteutuu. Meikäläisessä tutkimustraditiossa väitöskirjat ovat eräs keskeinen kanava tuottaa uutta tietoa. Tämä tieto hyödyttää ennen kaikkea itse tieteenalaa, joka saa käyttöö-

sä uutta tutkimustietoa suhteellisen pienellä panostuksella.

Opinnäytetyön tekemisen kuuluisi myös hyödyttää tutkijaa itseään. Työn tekemisen kautta hän nimittäin hankkii ammattitaitoa ja valmistuu tutkijaksi. Väitöskirjan tekeminen vie mukanaan vuosiksi, koska tavoitteet ja niiden toteuttamiseksi käytettävissä olevat resurssit eivät kohtaa. Tavalinen lopputulos tutkimuksen tekemisestä on, että innokkaasti aloitettu työ vähitellen hidastuu ja lopulta hautautuu kokonaan. Paljon aikaa ja voimia on siis mennyt hukkaan.

Raadollisempia syitä väitöskirjan kirjoittamiselle voidaan myöskin esittää. Monissa tapauksissa tutkijana toimiminen on mahdollista pääasiassa vain kahdella tavalla, joko kirjoittamalla väitöskirjaa tai organisoimalla tohtoroiduttuaan oman tutkimushankkeen. Rahoituksen saamiseksi tutkimushankkeen johtajan tulee lähes kaikissa tapauksissa olla väitellyt henkilö. Hänen vastuullaan on projektien menestyksellinen loppuunsaattaminen.

Mistä jatko-opinnot voisivat koostua?

Huolimatta siitä, että Suomenkin yliopistoissa on kirjoitettu tohtorinväitöskirjoja jo Turun Akatemian ajoista lähtien, yliopistojen tiedekunnat ovat heränneet jatkokoulutuksen organisointiin vasta aivan viime aikoina. Helsingin yliopiston humanistiseen tiedekuntaan palkattiin vuosi sitten suunnittelija sekä hänelle apulainen selvittämään aluksi jatkokoulutuksen tilaa, vertailemaan opetusta eri laitosten kesken ja sitten lopulta suunnittelemaan yleisiä linjauksia opetuksen kehittämiseksi.

Lähes vuoden työskentelyn jälkeen tuloksiakin on alkanut näkyä. Ensimmäinen

konkreettinen muutos aikaisempaan on ollut se, että lisensiaatintöiden arvosteluasteikko on poistettu. Toinen, etenkin tulevia jatko-opiskelijoita koskeva uutuus on se, että pääsy jatko-opiskelijaksi ei enää riipu pelkästään oppiaineen professorista. Jatko-opintoihin haetaan kolmesti vuodessa. Hakemukset käsittelee lautakunta, joka pyytää oppiaineen professorilta lausunnon. Uudistuksen tarkoituksena on jatko-opiskelijoiden määrän vähentäminen ja vuosikautia ilmaisen hammashoidon vuoksi kirjoilla olleiden väitöskirjantekijöiden vähittäinen siivoaminen pois tilastoista. On vielä ennen aikaista sanoa, kuinka uudistus on toiminut. Toistaiseksi on jo käynyt ilmi, että suinkaan kaikkia halukkaita ei ole hyväksytty jatkotutkinnon suorittajiksi. Ainakin neljäsosa hakijoista on jäänyt ilman hakemaansa opinto-oikeutta. Sitä, millä perusteella hakemuksia hylätään, ei ole yksiselitteisesti määriteltä. Ainoa selkeä ohje on, että hakijalla tulee olla hyvin tiedoin suoritettut syventävät opinnot tai harkinnan mukaan muut jatkotutkinnon pääaineen opintojen perustaksi soveltuvat opinnot.

Kolmantena keskeisenä tavoitteena Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan strategiassa on ollut itse jatko-opintoihin liittyvien lisensiaatintyötä ja väitöskirjaa tukevien muiden opintojen kriittinen arviointi. Näkemykset vaihtelevat laidasta laitaan. Yhden suuntauksen mukaan – ja tällä kannalla ovat monet jatko-opiskelijat itse – oheisopintojen määrää ja vaativuutta tulisi lisätä; toisen suuntauksen kannattajat esittävät, että oheisopinnoista luovuttaisiin kokonaan. Näin aikaa vapautuisi itse tutkielman tekemiseen ja lisensiaatintöiden sekä väitöskirjojen valmistumistahti nopeutuisi.

Mervi Suhonen esitti mielipidekirjoituksessaan, että jatko-opintoihin liittyviä oheisopintoja tulisi nykyisestä lisätä. Pää-

syynä toiveeseen on ymmärtääkseni se, että perustutkinto ei tarjoa riittäviä teoreettisia, metodisia tai käytännöllisiä valmiuksia itse tutkimuksen tekemiseen: lähes kaiken tiedon joutuu hakemaan itse, eikä apua ole helposti saatavissa.

Ongelma on lisäksi sekin, että kommentteja työn eri versioista ei ole helppo saada. Ymmärrän varsin hyvin tämän käytännön pulman, joka enemmän tai vähemmän kouraisee luultavasti jokaista korkeinta opinnäytettään valmistelevaa tutkijaa. En pysty tarjoamaan yhtä ratkaisua, mutta voin ehdottaa joitakin toimia, jotka saattaisivat helpottaa tilannetta. Avaimet mielestäni olisivat tiettyjen osa-alueiden opetuksen kehittämisessä jo perustutkinnosta alkaen, henkilökohtaisen ohjauksen kehittämisessä, erityyppisissä tutkijaseminaareissa, verkostoitumisessa sekä ennen muuta tutkijakoulun kautta saatavassa opetuksessa.

Mitä vaatia opetukselta ja opetushenkilökunnalta?

Millaisia realistisia vaihtoehtoja edellä esitettyjen ongelmien lieventämiseksi voisi olla? Yksi tapa, johon Mervi Suhonen sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti viittasi olisi ohjauksen kehittäminen. Kuten hän kirjoittaa, ohjausta on mahdollista kehittää monin eri tavoin, eikä aina suinkaan ole kysymys siitä, että tämä voitaisiin tehdä vain resurssija ja rahaa lisäämällä.

Väitöskirjaansa valmistelevilla nuorilla tutkijanalueilta on hyvin erilaisia toivomuksia ja myöskin toisistaan poikkeavia tapoja reagoida ohjaukseen. Jotkut haluavat tehdä työtään pääasiassa yksin. Tutkijaseminaarit ja oman työn esittämisen keskeneräisenä he tuntevat taakaksi ja pakolliseksi velvollisuudeksi. Pelkona on myös ideoiden siirtyminen muiden

käyttöön. Suurin osa väitöskirjaa valmistelevista kuitenkin kaipaa tukea työn eri vaiheissa. Tuki voi tulla henkilökohtaisen ohjauksen tai esimerkiksi pienessä ryhmässä saatavan kannustuksen kautta.

Tutorointijärjestelmä tai paremminkin sen puute on yksi suomalaisen yliopiston keskeisiä kritiikin aiheita. Työn ohjaus olisi tärkeää jo opintojen alkuvaiheista lähtien, mutta se muuttuu ehkä vielä sitäkin tärkeämmäksi, mitä spesifisempiin kysymyksiin edetään. Ei ole hyvä lähtökohta olettaa, että väitöskirjat syntyvät, jos ylipäätään ovat syntyäkseen, pelkästään kirjoittajansa omista lähtökohdista.

Kysymykseen, miksi tutorointijärjestelmä ei suomalaisissa yliopistoissa ole erityisen toimiva, on helppo esittää ainakin kaksi perustelua. Ensiksikin tämänkaltaiselta toiminnalta puuttuu perinne. Kirjoitus- ja harjoitustöitä ei lopultakaan ole kovin paljon opintojen keskittyessä luentoihin ja kirjatentteihin. Toinen syy on löydettävissä pääosin muualta kuin yliopistoista itseltään. Ainakin humanistisilla aloilla oppiaineet ovat pieniä ja niissä on vähän opettajia suhteessa opiskelijoiden määrään. Kädestä pitäen -opetus ei yksinkertaisesti ole useinkaan realistinen vaihtoehto.

Tutkijaseminaarit – ajanhukkaa?

Kuten Mervi Suhosen kirjoituksesta kävi havainnollisesti esille, arkeologian tutkijaseminaarit toimivat maamme kolmessa yliopistossa hieman erilaisen filosofian ohjaamina. Turussa ja Oulussa pääpaino on jo valmiiden töiden esittelyssä ja niiden tarkastuksessa. Helsingissä puolestaan painopiste on vasta tekeillä olevien, hyvin kirjaviiden töiden esittelyssä ja vielä hiomattomien ajatusten ruotimisessa.

Keskeisin kritiikki Helsingin järjestelmää kohtaan on ollut se, että sekä itse työt että niiden käsittely uhkaavat jäädä pinta-puolisiksi, jolloin istunnot eivät auta jatko-opintojaan tekevää kovinkaan paljon eteenpäin. Toinen kritiikin aihe liittyy ohjaajien ammattitaitoon tai pikemminkin sen ilmeiseen puutteeseen. Arkeologia on laaja-alainen tiede ja kukaan ei voi hallita sen kaikkia alueita. Kolmas ongelma on nähty seminaarin osanottajien eräänlaisessa passiivisuudessa: silloin kun hyvin valmisteltuja esitelmiä on tarjolla, eivät seminaarin muut jäsenet ole etukäteen tutustuneet niihin vedoten omiin kiireisiinsä tai siihen, etteivät ole kyseisen osa-alueen tuntijoita. Kaikilla näillä kritiikeillä on ymmärrettävät perusteet eikä asian korjaaminen ole helppoa.

On luonnollista, että yliopisto on oppineiden yhteisö, jossa töitä on ainakin periaatteessa mahdollista esitellä ja seurata eri vaiheissaan. Yhteisö tietää, kuinka hankkeet etenevät, ja huomattuaan jonkun tutkijan jääneen paikalleen se voi parhaassa tapauksessa ainakin pyrkiä auttamaan häntä eteenpäin. Mikään relevantti tutkimukseen liittyvä ongelma ei ole täysin mahdoton ratkaistavaksi. Äärimmäisenä keinona voi luonnollisesti ajatella teeman, aineiston tai metodien osittaista vaihtamista. Tekijä saa siis ainakin jonkintasoisia kommentteja ja kritiikkiä, mikä pakottaa hänet miettimään, toimiiko hänen ajatuksensa sittenkään niin kuin hän itse oli ajatellut.

Helsingissä tutkijaseminaari toimi edellä hahmoteltujen periaatteiden mukaisesti koko prof. Ari Siiriäisen toimikauden ajan. Tämän tradition hengessä tutkijaseminaareja on kehitetty myös kuluvana vuonna. Vähimmäisvaatimukseksi seminaarille on tiedekunnan tasolla määritelty 2-3 seminaarityön esittäminen. Tämä tarkoittaa minimissään osanottoa istuntoihin vähintään kahden lukukauden

ajan. Käytännössä lähes kaikki jatkavat pitempään. On tavallista, että seminaarissa ollaan mukana useita vuosia ja pidetään 5-6 esitelmää tai alustusta oman työn eri aspekteista. Monille tutkijaseminaari tarjoaa siis ympäristön, jossa omista ideoista voi saada palautetta. Laajaa monografiaa valmistellessa esitelmän tekeminen mahdollistaa myös sen jaksottamisen osiin, jolloin itselleen voi halutessaan asettaa välitavoitteita. Tutkijaseminaariin osallistuminen on myös osoitus eräänlaisesta aktiivisuudesta, halusta seurata mitä toiset ovat tekemässä ja halusta itse kuulua joukkoon. Neljäntenä motiivina on erityisesti jatko-opiskelijoille suunnattu opetus, jota kuitenkin on järjestetty valitettavan sporadisesti. Tällaista on esimerkiksi teoriaan ja metodeihin liittyvä opetus (esim. tilastolliset menetelmät tai tieteenfilosofia) tai keskustelut jostain valitusta ajankohtaisesta teemasta.

Jatko-opiskelun taloudelliset tukimuodot

Tietämäni mukaan kaikissa naapurimais-samme myös jatko-opiskelijat katsotaan valtiovallan taholta tuottavaksi sijoitukseksi ja heille on järjestetty tavalla tai toisella toteutettu taloudellinen tuki. Ruotsissa doktorandit saavat kolmen tai neljän vuoden ajan opiskelijanpalkkaa, jolla he voivat elää. Virossa palkkaus on neljäksi vuodeksi; ongelmana tosin on se, että rahallisesti tuki on varsin pieni. Myös Venäjällä tuki on yhteiskunnan yleisen vaurauden vähennyttyäkin yhä edelleen olemassa, vaikkakin tukisumma itsessään jää hyvin niukaksi.

Edellä esitettyjä esimerkkejä tarkastellessa jää ihmettelemään, miksi jatko-opiskelijoiden taloudellinen tilanne Suomessa on sellainen kuin se on. Suomessahan jatko-

opiskelijat eivät tutkijakoululaisia lukuun ottamatta saa yhteiskunnan tukea. Ehkä takana on traditio, jonka mukaan jatko-opiskelu ei ollut tuottavaa, tai ehkä lähtökohtana on ajatus, joka perustuu kokemukseen siitä, että ne, jotka väitöskirjan tekevät, myös tekevät sen joka tapauksessa riippumatta siitä, onko tähän käytettävissä taloudellista tukea vai ei.

Maamme on kiistämättömästi pohjoismainen hyvinvointivaltio, jossa monista kansalaisten perustarpeista on pidetty erittäin hyvää huolta. Silti ainakin ajattelun aukkoja tuntuu löytyvän. Mervi Suhonen kiinnitti aiheellisesti huomiota esimerkiksi siihen kummajaiseen, että yliopistossa tai korkeakoulussa perustutkintonsa suorittanut henkilö, joka ei ole onnistunut saamaan työtä vaan elää työttömyyspäivärahalla, ei saa olla yliopistossa jatko-opiskelijana. Vertaus Hölmölän kylän toimintaan tuntuu ainakin ulkopuolisesta erittäin osuvalta: onko todella yhteiskunnalle kannattavampaa pitää nuori ihminen työttömänä ja mitääntekemättömänä tyhjäätoimittajana kuin tarjota hänelle mahdollisuus kehittää itseään ja ehkä kouluttautua jonkun alan huippuosaajaksi? Tämä entinen tyhjäätoimittaja saattaa myöhemmin olla eri tutkimushankkeiden, yliopistojen, yritysten jne. kannalta kullannarvoinen?

Ajatus tuntui niin oudolta, että katsoin aiheelliseksi tarkistaa sen paikkansapitävyyden. Kun yliopistossa ei osattu asiasta sanoa asiasta mitään, otin yhteyttä työvoimaviranomaisiin. He totesivat yksiselitteisesti, että *päätoimisella opiskelijalla ei ole oikeutta työttömyysetuuteen* ja että *rajoitus koskee myös päätoimisen opiskelun lomajaksoja*. Tilanne ei kuitenkaan ole aivan näin lohduton, vaikkakaan ei ole mitään yleistä ja helposti tulkittavaa ohjeistoa siitä, milloin henkilö menettää työttömyysturvansa jatko-opiskelun vuoksi. Opiskelun statuksen tulee olla

sivutoimista. Oikeutta työttömyyskorvaukseen voi hakea tapauskohtaisesti työvoimatoimikunnalta, joka käsittelee hakemukset pääsääntöisesti noin kuukauden kuluessa. Helsingissä hakemuksia käsitellään virkamiestyönä keskiviikkoisin 400 kappaleen viikkovauhtia. Mikä lopputulos kulloinkin on, sitä on mahdotonta etukäteen sanoa.

Lähtökohta edellä on jatkuvasti ollut valtiovallan kielteinen suhtautuminen jatko-opintoihin. Eikö asetelmasta pikemmin kannattaisi edetä aktiiviseen suuntaan ja kääntää asetelma pääläelleen? Tällöin palkittaisiin niitä, jotka tekevät jotain oman tilanteensa kohentamiseksi. Jatko-opiskelija voisi saada esimerkiksi naapurimaiden mallin mukaan sellaisen taloudellisen tuen, että hän eläisi kolme tai neljä vuotta jatko-opiskelijana. Jokainen ymmärtää, että malli lisäisi jonkin verran valtiontalouden kustannuksia. Opiskelu ja tutkimustyön tekeminen varsin pienellä palkalla olisi kuitenkin monessa mielessä sijoitus tulevaisuuteen, ja se saattaisi tulla käyttöön yllättävänkin pian.

Nykyinen jatko-opiskelun tuki toimii neljällä tavalla. Verrattaessa tilannetta esimerkiksi 1980-lukuun on toki päästy eteenpäin. Ensimmäinen ja samalla kaikkein toimivin järjestelmä liittyy tutkijakouluihin. Siinä yhteen, usein tarkasti määriteltyyn kysymykseen paneutuva joukko tekee intensiivisesti työtä tarkkaan asetetun päämäärän saavuttamiseksi. Malli on hyvin sopiva esimerkiksi luonnontieteille, joissa tutkimusongelmat vaativat usein suuren tutkijaryhmän intensiivisen panostuksen. Humanististen tieteiden kehyksiin tällaista lähestymistapaa on vaikeampaa istuttaa mm. niistä syistä, joita on hahmoteltu tämän kirjoituksen alussa: aiheet ovat toisistaan hyvin poikkeavia tai niiden metodologia ja aineistot eivät selvästi kohtaa toisiaan. Tutkijakoulun pysty-

ttäminen ei kuitenkaan ole näissäkään tieteissä mahdotonta. Hyviä kokemuksia tästä on paljon ja toimintaa voi edelleen kehittää.

Toinen malli - yritysten sponsorointi - on luonteenomainen ennen muuta teknisille tieteille. Yritys tilaa tutkijalta tuloksia, joita se voi välittömästi tai myöhemmin hyödyntää kaupallisiin tarkoituksiin. Tämä malli toimii monessa tapauksessa varsin hyvin huolimatta tiedon salassapitoon ja tietosuojaan liittyvistä ongelmista, jotka silloin tällöin nousevat esille uhkaamaan tieteellisten tutkimustulosten julkisuutta.

Projektityöskentely on luonteenomaista miltei kaikelle tieteelliselle tutkimukselle. Se sopii varsin hyvin myös jatkokoulutukseen, kunhan muutamat edellytykset täyttyvät. Menestyksellisen projektin on oltava riittävän pitkä, jotta tutkimustulokset ehtivät kypsyä ja muotoutua. Sen on oltava myös siten rahoitettu, että osanottajat voivat täysipainoisesti omistautua hankkeilleen. Projektin sisäinen dynamiikka on tärkeä asia sekin. Oleellista on, että jäsenet saavat tukea hankkeen ohjaajalta sekä toisiltaan. Hankkeen etenemistä on seurattava säännöllisesti ja varmistettava, että vasta idullaan olevat opinnäytetyöt eivä jää polkemaan paikalleen.

Neljäs ja samalla kaikkein tavallisin vaihtoehto on edetä pienin askelin, apurahojen avulla. Tällöin apurahan hakemisesta vastaa joko pieni ryhmä tai hyvin usein pelkästään tutkija itse. Jokainen apurahahakemuksia askarrellut tietää, että niiden kirjoittaminen vie aikaa, joka on pois itse tutkimuksen tekemiseltä. Panos-tuotos -suhteena laskettuna lopputulos saattaa monessa tapauksessa jäädä varsin laihaksi. Kuitenkin ennen pitkää ja sitkeän yrittämisen jälkeen pieniä apurahoja myönnetään hakijalleen. Niiden avulla selviää tavallisesti parhaassakin tapauksessa vain muutamien kuukauden eteenpäin; sitten on taas aika etsiä muita ratkaisuja ja tavallisesti

hakeutua tilapäisiin työsuhteisiin. Tämä ymmärrettävästi viivästyttää itse tutkimuksen valmistumista.

Monella humanistisella opinalalla, esimerkiksi arkeologiassa, mikään edellä kuvatuista vaihtoehdoista ei yleensä toimi erityisen hyvin. Keskeinen ongelma on siis juuri rahoituksen vaikea saatavuus. Tälle asialle on lähitulevaisuudessa vaikeaa toivoa tyydyttävää ratkaisua.

Miksi tutkijakoulu myös arkeologiassa on realistinen päämäärä?

Edellä esitetyistä tekijöistä alkaa vähitellen kiteytyä vaihtoehto, joka auttaisi suomalaista arkeologian jatkokoulutusta melkoisen harppauksen eteenpäin. Huolimatta toteutukseen liittyvistä vaikeuksista luonnollista olisi luoda myös Suomen arkeologiaan valtakunnallinen tutkijakoulu väitöskirjantekijöitä varten. Siihen osallistuisivat kaikki kolme yliopistoa, joissa arkeologian korkeinta opetusta annetaan. Mukana tulisi olla myös meriarkeologia, jossa alan koulutuksen tarve on erittäin ajankohtainen. Toiminnan volyymin lisäksi myöskin klassillinen arkeologia sekä sen huomaaminen, että suomalaiset nuoret arkeologit tekevät eri puolella maailmaa varsin monenlaista tutkimustyötä. Suomessa on itse asiassa monia arkeologisia toimijoita ja monia osa-alueita, joiden kehittäminen on perusteltua.

Ulkomaisista tutkijakouluista on syytä mainita mahdollisesti piakkoin toteutumassa oleva pohjoismainen arkeologian tutkijakoulu, johon kuuluvat myös Viro ja Venäjän osalta Pietari. Tämä tutkijakoulu toimii lähinnä verkostona, jonka tehtävänä on järjestää seminaareja ja symposiumeja erilaisista aihepiireistä. Se ei varsinaisesti tue jatko-opiskelijoita vaan

enemmänkin erilaisten kurssien organisoitua. Tälle on varmasti tarvetta, koska verkostoituminen ja samojen tutkimuskysymysten parissa työskentelevien tutkijoiden tapaaminen on oleellisen tärkeää. Myös metodisesti tutkijakoulu voi varmasti antaa paljon uutta.

Tästä huolimatta näen itse tutkijakoulun toimivuuden perusehtona taloudellisen tuen, jonka avulla sen osallistujat voivat omistautua työlleen pitkäköksi ajaksi, vähintään kolmeksi vuodeksi. Toinen perusedellytys on se, että tutkijakoulu on aktiivinen – että se kokoontuu, seuraa ja tukee tutkimuksensa tekijöitä. Niinkään suuri ongelma ei lopulta ole se, että aiheet koulun sisällä saattavat olla hyvinkin paljon toisistaan poikkeavia.

Miltä lähitulevaisuus näyttää?

Jatkokoulutus ja sen järjestäminen elää parhaillaan käymistilassa. Vaikka nykyinen pääministerimme juuri nyt on sitä mieltä, että perustutkintojen valmistumisaikoja tulee leikata ja että opiskelijat tulee saada perustutkinnon jälkeen mahdollisimman pian työelämään, uskon että hänkin jossain vaiheessa huomaa, millaisia voimavaroja myös jatkokoulutukseen voi sisältyä. Valtio käyttää suuria summia ikääntyvien työntekijöiden työttömyyskoulutukseen, jonka tulokset eivät useinkaan kestä kriittistä tarkastelua. Toisaalta on vähintäänkin helppo osoittaa, kuinka tuoreita ajatuksia pursuavat tutkijanalat tekevät tutkimus- ja kehitystyötä opinnäytteidensä vuoksi pienemmällä taloudellisella panostuksella kuin ne, joille siitä maksetaan korkeimman kaupallisen taksan mukaan. Tämä ei tarkoita sellaisen mallin ajamista (tätä pääministerikään ei ole vielä keksinyt), jossa tutkimus ja kehittelytyö sysättäisiin oikeuden-

mukaisin perustein palkkaansa saavilta osajailta niiden käsiin, jotka ovat valmiita tekemään saman halvemmalla. Se tarkoittaa sitä, että on paljon hyödyllisempää antaa jo pitkälle koulutetun työttömien joukon tehdä tutkimusta ja jatkaa opintoja kuin pitää heitä toimeettomana. Jatkokoulutettavista tulisi näin uusi ryhmä tutkijoita, joka voisi olla huomattava lisäarvo jo työltään tekeville tutkijoille. Erityisen tuntuva muutos tämä olisi humanistisilla aloilla, joilla varsinaisia tutkijoita on kovin vähän

Huolimatta valtiovallan jäähmydestä, yliopistoissa on viime aikoina havahduttu tekemään korjauksia jatkokoulutuksen puutteisiin. Parannuksia ei kuitenkaan saada aikaan hetkessä. Esimerkiksi keskustelut Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suunnittelijan kanssa ovat osoittaneet, kuinka kaukana käytännön tutkijakoulutuksen resursointi on yliopiston nykyisistä suunnitelmista. Tämän vuoksi mm. arkeologian oppiaineessa on vuoden 2003 talvesta lähtien ideoitu ”minitutkijakouluja”, joissa osanottajia olisi vain kolmesta kuuteen henkilöä. Tällaiset pienet ryhmät ovat jo hakeneet rahoitusta eri lähteistä, sekä ryhmänä että kukin tutkija omalla nimellään. Tavoitteena on ollut löytää rahoitus aina muutamiksi kuukausiksi eteenpäin joko artikkelien tai väitöskirjan osien kirjoittamiseksi. Päämääränä on myös ryhmänsäisen toimivan keskusteluyhteyden aikaansaaminen. Tällöin ryhmän jäsenet voivat saada synergiaa toisiltaan sekä luonnollisesti myös ryhmän ohjaajalta. Toimintatapa muistuttaa suuressa määrin varsinaisia tutkijakouluja.

Huolimatta ilmeisistä vaikeuksista ja viisaiden varoituksista uskon, että yleinen, valtakunnallinen arkeologinen tutkijakoulu on realistinen tavoite. Tutkijakoulua ei pysty perustamaan mikään yksinäinen pieni oppiaine, vaan sen synnyttämiseksi

tarvitaan kaikkien Suomen yliopistojen ja arkeologian alan toimijoiden yhteistä tahtoa ja yhteistoimintaa. Hanketta ei varmasti voi toteuttaa helposti, mutta olisi erehdys luulla, ettei sitä voi toteuttaa lainkaan.

Arkeologia

PL 59

00014 Helsingin yliopisto

lavento@mappi.helsinki.fi

*FT Mika Lavento on Helsingin yliopiston vt.
arkeologian professori*

Mika Lavento

Kieli solmussa?

**Suomi-englanti-suomi
Käännökset ja kielentarkistus**

**Nopeasti ja laadukkaasti
Erikoisaloina arkeologia ja tietotekniikka**

Ota yhteyttä ja pyydä tarjous!

**Sarianna Silvonen
FM, arkeologi
Virallinen kääntäjä suomi-englanti**

**Sähköposti: sarianna.silvonen@iki.fi
Puh. 0400-961 762**

Eväitä arkeologian jatko-opiskeluun Helsinkiläisen postdoktorandin reflektointia

Minna Lönnqvist

Mitoitus suhteessa resursseihin

Luin Mervi Suhosen näkemyksiä ja kannanottoja *Muinaistutkijassa* 2/2003. Suhonen oli rohkeasti ja kriittisesti heittäytynyt tarkastelemaan arkeologian jatko-opiskelua Suomessa; hänen ajatuksensa varmasti heijastelevat monen alan jatko-opiskelijan kokemuksia ja tunteja. Esitän omalta osaltani keskusteluun niitä näkemyksiä, jotka ovat nousseet jälkeenpäin, kun aikaa jatko-opiskelijana olosta on vierähtänyt muutamia vuosia ja olen nyt vetämässä pohjoismaista tutkijakurssia. Taustaa näkemyksilleni tuovat myös ne seikat, joita olen havainnut oman laitokseni ja yliopistonin ulkopuolella kahdessa ulkomaisessa yliopistossa ja kahdessa instituutissa arkeologian vierailevana tutkijana. Palasin juuri pohjoismaisesta tutkijakoulutusseminaarista, jossa tutkijakoulujen vetäjät hakivat yhteisiä toimintalinjoja ohjaukselle. Yhteisiä päämääriä olivat laatu ja kansainvälinen kilpailukyky.

Jatko-opiskelijaksi hyväksymisen jälkeen väitöskirjan aihe, ohjaus ja rahoitus lienevät keskeisimpiä kysymyksiä. Arkeologian jatko-opintojen mitoittamista tulisi Suomessa suhteuttaa realistisesti käytettäviin resursseihin. Viime aikoina näin onkin yhä enenevässä määrin tapahtunut. Resursseilla tarkoitan ohjaajakunnan määrää ja rahoituslähteitä. Suomessa arkeologian professoreita on kuitenkin liian vähän suhteessa opiskelijamääriin. Nykyisin on myös selvää, ettei arkeologia ole kovin kilpailu-

kykyinen muiden tieteenalojen rinnalla rahoitusta haettaessa. Rahastoissa ja lautakunnissa istuu harvoin arkeologeja puolistamassa tutkintojemme raskasta rakennetta tai painottamassa ammattiarkeologian merkitystä erilaisissa arkeologisissa projekteissa. Toivottavasti Suomessa arkeologinen tohtorintutkinnon pituus ja arvosanat vähitellen suhteutuvat yliopistojen yleisiin muutoksiin ja muihin aineisiin nähden.

Kannattaa pohtia valmiiksi, aikooko ryhtyä kirjoittamaan tiiliskiviväitöskirjaa annettujen resurssien varassa. Arkeologiassa toisaalta on alunperin ilmeisesti ajateltu, että mammuttiurakka seuloo ne, jotka todella tuntevat intohimoa tutkimusta kohtaan – joilla on tarvittavaa pitkäjänteisyyttä. Näin tohtoroituneiden määrä pysyisi jokseenkin suppeana ja suhteessa avoimiin korkeasti koulutettujen tutkijanpaikkoihin. Raskaassa tutkintorakenteessa ei välttämättä ole pelkästään kysymys arkeologian luonteesta, vaan suomalaisesta traditiosta, jos ulkomailla arkeologian tutkintoja voidaan suorittaa myös mielekkäässä aikataulussa. Väitöskirjankaan ei siis enää tarvitse olla elämäntyö, vaan ajokortti tieteelliseen tutkimukseen.

Mitä on laatu?

On selvää, että arkeologikuntamme myös

allekirjoittaa tutkimuksen laadun yhdeksi tutkijakoulutuksen päämääräksi. Mutta mitä on tutkimuksen laatu? Laadun arvioinnissa näyttää olevan hyvin paljon eroja painotuksesta riippuen. Helsingin yliopiston vararehtori Marja Makarow määritteli pohjoismaisessa kokouksessamme laadun mielestäni osuvasti: laatu on originaliteettia, ei määrää. Väitöskirjan tulisi olla ongelma-keskeinen, jotta uusia vastauksia syntyisi tieteellisiin kysymyksiin. Väitöskirjoissa ja tutkijan tuotannossa on lähdetty hakoteille, jos ainoana päämääränä on määrä. On kuitenkin valitettavaa, että nimenomaan rahoittajat ovat juuttuneet tarkastelemaan määrää.

Yksi innovatiivinen tutkimus, joka tuo merkittävää uutta tietoa, ylittää kymmenet ja sadat artikkelit tai sivumäärät, jotka vain synteettisesti esittelevät aiheita. Siis päämääränä tulee olla ongelmien ratkaiseminen eikä vain tieteen harjoittaminen. Tietysti kysymykseen tulee myös se, mitkä ovat relevantteja ja mielekkäitä ongelmia. Kaikista aiheista ei nouse sellaisia ongelmia, joiden ratkaisemisella olisi erityistä merkitystä.

Tutkijakoulussa vai ilman?

Väitöskirjan tekijän intellektuaalinen ja sosiaalinen ympäristö on tutkimusta tehtäessä tärkeä elementti. Rahoituksen jatkuvuus on kuitenkin perusturva, joka auttaa syventymään väitöskirjatyöhön ja luo edellytykset pitkäjänteisyydelle. Vuonna 1995 tapahtui merkittävä muutos Suomessa, kun jatko- tai tutkijakoulutus keskitettiin tutkijakoulujen rahoittamiseen. Tässä tarkoituksena oli hakea kansainvälistä kilpailukykyä suomalaiselle tutkimukselle. Tutkijakoulujen perustaminen on kuitenkin vaikeuttanut varmasti pienten aineiden, kuten arkeologian, mahdollisuuksia omiin tutkijakouluihin ja

tohtoriväitöskirjojen rahoittamiseen. Siksi poikkitieteellisyys on yksi mahdollinen väylä tutkijakoulujen perustamiselle.

Tutkijakoulujen päämääränä on: 1) parantaa ohjauksen laatua, 2) muodollisen opetuksen laadun parantaminen, 3) vähentää tohtoriopintojen aikaa vuosissa, 4) alentaa tohtoroituvien ikää ja 5) lisätä tohtoriväitöskirjojen määrää. Hakemusten perusteella tutkijakouluihin valittavat kandidaatit saavat nelivuotisen palkkauksen väitöskirjatyölleen. Tutkijakoulu tarjoaa tutkimusympäristön, yhteisöllisyyden, kriittisen pääoman, välineet, tietokannat jne. Tutkijakouluissa väitöskirjoja tekevien asema vahvistuu, sillä tutkijakoulu mahdollistaa myös paremmat rahoitukset esimerkiksi kansainvälisiin seminaareihin ja konferensseihin osallistumiseen. Tutkijakoulun kaltaisia ympäristöjä voidaan luoda muunkin rahoituksen turvin.

Lahjakkaita tutkijakoulutettavia haetaan eri puolilla. Suomi ei siis ole ainoa mahdollisuus. Esimerkiksi norjalaiset tuskailivat sellaisen ongelman edessä, että heillä on runsaasti rahaa ja hyviä ohjaajia, mutta miten he saisivat houkutelua lahjakkaita opiskelijoita eri puolilta maailmaa juuri Norjaan harjoittamaan tohtoriopintojaan. Mikäli Suomessa ei avaudu jatko-opiskeluun varoja, kannattaa etsiä rahoituslähteitä opinnoilleen muista Pohjoismaista tai kauempana.

Löydä itsellesi hyvä ohjaaja ja mentori

Mikäli assistenttuuri tai paikka tutkijakoulussa avautuu rahoituksineen, on tilanne erittäin hyvä. Jos löydät hyvän ohjaajan, siitä kannattaa pitää kiinni. Pohjoismaisessa kokouksessa hyvän ohjaajan kriteereiksi luettiin: 1) hänen oman tieteellisen tutkimuksensa korkea laatu, 2) kommunikaatiokyvyt, 3) mentorointi ja 4) vastuun ottaminen myös tohtoritutkimuksen

jälkeen. Joidenkin mielestä myös empatia oli erittäin tärkeä ohjaajan ominaisuus. Akateeminen elämä riippuu pitkällä tähtäimellä paljolti mentoreista, jotka luotsaavat oppilaitaan eteenpäin. Mentori saattaa yhdistyä ohjaajan persoonaan tai tutkijakoulun vetäjään mutta ei välttämättä.

Kannattaa selvittää myös itselleen, onko ohjaajani minun mentorini ja onko mahdollista saada hyvää mentoria. Jos oman aineen puolelta ei löydy mentoreita, kannattaa katsoa, onko sivuaineen puolella mahdollisia. Näin voi esimerkiksi hankkia arkeologian puolelta ohjaajan ja sivuaineen puolelta mentorin. Mentori antaa usein hyviä neuvoja akateemisen elämän taipaleelle ja auttaa mm. rahoituksen saannissa. Akateeminen elämä on viidakko, jossa tarvitaan jatkuvasti kokemuksen opettanutta luotsaajaa. Hän saattaa toimia henkisenä tukena ja jonkinlaisena rätätälänä asioiden sujumisessa. Hyvä mentori jakaa ilot ja surut. Hyvät mentorit myös tietävät, mikä on tieteellisesti merkittävää ja mitä kannattaa tutkia, jotta saa rahoitusta – siis mikä on tutkimuksellisesti sillä hetkellä kiinnostavaa ja arvostettua.

Täytyy olla valppaana: paljon on nimittäin vaikutusvaltaisia akateemisia opettajia, jotka eivät syystä tai toisesta halua, välitä, viitsi tai osaa kannatella oppilaitaan eteenpäin. Rahoituksen hankkimisessa törmää myös niihin akateemisiin opettajiin, joille aikaisemmin on avattu ovia mutta jotka eivät mustasukkaisuuttaan ole valmiita avaamaan niitä jälkipolville tai pitävät ovea auki vain yhdelle, nimittäin seuraajalleen. Muiden alojen opettajat ja oppilaat sitten hyötyvät tilanteesta, kun joku ala näivettyy. Rahoituksia ja paikkojahan on aina rajoitetusti. Joskus yliopistoihmiset ovat myös niin vieraantuneita maallisista tarpeista, etteivät ymmärrä, että väitöskirjaa tekevän täytyy syödä, nukkua katon alla ja vaatettaa itsensä jollakin rahalla. Ajatus perheestäkään ei sovi monien

mielestä tutkimukselleen antautuneen tutkijan imagolle. Siksi tutkijarahoitukset ovat usein määritelty perheettömien elintason mukaan.

Mutta rahoitus ei aukea välttämättä ensi yrittämällä. Apurahahakemusten ja tutkimussuunnitelmien kirjoittamiseen on oppaita – niitä kannattaa hakea käsiinsä. Tutkijanuralla, varsinkin arkeologeilta, vaaditaan sinnikkyyttä. Jos ei ole löytänyt hyviä mentoreita, voi joutua kirjoittamaan turhaan kymmenestä kahteenkymmeneen apurahahakemusta. Tulisi myös tuottaa artikkeleita, jotta olisi hieman näyttöä erilaisille lautakunnille. Omalla kohdallani vuoden rahoitus aukesi heti maisteriksi valmistuttua, mutta sen jälkeen se katkesi useaksi vuodeksi. Lopulta pidempi rahoitus aukesi vain aihetta vaihtamalla. Siis aiheen valinnan tai vaihtamisen voi joutua tekemään myös ajan tutkimuksellisia linjauksia silmälläpitäen: rahoitusmarkkinat seuraavat ajan ilmastoa. ”Unelma-aiheenkin” voi jättää väitöskirjan jälkeiseen tutkimukseen. Silloin olet myös kypsempi käsittelemään asiaa, ja kokemuksen tuomat näkökulmat avaavat uusia ovia.

Sinnikkyys ja ahkeruus tutkijan ominaisuuksia

Pohjoismaisessa kokouksessa tutkijakouluttajat määrittelivät, että tärkeimmät tutkijakouluun valittavan ominaisuudet ovat 1) motivaatio, 2) lahjakkuus, 3) menestys perusopinnoissa ja 4) kehityksen seuranta. Motivaatio on kouluttajan kannalta tärkeintä, sillä millään muulla ei olekaan sitten merkitystä, jos hankitulla rahoituksella ei tuotetakaan väitöskirjaa. Pohjoismaisessa kokouksessa oltiin myös yhtä mieltä siitä, että tutkijan laadukkuus mitataan ajan kuluessa. Sitä ei välttämättä nähdä vielä väitöskirjassa. Monet kansainvälisesti merkittävät teoriat ovat vaatineet

kypsyttelyä ja niiden hyväksymiseen on mennyt vuosikymmeniä.

Omasta tutkijakoulutuksestani voin sanoa, että 23-vuotiaana käymästäni Villa Lanten tieteelliseltä tutkijakurssilta ja tutkimusryhmästä ei välttämättä kaikista ns. lahjakkaimmista tullutkaan tutkijoita, vaan niistä, jotka olivat sinnikkäimpiä ja ahkerimpia. Niistä tuli tutkijoita, jotka istuivat päivät pitkät kirjastoissa ja olivat valmiita tarvittaessa askeettisuuteen varmistaakseen tutkimuksensa jatkuvuuden. On kuitenkin huomattava, että kirjastossa on mukavaa istua. Pelkkä ahkeruus ei sinänsä riitä, vaan täytyy tuottaa myös tuloksia. Jos tulee rahoituskatkoksia, kannattaa yrittää paikata ne ennakoimalla tai jollakin muulla keinolla taloudellisesti. Myymällä postimerkki-

kokoelmia tai viemällä vintiltä tavaraa Hietalahden kirpputorille on paikattu joitakin kuukausia. Meillä on koko jatko-opintojen ajan ollut lapsia elätettävänä. Kartoita siis omat resurssisi ja mahdollisuutesi mentorin hankintaan ennen kuin ryhdyt väitöskirjan tekoon.

Minna Lönnqvist
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia
PI 59
00014 Helsingin yliopisto
mlonnqvi61@hotmail.com

FT Minna Lönnqvist toimii mm. tutkijana Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa.

Pörnnullbacken- ett brandgravfält eller brandgropsgravar?

Anna Wickholm

Från romartid till vikingatid.

Pörnnullbacken – en järnålderstida bosättning i Österbotten

Acta Antiqua Ostrobotniensa V

Red. Karin Viklund och Kurt Gullberg

Vasa 2002. 265 s.

Scriptum

Sedan år 1986 har Umeå universitet bedrivit arkeologisk forskning i södra Österbotten med avsikt att aktivt söka svaren till fyndtomheten där. Resultaten av dessa utgrävningar har publicerats i verket *Järnåldersbygd i Österbotten. En ekologisk- arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande* (Baudou, Engelmark, Liedgren, Segerström & Wallin) som utkom år 1991. Boken resulterade i en lång debatt inom den finska vetenskapskretsen och resultaten togs ingalunda emot utan kritik. Trots att de svenska forskarna ansåg att de tveklöst kunnat bevisa en bosättningskontinuitet från hela järnåldern in i medeltid kritiserades resultaten av de finska forskarna (T.ex. Orrman 1992, 1993, 2002, Taavitsainen 2002).

Dessa poängterade att man inte kan bevisa en bosättningskontinuitet enbart genom pollenanalyser. Man måste ytterligare kunna hänvisa till arkeologiska fakta, boplatser, gravar och daterbara fynd för att entydigt kunna bevisa en kontinuitet i området. De nya frågeställningarna resulterade i ett nytt projekt år 1997 under

ledning av FD Karin Viklund med det ekonomiska stödet av EU- programmet Interreg Kvarken-MittSkandia II och det finska Undervisningsministeriet. Projektets samarbetsparter var bl.a. Österbottens museum och Österbottniska Fornforsknings-sällskapet. Utgrävningarna på järnåldersboplatsen Pörnnullbacken i Vörå har varit bland de största boplatundersökningarna i Finland, också de största som Umeå universitet någonsin tidigare har utfört. Projektet fokuserade på de bebyggelsehistoriska och de miljöarkeologiska aspekterna på båda sidorna om Kvarken under sen järnålder. I boken *Från romartid till vikingatid* presenteras resultaten av detta tvärvetenskapliga projekt av elva svenska skribenter. Bokens 10 artiklar behandlar utgrävningsresultaten från både järnåldersboplatsen och det intilliggande brandgravfältet på Pörnnullbacken men den tar också upp fyndtomhetsproblematiken i Österbotten och hur den arkeologiska debatten har blivit påverkad av den nationella identiteten.

Bosättningen på Pörnnullbacken har enligt författarna varit i stort sett kontinuerlig från och med 100- talet e.Kr. fram till "åtminstone" 1000-talet e.Kr. det intilliggande brandgravfältet har varit i användning enligt C14- analyser från folkvandringstid till tidig vikingatid men de daterbara gravföremålen tycks vara merovingertida. Fastän en grundligare genomgång av boken kunde ha varit på sin

plats har jag nedan tänkt behandla endast en del av de frågor och tankar denna bok väckte med fokus på brandgravfältet.

Det är intressant att läsa hur svenska arkeologer tolkar t.ex. ett främmande gravfältsmaterial i ett annat land. Detta är samtidigt också bokens största svaghet. Fastän Österbotten och Umeå ligger nära varandra rent geografiskt så är kontexten och fyndsammansättningarna ofta annorlunda. Skribenterna har tyvärr inte känt tillräckligt väl de fornlämningstyper som är typiska för just Finland men som saknas t.ex. i Sverige. Fastän skribenterna har känt till att det finns brandgravfält under flat mark i Finland under mero-vingertid så har de tolkat gravmaterialet på Pörnnullbacken helt annorlunda. Naturligtvis är en ifrågasättande attityd och nya färskas idéer välkomna och det är bra att utländska forskargrupper visar intresse också för sina grannländers förhistoria. Men läsaren kan inte låta bli att förundra sig över orsakerna till att en för Österbotten rätt typiskt gravtyp blir omtolkad så radikalt. Visst är det ju en viss skillnad mellan en inhemsk kollektiv gravform och ett skandinaviskt (germanskt) individuellt gravskick?

Kjell Svarvar har skrivit avsnittet där utgrävningsresultaten från det mero-vingertida gravfältet presenteras. Ett stort plus får Umeå arkeologerna för att gravfältets ben- och växtmaterial har analyserats och resultaten finns publicerade i boken. Detta är kostsamt men resultaten brukar ofta vara belönande. Tyvärr görs dessa analyser fortfarande alltför sällan i Finland. Gravfältets dokumentation har dock varit mindre lyckad, både till sin kvalitet och kvantitet. Detta medger skribenten också själv i sin artikel. Det finns endast en enda karta över gravfältet i boken som p.g.a. sin svårtydighet tyvärr inte är särskilt informativ. Vädersträcken är t.ex. inte utmärkta på kartan. Det för-

klaras inte heller i karttexten varifrån den utritade stenanhopningen härstammar. Ifall den härstammar från gravfältet skulle det vara ytterst intressant att se hurdant samband denna har med de olika sotfläckarna/anläggningarna. Nu får läsaren den bilden att det endast fanns svarta sotfläckar i annars ren sand och att området var helt stenfritt. Det skulle vara ytterst viktigt att visa i vilken kontext dessa sotfläckar fanns. En karta (eller fotografier) där de olika jordfärgningarna och stenarna syns skulle definitivt ha varit nödvändig. Eftersom boken dessutom saknar översiktskartor och profilkartor över gravfältet blir det ytterst svårt för läsaren att kolla upp hur och varför vissa tolkningar av gravmaterialet har gjorts. Man får helt enkelt lita på arkeologernas tolkningar utan att ha möjligheten av kontrollera uppgifterna. Tyvärr så har jag inte funnit dessa kartor på Museiverkets topografiska arkiv heller. Över lag kunde också bokens övriga kartmaterial och illustrationer ha varit noggrannare.

I Svarvars artikel berättas att hela gravfältet dokumenterades som oregelbundna sotiga fläckar där en del bildade mindre cirklar eller ovaler. Hur tydligt dessa cirklar framkom i gravfältets kulturlager framkommer inte. Varje sotig fläck dokumenterades som en skild anläggning vilken i sin tur tolkades som gravar. Totalt dokumenterades 44 stycken anläggningar varav 26 stycken tolkades vara gravar. Funktionen med resten av anläggningarna kunde inte förklaras men kunde enligt Svarvar vara matoffer. Svarvar skriver i sin artikel att vissa områden var så kraftigt sotiga att man inte kunde urskilja var gränserna till dessa anläggningar gick och emellanåt flöt dessa ihop med varandra så att man kunde inte urskilja deras gränser. Mängden stenar var inte stor förutom i gravfältets östra del där också en intakt vapengrav påträffades, "i övrigt kunde inte några arrangerade stenkonstruktioner

iakttas i själva gravarna" skriver Svarvar. I Sverige bildar stenarna ofta konstruktioner men här i Finland är de strukturlösa stengravfälten typiska just under merovingertid. Därför är det viktigt för tolkningen att man dokumenterar stenarnas utbredning trots att de inte ser ut att ha någon klar struktur från början.

Det verkar som om de svenska arkeologerna har haft en förutfattad mening när det gäller gravfältets struktur. De ser på alla mörka fläckar som skilda anläggningar eller gravar och inte på gravfältet som en sammanhängande helhet. Den rituella aspekten beaktas inte i boken, ej heller de olika formationsprocesserna vilka har påverkat gravfältets form och struktur. Gravfältet på Pörnnullbacken tolkas av Svarvar som ett brandgropgravfält. Han motiverar tolkningen bl.a. med avsaknaden av stenpackning. Bokens beskrivningarna ger trots detta associationer till ett brandgravfält under flat mark. Avsaknaden av stenpackning betyder inte automatiskt att det är frågan om en annan gravtyp. Det har dokumenterats s.g.s. helt stenfria brandgravar under flat mark på flera ställen, speciellt i södra Tavastland (t.ex. Kivikoski 1955, Edgren 1993).

Enligt Svarvar tillvaratogs de flesta benkoncentrationerna ur anläggningarna men han betonar att ben tillvaratogs från hela gravfältet också i de mellanliggande områdena. Benmängden var inte heller så stor. Svarvar anser att framkomsten av flera individers ben i samma anläggning skulle vara typiskt för just brandgropar men så är fallet faktiskt också i brandgravfält under flat mark. Gravgåvorna på Pörnnullbacken var spridda utöver hela gravfältet och de låg ofta alldeles på ytan. Artefakterna kunde enligt Svarvar endast sällan kopplas ihop med gravanläggningarna. Beskrivningarna pekar i min mening mera på ett brandlager än på brandgropar.

I de finska brandgravfälten under flat mark har man ofta dokumenterat fläckar som haft en kraftigare sotfärg än resten av brandlagret. Dessa fläckar kan också innehålla ett större antal brända ben. Benanhopningarna på Pörnnullbacken torde alltså inte vara en tillräcklig orsak för att tolka hela gravfältet som ett brandgropgravfält. Man har dokumenterat ett fåtal brandgropar också i de tidiga finska brandgravfälten (t.ex. Mynänummi i Mynämäki, Tyynelä i Bjärnä), likaså blir skelettgravar allt vanligare mot slutet av vikingatiden. Det är en klarhet att de finska brandgravfälten är varierande i sin form. De har därför ofta tolkats vara komplicerade eftersom de också ofta innehåller sekundärgravar från olika perioder. Vapengraven i Pörnnullbacken bestod av en sköld, en spjutspets, en skramasax, ett svärd och ett hästbetsel. Den osteologiska analysen som gjordes på de 30 gram ben som tillvaratogs från graven uppgav att graven tillhörde en vuxen man och ett barn. Vapnen låg i en endast 15 cm djup grop på en stenpackning. Vapengraven behöver dock inte nödvändigtvis tolkas som en brandgropsgrav. Dessa vapengravar är betydligt vanligare och kan t.o.m. ses som typiska för de merovingertida brandgravfälten under flat mark.

I Österbotten ser brandgravfälten under flat mark lite annorlunda ut och de saknar ofta den tjocka stenpackning som är typisk för sydvästra Finlands brandgravfält. Det kan t.ex. ofta finnas ljusare fläckar i det mörka brandlagret. De i närheten liggande gravfälten från Vörå är också s.k. flatmarksgravfält (t.ex. Tunis, Soldatstompaparen, Lövbacken). Dateringarna för dessa gravfält går alla till merovingertid d.v.s. densamma som för Pörnnullbacken. Varför har då de svenska arkeologerna tolkat Pörnnullbackens gravfält så annorlunda?

Tolkningen att Pörnnullbacken skulle vara

ett brandgropsgravfält passar väl in i den tomrumsdebatt som pågått under flera årtionden i Österbotten. Brandgropsgravarna är rätt ovanliga i Finland medan de är betydligt vanligare i Sverige. Det går alltför lätt att dra slutsatsen att då gravtypen är skandinavisk skulle också de som blivit begravda där ha varit av samma etniska ursprung. Det blir då alltför lätt att knyta detta gravskick med C.F. Meinanders teori (1950) om en skandinavisk invandring till Vörå trakten (Gulldynt) under merovingertiden. Svarvar jämför Pörnnullbackens brandgropar med föremålsfynden från Gulldynt och drar slutsatsen att befolkningen på bägge ställen skulle ha ett skandinaviskt ursprung. Denna teori passar väl in i tomrumsdebatten eller rättare sagt kontinuitetsdebatten som Umeå universitet starkt har hävdad i tidigare publikationer (t.ex. Baudou et al. 1991).

Det ironiska är att boken *Från romartid till vikingatid* slutar med en artikel av professor emeritus Evert Baudou som starkt kritiserar den finska arkeologins historia och hur nationalismen har påverkat teorierna. Men nu verkar det som om Umeå arkeologerna faller i sin egen fälla. Är det inte ganska nationalistiskt från deras sida att se ett "svenskt" ursprung i det numera svenska Österbotten redan före vikingatiden och den omstridda tomrummet isynnerhet när dessa har försökt påvisa en kontinuitet in i medeltiden? Underförstått tar ju Umeå arkeologerna fram frågan om (finlands)svenskarnas ursprung och ålder (Viklund 2002, se också Fewster 2000). Utgrävningsresultaten har säkert också väckt positiva känslor bland den svenska ortsbefolkningen.

Ifall Pörnnullbacken har varit ett brandgropsgravfält är det en arkeologisk sensation eftersom man inte tidigare har dokumenterat så många brandgropar på

ett och samma ställe som just på Pörnnullbacken. De finska brandgropsgravarna är relativt sällsynta och antalet brandgropar i ett gravfält är ofta lågt. Personligen är jag inte övertygad att det är frågan om brandgropar.

Men det bör poängteras att då noggrannare dokumentation saknas är det omöjligt att säkert fastställa vilken typ av gravfält som egentligen har utgrävts på Pörnnullbacken.

LITTERATUR

- Edgren, Torsten 1993: Den förhistoriska tiden. Järnåldern. Finlands historia 1. Ekenäs.
- Fewster, Derek 2000: Fornfolket i nutiden. Arkeologins politiska budskap. *Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk.* (Red. Derek Fewster). Svenska Litteratursällskapet i Finland. Ekenäs.
- Kivikoski, Ella 1955: Hämeen rautakausi. *Hämeen historia I.* Hämeenlinna.
- Meinander, C. F. 1950: *Etelä-Pohjanmaan historia 1.* Helsinki.
- Orrman, Eljas 1992: Book review. Evert Baudou, Roger Engelmark, Lars Liedgren, Ulf
- Segerström & Jan-Erik Wallin, Järnåldersbygd i Österbotten. en ekologisk-arkeologisk studie av bosättningskontinuitet och resursutnyttjande. *Acta Antiqua Ostrobotniensia 2.* Vasa 1991. *Fennoscandia archaeologica IX* (1992).
- Orrman, Eljas 1993: Where source criticism fails. *Fennoscandia archaeologica X* (1993).
- Orrman, Eljas 2002: Kontinuitet eller diskontinuitet – konkurrerande teorier om den svenska bosättningens ålder i Finland. *När kom svenskarna till Finland?* (Red. Ann-Marie Ivars & Lena Huldén) Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Svarvar, Kjell 2002: Brandgravfältet vid Pörnnullbacken. Tolkningar av gravskick och gravritual (s.121-158). Från romartid till vikingatid. Pörnnullbacken- en järnålderstida bosättning i Österbotten (Red. Karin Viklund & Kurt Gullberg). *Acta Antiqua Ostrobotniensia V.* Vasa.
- Taavitsainen, J.-P. 2002: Arkeologi, etnicitet och språk – teoretiska och metodiska problem. *När kom svenskarna till Finland?* (Red. Ann-Marie Ivars & Lena Huldén) Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.
- Viklund Karin 2002: Vad säger tomrum om nationalitet? Österbottens järnåldersbygd och kontinuitetsfrågorna. *När kom svenskarna till Finland?* (Red. Ann-Marie Ivars & Lena Huldén) Svenska Litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

Anna Wickholm
Institutionen för kulturforskning
Arkeologi
PB 59
00014 Helsingfors universitet

FM Anna Wickholm är doktorand på Helsingfors universitets arkeologiska institution. Hennes doktorsavhandling behandlar Finlands och Estlands brandgravfält under flat mark.

Suomalaiset, baskit ja foinikialaiset Euroopan esihistoriassa

Jukka Luoto

Johdanto

Jo koko 1960-1980-luvun Suomen arkeologista mielipiteidenvaihtoa sävytti "kielihistorian näkökulma esihistorian tutkimukseen". Keskustelu rajoittui kuitenkin usein sanaleikkimäisiin havaintoihin: Ilmaus "rikkoa rahaa" periytyy viikinkiajalta (800-1050 jKr), kun tuolloin todella paloiteltiin pienen maksuvälineen tarpeessa metallirahoja. Ilmaisu mennä kotiin on silloisten tulkintojen mukaan taas kivikautinen, koska tuolloin todella asuttiin kodissa.

Wiik

Jo 1980-luvulla Kalevi Wiik aloitti kuitenkin ristiretkensä, jolla hän pyrki valloittamaan koko pohjoisen Euroopan esihistoriallisille suomalais-ugrilaisille. Hänen mukaansa kaikki alueet Englannin kanaalilta Mustallemerelle ulottuvan linjan pohjoispuolella ovat kuuluneet alunperin suomalais-ugrilaista kieltä puhuneelle väestölle. Maanviljelyksen levittäytyminen tuon linjan pohjoispuolelle on tuonut mukanaan indoeurooppalaisen kielen. Yhtäläisyydet suomalaisten ja germaanisten kielten ääntämyksessä johtuisivat hänen mukaansa siitä, että tuon valtavan alueen suomalais-ugrilaista kieltä puhuva kantäväestö ei ole kyennyt mukautumaan alunperäiseen indoeurooppalaiseen ääntämykseen, vaan on uuden

kielen omaksuessaan ryhtynyt ääntämään sitä samaan tapaan kuin alunperäistä äidinkieltään. Näkemystään Wiik on koettanut perustella kielitieteen ohella arkeologialla ja fyysisellä antropologialla. Itse asiassa hän ohittaa kielitieteellisen puolen hyvin nopeasti luettelemalla ne ääntämykselliset piirteet, jotka germaanisisissa kielissä ovat hänen mukaansa jäännettä suomalais-ugrilaisista kielistä.

Wiik on kohdannut runsaasti kritiikkiä. Sitä ei ole syytä käydä tässä yhteydessä yksityiskohtaisesti läpi. Kielitieteen puolelta on huomautettu siitä, ettei Wiikin toteamat ääntämykselliset yhtäläisyydet suomen kielen ja germaanisten kielten välillä ole mitenkään tuntematon piirre. Monelle se on tuttu Lauri Postin artikkelista vuosilta 1953-1954, jossa hän rinnastaa ns. germaanisiin lainasanoihin ja ajoittaa siis myöhäiseksi. Seikka on huomattu myös saksalaisessa kielitieteessä, jossa sitä pidetään germaanisen yläluokan vaikutuksena Suomessa. Kyseessä olisi siis germaanisen ääntämyksen vaikutus suomen kieleen eikä päinvastoin. Toisekseen kritiikkiä on osoitettu Wiikin esittämää maantieteellistä kontaktialuetta vastaan ja katsottu, että indoeurooppalaisten kielten ja suomalais-ugrilaisten kielten rinnakkaisuus on havaittavissa jossain Volgan alajuoksulla pikemminkin kuin Keski-Euroopassa. Tällöin kyseessä ei voisi siis olla kyse germaanisisista kielistä (saksa, hollanti, englantti, tanska, ruotsi, norja, islanti). Wiikin ääntämistapojen vertailu

koskee kuitenkin germaanisista kieliä. Vaikka Wiikin esitys pyrkii selittämään germaanisten kielten synnyn uudella tavalla, ei keskustelua ole käyty germanistiikan asiantuntijoiden kanssa, vaan suomen kielen ja arkeologian ongelmana.

Theo Vennemann

Saksalaisen kielitieteilijän Theo Vennemannin tulkinnat muistuttavat suuresti Wiikin esityksiä. Hän on julkaissut vuonna 2003 laajan kokoelman germaanisten kielten alkuperää koskevia artikkeleitaan. Kokoelman toimittaja Patrizia Noel Aziz Hanna on johdannossaan tehnyt synteessin Vennemannin ajatuksista. Vennemann on lähtenyt liikkeelle siitä havainnosta, ettei 30 prosenttia saksan kielen sanoista voida johtaa muista indoeurooppalaisista kielistä. Saksan taustalla täytyy siis olla jokin ei indoeurooppalainen kieli. Se ei hänen mukaansa ole kuitenkaan suomi vaan baski tai vasconi, kuten hän sitä kutsuu. Sillä on ollut todistettavasti laaja levintä Espanjassa, Etelä-Ranskassa ja mahdollisesti Italiassa. Vennemann on löytänyt vasconisen nimen jopa kreikkalaisesta vaasista. Tämä kaikki ei vielä koske mitenkään Wiikin Suur-Suomea. Hans Krahe osoitti kuitenkin 1960-luvun alun tutkimuksessaan vesistönimet vanhakantaisimmaksi indoeurooppalaiseksi nimistökerrostumaksi. Vennemann tulkitsee niitä toisin ja pitää niitä baskilaisvasconisina. Tämä nimistökerrostuma ulottuu Etelä-Euroopasta Baltiaan ja Norjaan. Suomalaisittain on mielenkiintoista todeta, että Vennemann tuntee Suomen Aurajoen ja tietää myös sen kuuluvan vasconilaiseen vesistönimien perheeseen. Aurajoki on hyvässä seurassa, sillä mm. München ja Thames ovat Vennemannin mukaan vasconisia nimiä. Aurajoen osalta ei tästä vielä voi vetää kovin kauas johtavia päätelmiä, sillä samoihin aikoihin kun Hans Krahe esitti

ajatuksensa indoeurooppalaisista vesistönimistä Martti Räsänen pyrki osoittamaan suomalaiset vesistönnimet Imatra, Kemi ja Simo Siperian turkkilaisiksi nimiksi. Toinen Vennemannin suuri ajatus on se, että germaanisissa kielissä on toinenkin vierasperäinen juonne: seemiläis-haamilainen kerrostuma. Näihin sanoihin liittyy mm. saksan Sippe-sana, joka tarkoittaa sukua. Lainakerrostuma kertoo siis yhteiskunnan rakenteen muutoksesta. Kerrostumalla on merellinen ja ylimyksellinen luonne. Vennemann pitää pikin kieltä tämän kerrostuman viimeisenä jäänteinä. Sen alkuperä on foinikkialaisissa ja Länsi-Euroopassa megaliittikulttuurin ylläpitäjiä voidaan hänen mukaansa pitää tämän kielen kannattajina. Germaaniset kielet olisivat tämän mukaan muotoutuneet siten, että maanviljelyksen mukana idästä levittäytyneet indoeurooppalaiset olisivat sulattaneet kieleensä baskinsukuiseen alkukielen ja näin olisi syntynyt länsi-indoeurooppalainen kieli eli esigermaaninen kieli, josta germaaninen kieli olisi kehittynyt kun siihen olisi vaikuttanut megaliittiväestön seemiläinen kieli. Esitys vaikuttaa yksinkertaiselta, kun se operoi kolmella tai neljällä kielikunnalla eikä ota huomioon sitä mahdollisuutta, että Euroopan kivikaudella olisi puhuttu lukuisia sittemmin hävinneitä kieliä. Sama kritiikki on esitetty myös Wiikin tulkintaa vastaan. Vennemann vastustaa tätä päättävästi. Hänen mukaansa jääkauden jälkeisen Euroopan ohut väestöpohja ei suonut edellytyksiä kielten monimuotoisuudelle. Hän myös kieltää rinnastamasta kivikauden Eurooppaa Kauko-Idän monikielisiin saariin, jonne kuka tahansa on saattanut purjehtia mistä ilmansuunnasta tahansa ja löytää vaivatta riittävät elannon edellytykset. Wiik aivan ilmetysti tuntee Vennemannin tutkimukset, muttei näe niitä ristiriitaisina omiin tulkintoihinsa verrattuna, vaikka kyseessä on kaksi toisensa alueellisesti poissulkevaa tulkintaa. Wiik ei ole edes yrittänyt löytää suomalaisperäisiä vesistönnimiä Keski-

Euroopasta. Niitä ei ole löytänyt Udolph Jürgenkään, joka kuitenkin näyttää suhtautuvan Vennemanninkin tulkintoihin kriittisesti. Silmiinpistävää Vennemannin esityksessä on se, että hänkin operoi samoilla ääntämyksen muutoksilla kuin Wiik. Paino germaanisten kielten sanojen ensimmäisellä tavulla on hänen mukaansa peräisi vasconista eikä suomesta, kuten Wiik väittää. Ns. Grimmin lain hän voi ajoittaa seemiläisten nimivertailujen avulla 500-200 eKr/BC, kun Wiik pitää sitäkin vuosituhansia vanhana suomalaisena lainana. Niinikään Wiikin ikivanhana pitämä ns. Vernerin laki olisi tätäkin nuorempi. Tulkinta perustuu varmaankin siihen, että se on tuntematon gootin kielessä. Vennemanin näkemykset tulevat lähelle perinteisiä tulkintoja. Hän myös nöyrästi tunnustaa, että näistä ääntämyksen muutoksista on vuosikymmenien kuluessa kirjoitettu lukemattomia paksuja kirjoja.

Myös Vennemann on ryhtynyt perustelemaan tulkintaansa muiden tieteiden tutkimustuloksilla ja aineistoilla. Euroopan baskilais-vasconinen asutus olisi hänen mukaansa ollut karjaa hoitava ja peräisin todellakin jostain Pohjois-Pyreneiltä. Tulkinta saa kai voimansa siitä, että tämä on yksi niitä alueita, joilta Euroopan jääkaudenjälkeinen asutus on lähtenyt liikkeelle. Näin varhainen karjanhoito vaikuttaa kuitenkin kummalliselta. Seemiläisasutus on jättänyt Vennemannin mukaan Länsi-Eurooppaan jäänteitä esim. äitilinjaisena perhejärjestyksenä, joka ilmenee mm. germaanien kansanperinteen merkillisissä sukulaisuhteissa. Ei kymmenjärjestelmään perustuvat lukusanat ovat myös osoitus tästä. Skandinavian jumala Balder olisi hänen mukaansa seemien Baal. Indoeurooppalaisuus olisi Vennemannin mukaan syntynyt näistä komponenteista ja levittäytynyt Intiaa ja Kiinaa myöten ahtaalta Etelä-Skandinavian ja Pohjois-Saksan alueelta. Tämä viimeainittu näkemys on saanut

vain vähän tilaa Vennemannin todiste-lussa. Maailmanlaajuisen ulottuvuutensa vuoksi se olisi varmaankin ollut kielellisiä yksityiskohtia punnitsevalle kielitieteilijälle ylivoimainen tehtävä. Olen halunnut kiinnittää huomiota edellä esitetyllä tavalla Vennemannin tutkimuksiin. Pyrkimyksenäni on ollut osoittaa, että prof. Kalevi Wiikin fantastiselta vaikuttava teoria Euroopan asuttamisesta ei suinkaan ole ainoa. Henkilökohtaisesti minua miellyttää Vennemannin analyysoiva esitystapa, joka Wiikille on vierasta.

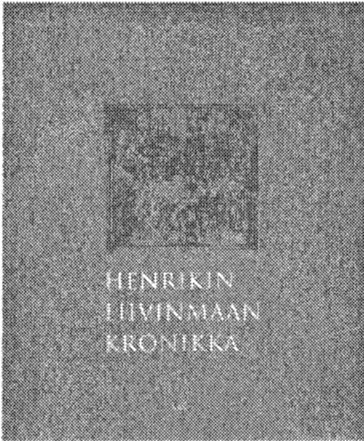
Lähde: Vennemann, T. 2003: Europa Vasconica - Europa Semitica, Trends in Linguistics, Studies and Monographs 138, ed. Patrizia Noel Aziz Hanna, Berlin-New York.

Jukka Luoto
jukka.luoto@lappeenranta.fi

FT Jukka Luoto on Turun yliopiston arkeologian dosentti ja toimii museoamanuenssina Etelä-Karjalan museossa.

Baltian väkivaltainen käännytys 1200-luvulla – ja aikalaiskuvauksia myöhemmästä arkeologisesta aineistosta

Markus Hiekkänen

Henrikin Liivinmaan kronikka. Heinrici chronicon Livoniae. Suomennos Maijastina Kahlos & Raija Sarasti-Wilenius. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimintuksia 934. Helsinki 2003, 264 s., 4 karttaa, 15 piirrosta.

Suomessakin on toista sataa vuotta käytetty Liivinmaalla, siis nykyisten Viron ja Latvian alueella toimineen pappi Henrikin kirjoittamaa kronikkaa historia-lähteenä. Hyötyä siitä on ollut esimerkiksi vertailtaessa Suomen käännyttämisen yleiskulkua ja erityispiirteitä Baltian vastaaviin. Nyt saavat suomalaiset nauttia omalle kielellemme käännetystä kronikasta.

Käännökseen saattoivat maailmaan Maijastina Kahlos ja Raija Sarasti-Wilenius. Työn pohjana he käyttivät vuodelta 1955

peräisin olevaa Hannoverissa painettua latinankielistä tekstikriittistä versiota, mutta tukena ovat olleet myös viron-, latvian- ja saksankieliset käännökset. Tuloksena on erittäin uskottava ja perusteltu teksti, joka etenee juohevasti rikkain kielikuvin. Kääntäjät ovat viisaasti katkoneet alkuperäisen tekstin koukeroisia ja pitkiä lauserakenteita paremmin luettaviksi.

Kirja jakautuu Baltian historian ekspertin Seppo Zetterbergin kirjoittamaan kolmikymmensivuiseen johdantoon ja varsinaiseen noin 210 sivun mittaiseen kronikka-tekstiin. Zetterberg käy johdannossa lyhyesti ja ytimekkäästi läpi Baltian historiaa esihistoriallisen ajan lopulta alkaen saattaen tekstiään erinomaisilla kartoilla. Hän kuvaa sekä kronikkaan että historialliseen tutkimukseen tukeutuen läpi sen, miten Liivinmaa vallattiin 1100-luvun lopulta 1220-luvulle. Samalla hän selvittää alueen yhteiskunnalliset oloja ennen valtausta, sen aikana ja sen jälkeen.

Eriyisen luvun Zetterberg omistaa kronikan kirjoittajan Henrikin henkilöllisyyden ja kansallisuuden arvioimiselle. Hän kallistuu perustellusti tukemaan ajatusta, jonka mukaan pappi Henrik ei ollut kotoisin Lätinmaalta vaan Saksasta Magdeburgin hiippakunnan alueelta. Mutta lättiläinen hän toki oli siksi, että saapui Liivinmaalle 18-vuotiaana 1205 ja mainitaan täällä vielä 1250-luvulla.

Henrikin Liivinmaan kronikka on moni-

puolisuudessaan valtavan rikas ja sen arvoa lisää se, että Henrik saattoi kuvata monia tapahtumia silminnäkijänä. Tietys- sä mielessä kyseessä onkin muistelmateos kuten Zetterberg toteaa. Kronikka jakautuu neljään kirjaan, joista kaksi ensimmäistä on aivan lyhyttä. Neljäs luku on pisin – noin kolme neljännestä koko kronikasta – ja kuvaa lähes 20 vuoden taistelua Viron alueen valloittamiseksi.

Kronikan teksti kuvaa suuressa määrin julmaa väkivaltaa ja etnistä tuhoamista. Vaikka analogia olisikin haettua ja voitaisiin puhua historiallisesta anakronismista en voi olla sanomatta, että lukiessa on vaikea välttyä mielikuvilta 1990-luvun hajoavasta Jugoslaviasta tai Husseinin Irakista. TV:n uutisväkivaltaan turtunutkin saattaa vääntelehtiä lukiessaan esimerkiksi, kuinka sotajoukot löysivät Virumaan kansan kylistään ”ja löivät heidät kuoliaiksi suurimmasta pienimpään eivätkä säästäneet ketään löytämistään miehistä” sekä ”ottivat vangeiksi naiset ja lapset, ajoivat kokoon hevosia ja paljon karjaa ja ryöstivät paljon saalista”. Samanlaisia sanallisia herkutteluja on kronikassa kymmeniä.

Kronikka on aikansa lapsi, mutta myös kuvaus ja ilmaus ihmisen ajattomasta kyvystä tehdä ero meidän ja muiden välillä. Ja taidosta tehdä siitä käytännön johtopäätökset.

Tässä ei tietenkään ole kaikki, vaan kronikassa tulee esiin myös paljon rauhantyötä ja esimerkiksi keskiajan katolisten toimistusten arkea. Niinpä Henrik kertoo virumalaisesta Kyriawanista, joka otettiin kasteoppilaaksi ja joka oli tarkoitus tätä varten voidella pyhällä öljyllä. Tämänkaltaisia uskonnonvaihtamiseen liittyviä asioita kronikassa on muutamia ja ne antavat eväitä samankaltaisten asioiden tulkintaan Suomessa, missä vastaavaa kronikkaa ei ole – ajatellaamme jos olisikin! Kiinnostavaa on myös lukea suurista pui-

sista risteistä, joita tanskalaiset pystyttivät eri Viron kyliin. Ristien pystyttämisestä on meilläkin hiukan tietoja. Myös hautausista esimerkiksi kirkon lattian alle on jokunen maininta.

Jännittävää purtavaa aivoille antaa passus liiviläisten kristityn vanhimman Kaupon maallisen tomumajan kohtelusta. Hän kaatui Sakalan taistelussa 1217, minkä jälkeen ”hänen ruumiinsa poltettiin ja hänen luunsa kuljetettiin Liivinmaalle ja haudattiin Kubeseleen” Turaidassa. Heti tulevat tietysti mieleen Suomenkin myöhäisrautakauden sekä varhais- ja sydänkeskiajan poltettujen ihmisluiden kasat eri ruumiskalmistoissa kuten Hollolan Kirkkailanmäessä ja jopa kirkkoilla kuten Keminmaan Valmarinniemiessä.

Mielellään tulkitsisi tapauksen kuvaukseksi arkeologien Suomessa pohtimasta tulkinnasta, jonka mukaan luukätköt kertovat etäällä kotipaikaltaan kuolleen henkilön jäännösten käytännöllisestä kuljettamisesta oman maan multiin. Mutta tarkoittaako passus tätä? Vai poltettiin ainoastaan ruumiin pehmeät osat ja luut kuljetettiin pois polttamatta? Tekstikohta ei ole aivan yksiselitteinen.

Esihistoriallisen ajan lopun ja keskiajan alun esineistä, erityisesti aseista ja niiden käytöstä kronikka antaa paljon tietoja ja ajatuksia. Lukiessani kronikkaa tein pieniä vertailuja eri asetyyppien käytön määrästä ja käyttäjistä. Kiinnostavaa oli huomata, kuinka usein Henrik mainitsee jalkajouset ja jalkajousimiehet – kääntäjät käyttävät näistä termejä *ballista* ja *ballistarius*, joille ehkä olisi voinut antaa suomenkieliset termit. Jalkajousimies mainitaan eri yhteyksissä lähes 20 kertaa ja jalkajousi 15. Sen sijaan käsijousi mainitaan vain kolmesti.

Jalkajousimiehet näyttävätkin olleen Henrikille eräänlaisia oman puolen tehokkaan aseteknologian edustajia. Heidän kalta-

siaan ei ollut "pakanoiden" joukossa, sillä nämä käyttivät käsijousta. Tämä mainitaankin aivan erityisesti venäläisistä, jotka "eivät tunteneet ballistan käyttöä vaan paremminkin jousien käytön".

Vasta aivan valloitusotien lopussa Henrik mainitsee virolaisten yhdessä tapauksessa käyttäneen jalkajousia. Tämä tapahtui 1223 Viljandin linnan piirityksessä, jossa Viron miehet niiden avulla kykenivät tehokkaasti estämään saksalaisten etenemisen. Silloinkin virolaiset käyttivät kalparitareilta ilmeisesti taisteluissa kaapanneita jalkajousia eivätkä itse tekemiään. Tämä virolaisen alueen tausta antaa ajatuksia myös Suomen alueesta: jos veljeksämme vasta 1200-luvun alkupuolella oppi jalkajousitekniikan alkeet niin tokkopa niitä täällä tunnettiin sen aikaisemmin.

Myös monesta muusta asetekniikan tuotteesta on kronikassa monta mainintaa, mutta yksikään niistä ei ole niin selvästi läntisten valloittajien omaa kuin jalkajousi – tai ehkä sentään kavioansa. Miekkoja, keihäitä ja kilpiä mainitaan taajaan, mutta niitä käyttivät kaikki osapuolet eikä Henrik erottele käyttäjiä niiden perusteella. Eri asia ovat sitten erilaiset linnojen piirityslaitteet kuten piiritystornit ja heitto-koneet, jotka edustivat Keski-Euroopan teknologiaosaamista huipussaan – alkuperäiskansat olivat niiden edessä aivan typeryntyneitä, ainakin aluksi.

Kirjan loppuun ovat kääntäjät liittäneet viitteet, joissa avataan lukijalle mahdollisuus ymmärtää kronikan monet Raamattuun palautuvat vertaukset ja keskiaikais-tyyppiset aikailmaukset päivämäärät. Ja vielä yksi lukijaa ilahduttava asia, joka niin usein puuttuu: henkilö- ja paikannimi-hakemisto!

Suomalaisten tutkijoiden – mukaan lukien arkeologit – käytössä on nyt kiitettävästi käännetty, jalosti muotoiltu ja hieno aikalaiskuvaus naapurialueemme kohtaloista

vuosina, jolloin myös Suomen yhteiskunnan perustaa rakennettiin. Tie on auki uuden tutkijasukupolven vertailevalle tutkimukselle.

Markus Hiekkänen
Koskelantie 46 A 2
00610 Helsinki
markus.hiekkanen@pp.inet.fi

FT Markus Hiekkänen on Turun yliopiston keskiajan arkeologian ja Helsingin yliopiston keskiajan taidehistorian dosentti sekä akatemiutkija

Valtionarkeologi Paula Purhonen - henkilökuva ja haastattelu

H.-M Pellinen

Henkilökuva lyhyesti

Filosofian tohtori, dosentti ja Museoviraston arkeologian osaston johtaja Paula Purhonen astui Museoviraston pääjohtajan virkaan 1.11.2003. Purhonen on syntynyt vuonna 1945 ja kotoisin Helsingistä. Hän aloitti opinnot Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella vuonna 1964 ja valmistui vuonna 1973. Työskenneltään jo opiskeluaikanaan silloisen Muinaistieteellisen toimikunnan palveluksessa, Purhonen jatkoi uraansa Museovirastossa hoitaen ensin Oulun läänin asioita ja vuodesta 1982 alkaen vastasi intendenttinä Satakunnan, Keski-Suomen ja Kuopion läänin alueista. Toimistopäällikön tehtäviin hän siirtyi vuonna 1985. Vuonna 1993 hänet nimitettiin yli-intendentiksi ja vuonna 2000 arkeologian osaston johtajaksi. Työnsä ohella Purhonen aloitti uskontotieteen opinnot vuonna 1992 ja väitteli tohtoriksi vuonna 1999 monografialla *Kristinuskon saapumisesta Suomeen*. Helsingin yliopiston uskontoarkeologian dosentiksi hänet nimitettiin vuonna 2001.

Haastattelu tehtiin 28.10.2003 Museovirastossa. Haastattelijana toimi Muinaistutkijan vastaava toimittaja Hanna-Maria Pellinen.

Alkutaival arkeologiksi

Pellinen: *Oliko teille heti opintojen alkuvai-*

heessa selvää, että haluatte juuri arkeologiksi?

Purhonen: Pysin ensin Taideteolliseen korkeakouluun samana keväänä kun pääsin ylioppilaaksi. En kuitenkaan päässyt sinne. Sen sijaan pääsin suoraan Helsingin yliopistoon opiskelemaan arkeologiaa, kansatiedettä ja kotimaista kirjallisuutta, -viimeksi mainittua en varsinaisesti alkanut kuitenkaan opiskella, kävin vain joitakin luentoja kuuntelemaan. Taidehistoriaan jouduin pyrkimään. Syksyllä 1964 siis aloitin arkeologian ja kansatieteen ja keväällä taidehistorian opinnot.

Millaisena arkeologian ala tuolloin näyttäytyi opiskelijan silmin?

Arkeologian peruskurssi pidettiin Portha-

niassa, luennot Kansallimuseossa. Kaivauksia oli tuohon aikaan vähän. Minulla oli sillä tavalla ehkä helpompaa kuin muilla päästä sisälle arkeologiaan, että luokkatoverini Marjatta Voionmaan (nykyisen Vehkaojan) isä oli rahakammion intendentti. Voionmaa sanoi vuonna 1967 Ella Kivikoskelle, että minut pitäisi lähettää Eketorpin kaivauksille.

Työt sitten alkoivat jo heti opiskelun lomassa?

Ensimmäisen kerran olin kaivauksilla vuonna 1966, jolloin kaivettiin Mirja Miettisen, silloisen Mirja Koskimiehen johdolla Kangasalan Sarsassa.

Millaisena näitte tuolloin opiskelijana arkeologin ammatin?

Se oli sellaista aika naiivia... , mutta kyllä sitä kuvitteli kai museoon menevänsä töihin. Vasta Eketorpin kaivausten jälkeen päätin ottaa arkeologian pääaineeksi, mutta ei sitä oikein osannut ajatella mitä sitä sitten rupeaisi tekemään, kun joskus valmistuisi.

Pro gradunne käsitteli Rovaniemen Niskanperän asuinpaikkaa. Oliko aihe omasta kiinnostuksesta valittu vai professorin taholta annettu?

Professori Meinander antoi tuon minulle aiheeksi ja kolmisen vuotta siinä meni, koska olin kaikki kesät kaivauksilla, 3-4 kuukautta kesässä Vantaan Jönsaksessa ja syksyt töissä. Kun gradun lopulta tein, niin kirjoitin sen keväällä 1973 melko lyhyessä ajassa. Materiaali oli valtava.

Työhistoriaa

Olette ilmeisesti ollut pitkään töissä juuri Museovirastolla. Tulitteko tänne töihin heti valmistumisen jälkeen vai liittykö työ-

historiaanne muita työnantajia?

Olen ollut täällä töissä jo Muinaistieteellisen toimikunnan aikana ja tehnyt piirtäjän töitä ja kaikkea muuta kaivauksiin liittyvää. Teimme jälkitöitä ja opinnäytetöitä ja ylipäänsä vain vietimme aikaa noin vuodesta 1968 lähtien "Pälsin kuopassa", missä oli kivikauden kokoelmat. Siellä istuivat siis opiskelijat ja nuoret vastavalmistuneet arkeologit. Muinaistieteellinen toimikunta muutettiin Museovirastoksi vuonna 1972 ja seuraavana vuonna sain ensimmäisen vakituisen työpaikan.

Mikä tämä ensimmäinen virka oli?

Se ei oikeastaan ollut virka, vaan toimi, kaikki eivät tuolloin olleet täällä virkamiehiä. Tulin hoitamaan Oulun läänin ja hoidin sitä noin kymmenen vuotta, kunnes minusta tuli intendentti vuonna 1982. Tein edelleenkin aivan samoja tehtäviä, mutta alue muuttui niin, että hoidin Satakuntaa, Kuopion läänin ja Keski-Suomea. Vuonna 1985, kun Aarni Erä-Esko jäi eläkkeelle, aloin hoitaa toimistopäällikön virkaa. Vastasin siis esihistorian toimistosta, joka nykyään on arkeologian osasto, siihen saakka, kun esihistorian, kansatieteen, historian ja merihistorian yksiköt käsittänyt tutkimusosasto lakkautettiin ja arkeologian osasto perustettiin. Tuolloin tuli Torsten Edgrenistä arkeologian osaston johtaja. Samaan uudistukseen kuului myös yksikköjako, eli jako tutkimus- ja suojeluyksikköön ja kokoelma- ja arkistoyksikköön. Aluksi hallinto-osaston yhteydessä ollut hoitoyksikkö liitettiin myös arkeologian osastoon. Minusta tuli tutkimus- ja suojeluyksikön yli-intendentti. Osastonjohtajaksi minut nimitettiin vuonna 2000.

Mikä on ollut tähänastisella urallanne antoisinta tai mielenkiintoisinta työssä tai työprojektissa?

Ehkä nämä kolme viimeistä vuotta ovat olleet kaikkein antoisimpia, kun on saanut itse entistä enemmän vaikuttaa siihen mitä tehdään ja myös pitkälti kantaa vastuun siitä, että tavoitteet yhdessä saavutetaan.

Tutkijan ura

*Yhtenä merkittävänä virstanpylväänä voidaan pitää väitöskirjanne valmistumista vuonna 1999. Miten tulitte erikoistuneeksi uskonto-
arkeologiaan?*

Sain aikoinaan taidehistorian laudaturtyön aiheeksi ristiriipukset. Työ valmistui vuonna 1988 ja jätin sen tuolloin professori Liliukselle. Laajensin aihepiiriä vuonna 1992 valmistuneessa arkeologian lisen-
siantityössä. Tähän aikaan en oikeastaan edes suunnitellut väitöskirjan tekemistä. Kävin kuitenkin paljon kansainvälisissä kokouksissa ja kongresseissa, joissa totesin teoreettisen tietämykseni varsin vajavai-
seksi – teoriaopetus oli ollut varsin vähäistä siihenastisten opintojeni yhteydessä. Osittain aikaisempien ristitutkimusteni ta-
kia, osittain saadakseni paremmat valmiudet tutkia esihistoriallisia uskontoja, aloitin vuonna 1992 uskontotieteen opinnot. Pian opiskeluun kuuluivat kaikki lomamat-
kamat ja vapaa-ajat.

Kun sain valmiiksi uskontotieteen syven-
tävät opinnot vuonna 1997, olin vihdoinkin valmis aloittamaan väitöskirjan tekemisen. Uskontotieteen professori Gothonin ystä-
vällisellä myötävaikutuksella saatu Suomen Akatemian työelämässä mukana ole-
ville tutkijoille tarkoitettu apuraha antoi mahdollisuuden tehdä väitöskirjaa täysi-
päiväisesti kolmen kuukauden ajan. Olin tähän mennessä jo muokannut lisen-
siantityöni materiaalin uudestaan ja käynyt läpi ristiretkiäaikaisia ruumishautoja ja kalmis-
toja käsittävän arkistoaineiston. Vuosien aikana olin myös kerännyt materiaalia lähdekirjallisuudesta ja järjestänyt sen

aiheen mukaisesti, niin että kaikki oli val-
miina, kun kirjoittaminen piti aloittaa. Tämän kolmen kuukauden aikana kirjoitin teoreettisen osan teoksen alkuun ja uskon-
totieteellisen osuuden teoksen loppuun, yhteensä varmaankin 150 sivua uutta teks-
tiä. Tein töitä tuolloin todella intensii-
visesti ja nautin siitä suunnattomasti.

Olette saanut väitöskirjastanne jonkin verran kritiikkiä. Pidätkö edelleen kiinni teoksen keskeisistä väitteistä?

Ilman muuta.

Väitöskirjanne lisäksi voidaan ottaa esille lukuisat toimitustyöt ja julkaistut artikkelit. Haluatteko mainita jonkin julkaisun, jossa olette ollut mukana ja jota pidätte erityisen onnistuneena?

Tällainen on esimerkiksi Vainionmäki-
kirja. Kyseessä on tutkimusprojekti, jossa ei ollut käytännöllisesti katsoen juuri lainkaan omaa rahoitusta ja kaikki työ tehtiin muun virkatyön ohella. Tämän vuoksi myös kenttätö kesti kauan - liki kymmenen vuotta - koska kaivaus jouduttiin tekemään pala kerrallaan. Kaikki mukana olleet kokivat kirjoittamisprosessin hyvin antoisaksi. Kokoonnuimme säännöllisin väliajoin keskustelemaan aiheista ja vaikka jokainen sitten kirjoitti itsenäisesti oman osuutensa, muodostaa kirja mielestäni hyvän kokonaisuuden. Kun merovingi-
aikaa on muutoin käsitelty viime vuosina melko vähän, on kirja käsittäkseni toiminut tukena tai impulssina monelle opiskelijalle ja opinnäytetyölle.

Mitä mieltä olette nykyisen arkeologisen tutkimuksen ja julkaisujen tasosta Suomessa ja tehdäänkö niitä riittävästi?

Tutkimuksia ilmestyy paljon ja arkeo-
logeilla on lukuisia erilaisia foorumeita, joissa voi saada esille omia tutkimuksiaan. On vaikea sanoa, mikä on kokonaisuutena

arkeologisen tutkimuksen taso Suomessa, koska julkaisujen kirjo on niin laaja. Mielestäni on hyvin tärkeää, että nimenomaan nuoria arkeologeja tuetaan ja kannustetaan tekemään tutkimusta ja julkaisemaan tutkimustensa tuloksia. Sen takia meillä (Museovirastossa) on esimerkiksi Kentältä poimittua -julkaisu ja onhan niitä muitakin, kuten vaikka Muinaistutkija, joihin kirjoittamisen kynnyks ei ole yhtä korkea kuin esim. Suomen Museoon. Ensimmäiset artikkelit ovat jokaiselle varmasti ne kaikkein vaikeimmat. Liian kova tai epäoikeudenmukainen kritiikki minkä tahansa tieteenalan piirissä tuskin rohkaisee tutkimuksen tekemiseen.

Museoviraston pääjohtajaksi

Minkälaisia haasteita tulette ensimmäiseksi kohtaamaan uutena Museoviraston pääjohtajana?

Käynnissä olevista kehittämishankkeista ensimmäisellä sijalla on Museoviraston alueellisten toimipisteiden perustaminen. Hanke tulee toteutuessaan lisäämään huomattavasti muinaismuistohallinnon ja tietysti myös rakennussuojelun voimavaroja ja takaa alueilla palvelujen paremman saatavuuden. Nythän on jo nähty se, että eräiden muinaismuistohallinnon tehtävien delegoiminen maakuntatasolle on kaksinkertaistanut muinaisjäännösten suojeluun liittyvien lausuntojen määrän. Mitä lähemmäksi palvelut tulevat ihmisiä, sitä enemmän niiden kysyntä kasvaa. Muutos ei siis tarkoita sitä, että täällä Helsingissä virat lakkautettaisiin. Keskushallinnossa keskitytään tulevaisuudessa ensisijaisesti ohjaus- ja kehittämistehtäviin sekä määrääkääisiin tutkimus-, ohjelma- ja seuranta-hankkeisiin.

Onko kyseessä vielä sama Museo 2000-nimellä kulkeva hanke, jona projekti käynnistyi?

Lähtökohtana on ollut Museo 2000-hanke, jossa oli alunperin tarkoitus kehittää koko museokenttää. Loppujen lopuksi keskustelu kuitenkin päättyi siihen, erotetaanko Kansallismuseo Museovirastosta. Aluehallinto-kysymys jäi aluksi hieman taustalle, vaikka se on huomattavasti suuremman mittakaavan asia kuin se, ovatko Museovirasto ja Kansallismuseo erillään toisistaan. Nyt on alueellisten toimipisteiden vuoro. Asia on yhtenä opetusministeriön painopistealueena ja pyrkimyksenä on hankkeen toteuttaminen kolmen - neljän vuoden aikana.

Luuletteko, että hieman erilainen suuntautumisenne kuin edellisen pääjohtajan - olette arkeologi ja uskontoarkeologian dosentti - tulee näkymään Museoviraston toiminnassa ja julkaisuuskuvassa?

Koska arkeologian osaston työ on ollut hyvin kiinteästi sidoksissa tutkimukseen, ehkä tutkimuksen asemaa tulevaisuudessa hieman enemmän painotetaan koko talonkin toiminnassa. Toisaalta arkeologian osastolla on jouduttu toimimaan taloudellisesti varsin vaatimattomissa puitteissa, mikä on antanut käytännönläheisen ja realistisen suhtautumistavan työntekoon yleensä. Uskoisin, että joissakin asioissa perinpohjainen suunnittelu ja laajat linjaukset tullaan nopeammin siirtämään käytännön toteuttamisen tasolle.

Millaisia terveisiä haluaisitte lähettää Muinaistutkijan lukijoille?

Mielestäni olisi hyvin tärkeätä, että suomalaiset nuoret arkeologit ymmärtäisivät, miten välttämätöntä on osallistua alan kansainvälisiin kokouksiin. Tällä tavalla voi parhaiten tutustua siihen, miten muualla tehdään arkeologiaa ja mikä kulloinkin on ajankohtaista tai vasta tulossa. Esimerkiksi EAA:n vuosittaisissa kokouksissa on mahdollisuus viiden päivän aikana saada laaja kokonaiskuva

mm. Euroopan eri maiden muinais-
muistohallinnosta ja -lainsäädännöstä,
uusista tutkimustuloksista, kokeellisesta
arkeologiasta, uusista teoreettisista suun-
tauksista ja eri tavoista välittää arkeo-
logiaa koskevaa tietoa eri kansalais-
piireille.

EAA:n kokoukset myös antavat mahdolli-
suuden oppia ymmärtämään Suomen ar-
keologian asemaa eurooppalaisessa koko-
naisuudessa. Kaikki ei ehkä sittenkään ole
meillä niin huonosti kuin monesti ajat-
telemme – päinvastoin. Esimerkiksi tutki-
musmahdollisuudet ovat täällä monesti
paljon paremmat kuin monissa Euroopan
maissa, joissa esinekokoelmat ja arkistot
ovat hajallaan, eikä kattavia luetteloita ole.
Ei myöskään ole suinkaan selvää, että
kuka tahansa pääsee tutustumaan arkistoi-
hin ja kokoelmiin. Toisaalta joissakin mais-
sa muinaisjäännösrekisteri saattaa olla
huomattavasti omaamme kehittyneem-
mällä tasolla, muinaisjäännösinventointi
on toteutettu koko maan osalta ehkä jo
moneen kertaan ja suojelustrategiat ovat
huomattavasti pitemmälle vietyjä kuin
meillä Suomessa.

Kiitos haastattelusta!

Paula Purhosen julkaisuja:

Monografiat:

Kristinuskon saapumisesta Suomeen -
Uskonto-arkeologinen tutkimus. *Suomen
Muinaismuisto-yhdistyksen Aikakauskirja* 106.
Helsinki 1998.

Rovaniemen Niskanperä 1. *Helsingin yliopiston
arkeologian laitos. Moniste n:o 8.* Helsinki 1973.

Artikkelit/luvut tieteellisissä julkaisuissa:

Ylivieskan Kettukallion harkkolöytö. *Studia
minora. Helsingin yliopiston arkeologian laitos.
Moniste n:o 29.* s. 166-173. Helsinki 1982.

Gruppa mogilnikov s krasnoj ohroj. Obstsie
certy v formah mogilnikov Finljandii i
vostocnoj Karelii. *Novoe v arheologii SSSR i
Finljandii.* s. 4146. Leningrad 1984.

The Crucifix from Taskula, Maaria - on the
iconographic and stylistic Aspects of a Group
of Crucifix Pendants. *Iskos 4.* s. 64-69. Helsinki
1984.

Vantaan Jönsaksen nuorakeraamiset haudat.
*Studia praehistorica fennica C.F. Meinander
septuagenario dedicata. Iskos 6.* s. 113-125.
Helsinki 1986.

Cross Pendants from Iron-Age Finland.
*Byzantium and the North. Acta Byzantina Fennica.
Volume III* 1987. s. 33-57. Helsinki 1988.

Arkeologisen löytöaineiston tarjoamista
mahdollisuuksista kristinuskon leviämisen
varhaisvaiheiden tutkimuksessa. *Suomen
varhaishistoria* (toim. Kyösti Julku). s. 404-415.
Rovaniemi 1992.

Gigantskie cerkvi Pohjanmaa. *Drevnosti Slavjan
i Finno-ugrov.* s. 169-177. S.-Petersburg 1992.

Late prehistory pendants and the problem of
early Christianity. *Cultural heritage of the Finno-
ugrians and Slavs.* s. 156-170. Tallinn 1992.

On Subsistence Economy at the Prehistoric
Dwelling-site Area of Jönsas in Vantaa,
Southern Finland (yhdessä Leena

Ruonavaaran kanssa). *Fenno-ugri et Slavi* 1992. *Prehistoric economy and means of livelihood. Museovirasto. Arkeologian osasto. Julkaisu N:o 5. s. 88-97. Helsinki 1994.*

Shaman graves in Northern Finland - an encounter of paganism with Christianity. *Congress Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum. Jyväskylä 10.-15.8.1995. Pars VII. Litteratura, Archaeologia & Anthropologia. s. 362-367. Jyväskylä 1996.*

Preface. *Vainionmäki - A Merovingian Period Cemetery in Laitila, Finland* (toim. Paula Purhonen). s. 9. National Board of Antiquities. Helsinki 1996.

Introduction (Laitila in Iron Age Archaeology; Objectives and methods of the study). *Vainionmäki - A Merovingian Period Cemetery in Laitila, Finland* (toim. Paula Purhonen). s. 13-18. National Board of Antiquities. Helsinki 1996.

Mortuary practices, religion and society. *Vainionmäki - A Merovingian Period Cemetery in Laitila, Finland* (toim. Paula Purhonen). s. 119-129. National Board of Antiquities. Helsinki 1996.

Länsi-Suomen ristiretkiajan sisäisestä kronologiasta. *Historia Fenno-Ugrica* 1:2. *Congressus Primus Historiae Fenno-Ugricae. s. 239-249. Societas Historiae Fenno-Ugricae. Oulu 1996.*

Religion in archaeological perspective - Aspects of methodology and interpretation. *Slavjane i Finno-Ugri. Arheologija, istorija, kultura. s. 100-108. Rossiiskaja Akademija Nauk. Institut istorii maternalnoi kulturi. S.-Petersburg 1997.*

Tämän päivän arkeologi muinaisen ihmisen maailmankuvaa etsimässä. *Tieteessä tapahtuu* 2.1997. s. 8-13. Tieteellisten seurain valtuuskunta.

East and West in Early Finnish Christianity. *Rom und Byzanz im Norden. Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.-14. Jahrhunderts. Band I* (toim. Michael Müller-Wille). s. 373-388. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der Geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse. Jahrgang 1997. Nr. 3, I. Mainz 1997.

"Suku käski suolle viedä ..." - Mitä tapahtui ei-toivotuille lapsille". *Tieteessä tapahtuu* 3.1999. s. 17-20. Tieteellisten seurain valtuuskunta.

Euran alueen arkeologista tutkimushistoriaa. *Viikinkeijä Eurassa. Pohjoismaisia näkökulmia Euran esihistoriaan. s. 13-21. Vammala 2001.*

"Vaatimaton väitöskirja Suomen kristillistymisestä"? *Tieteessä tapahtuu* 7. 2001. s. 46-49. Tieteellisten seurain valtuuskunta.

On archaeological research in Finland between 1995 and 2000. *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7.-13.8.2000 Tartu. Pars VIII. Dissertationes sectionum: Litteratura. Archaeologia & Anthropologia & Genetica & Acta Congressus. s. 353-358. Tartu 2001.*

Foreword. *Huts and houses. Stone Age and Early Metal Age Buildings in Finland* (toim. Helena Ranta). s. 7-8. Helsinki 2002.

Excavations at Susiluola Cave (kirjoittajat Hans-Peter Schulz, Heikki Hirvas, Pekka Huhta, Högne Jungner, Paula Purhonen, Tuija Rantama ja Pirkko Ukkonen). *Suomen Museo 2002. s. 5-45. Helsinki 2002.*

Esihistoriallinen hautausriitti - valmistautumista tuonpuoleiseen. *Muinainen Kalanti ja sen naapurit - Talonpojan maailma rautakaudelta keskiajalle. II osa. Talonpojan myyttinen maailma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. s. 284-297, s. 403, s. 438-440. Helsinki 2003.*

Varggrottan: Bosättningen före istiden. *Midtnordisk arkeologisymposium 1999. Trondheim 28.-30. mai. Vitark 3. Acta Archaeologica Nidrosiensia. s. 27-31. Trondheim 2003.*

Muinaismuistolaki 40 vuotta

Suojelua ennen, nyt ja tulevaisuudessa

Aika: Helsingissä keskiviikkona 14.1.2004, klo: 12.15-16.15
Paikka: Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Sali 505 (5. krs.)
Järjestäjä: Suomen arkeologinen seura ry

Ennakoilmoittautuminen 30.12.2003 mennessä mieluiten sähköpostilla joko osoitteeseen teemu.mokkonen@nba.fi tai tanja.tenhunen@nba.fi. Seminaari on ilmainen.

Seminaarissa käydään läpi 40-vuotiaan lain historiaa sekä luodaan katsaus eri tehtävissä lain kanssa toimivien tahojen näkemyksiin. Mukana on myös puheenvuorot lainsäädännön ja kaavoituksen piiristä. Seminaarin tarkempi ohjelma selviää lähiaikoina ja on löydettävissä Suomen arkeologisen seuran kotisivuilta <http://rontti.helsinki.fi/sarks/>

NAK-22
Nordisk Arkeologi Konferens - Oulu

22.

Pohjoismainen Arkeologikonferenssi

Oulun yliopisto **18.-23.8.2004**

Järjestäjä: Oulun yliopisto/arkeologia
Yhteystiedot: nak22@oulu.fi
puh. (08) 553 3269, fax 08-553 3341
NAK-22, PL 1000, 90014 OULUN YLIOPISTO
www.oulu.fi/nak22

OULUN
YLIOPISTO